

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

ISSN 2520-2294

Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Economic sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ
ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Экономические науки»

№ 7 (7) / 2017

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Економічні науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Economic sciences»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Экономические науки»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22443-12343Р*

№ 7(7)

Київ 2017

ББК 65
УДК 33
М-43

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене у Перелік наукових фахових видань України,
відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
№ 693 від 10 травня 2017 року.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Київського кооперативного інституту бізнесу і права.
Протокол № 11 від 30 листопада 2017 року.

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу і права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем економічної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів економічних спеціальностей, працівників фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2017

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».

Серія: «Економічні науки», 2017

Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки» зареєстровано в міжнародній базі даних періодичних видань.

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: РИНЦ; Open Academic Journals Index; ResearchBib; Scientific Indexing Services; Turkish Education Index; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; RePEc; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; CiteFactor; Open J-Gate, Cosmos Impact Factor.

ISSN 2520-2294 = Internauka. Seria: Ekonomicheskie nauki (Kiev)/Mezhdunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka".
Seria: Ekonomicheskie nauki

Редакція:

Головний редактор: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Заступник головного редактора: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Заступник головного редактора: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук (Київ, Україна)

Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, доцент, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилук Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Белялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дудко Павло Миколайович** — кандидат економічних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in ČeskéBudějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

№ 7(7)

2017
листопад

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
СЕРІЯ: «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
SERIES: «ECONOMIC SCIENCES»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
СЕРИЯ: «ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ»

ЗМІСТ

CONTENTS

СОДЕРЖАНИЕ

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Бондаренко Тетяна Юріївна, Волков Дмитро Петрович
СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ПОНЯТТЯ «КОНТРОЛЬ» 7

ГРОШІ, ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

Лесик Віталій Олексійович
ВИЗНАЧЕННЯ ДОМІНАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ 11

Підхомний Олег Михайлович, Журба Орест Юрійович
ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ) 26

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Чан-хі Оксана Сергіївна, Озембловський Володимир Олегович
В2С В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР УКРАЇНИ 35

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Єфімцева Людмила Олексіївна
ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ СЕРВІС СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ НАДАННЯ ВИРОБНИЧИХ ПОСЛУГ 39

Зось-Кіор Микола Валерійович, Швидка Юлія Анатоліївна
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ УМОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 46

Зось-Кіор Микола Валерійович, Наголюк Олена Євгенівна, Шульга Ліана Олександрівна
ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ 52

Хомчук Марина Володимирівна РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЛОГІСТИЧНОГО АУДИТУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ.....	57
--	----

МАРКЕТИНГ

Гранат Лілія Володимирівна БРЕНДИНГ ПІДПРИЄМСТВ ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ...	65
---	----

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Камінський Олег Євгенович КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОВУДОВИ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ	71
--	----

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Гарапко Евеліна Василівна, Гоблик Володимир Васильович РОЗВИТОК МАЛИХ МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	76
--	----

Бондаренко Тетяна Юрїївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Криворізький економічний інститут
ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»*

Бондаренко Татьяна Юрьевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и налогообложения
Криворожский экономический институт
ГВУЗ «КНЭУ им. В. Гетьмана»*

Bondarenko Tetiana

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
Kryvyi Rih Institute of Economics of SHEI
«Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»*

Волков Дмитро Петрович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Криворізький економічний інститут
ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»*

Волков Дмитрий Петрович

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и налогообложения
Криворожский экономический институт
ГВУЗ «КНЭУ им. В. Гетьмана»*

Volkov Dmytro

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
Kryvyi Rih Institute of Economics of SHEI
«Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»*

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ПОНЯТТЯ «КОНТРОЛЬ»

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ПОНЯТИЮ «КОНТРОЛЬ»

SYSTEM APPROACH TO THE CONCEPT OF CONTROL

Анотація. У статті визначено, що сутність, об'єкти та методи контролю слід розглядати з позицій системного підходу. Доведено, що сучасні умови господарювання суттєво змінюють первинне значення терміна «контроль», вкладаючи у нього істотно більший зміст. Дискусіями навколо співвідношення понять «управління» та «контроль» пояснюється наявність концепції економічного контролю, що відрізняються повнотою включення об'єкта та предмета контролю. Розглянуто основні положення системної концепції контролю, згідно з якою контроль є самостійною системою, що діє на усіх рівнях економіки. Ця система складається з сукупності елементів: суб'єкт, об'єкт, предмет, метод контролю, оцінка ефективності. Наголошено на необхідність належного правового врегулювання контрольної діяльності, оновлення нормативної бази та розв'язання багатьох практичних недоліків.

Ключові слова: контроль, управління, система.

Аннотация. В статье определено, что сущность, объекты и методы контроля необходимо рассматривать с позиций системного подхода. Доказано, что современные условия хозяйствования существенно изменяют первоначальное

понятие термина «контроль», вкладывая в него существенно большее содержание. Дискуссиями вокруг соотношения понятий «управление» и «контроль» объясняется наличие концепций экономического контроля, которые отличаются полнотой включения объекта и предмета контроля. Рассмотрены основные положения системной концепции контроля, согласно которой контроль является самостоятельной системой, действующей на всех уровнях экономики. Это система состоит из совокупности элементов: субъект, объект, предмет, метод контроля, оценка эффективности. Автор настаивает на необходимости надлежащего правового регулирования контрольной деятельности, обновления нормативной базы и решения многих практических проблем.

Ключевые слова: контроль, управление, система.

Summary. The article states that the essence, objects and methods of control should be considered from the point of view of the system approach. It is proved that modern conditions of economic activity essentially change the primary meaning of the term «control», invested in it substantially more content. Discussions about the relation between the concepts of «management» and «control» are due to the presence of the concept of economic control, which differ in the completeness of the inclusion of the object and subject of control. The main provisions of the system conception of control are considered, according to which control is an independent system operating at all levels of the economy. This system consists of a set of elements: a subject, an object, an object, a method of control, an assessment of efficiency. The necessity of proper legal regulation of control activity, updating of normative base and solving of many practical disadvantages are emphasized.

Key words: control, management, system.

Постановка проблеми. Враховуючи посилення конкурентних відносин, стрімкий розвиток сучасних технологій, комп'ютерних інформаційних систем та ін., суб'єкти господарювання перетворюються в більш складні економічні системи. Для забезпечення управління такими оновленими системами необхідні вдосконалені та оновлені підходи та інструменти, які дозволяють контролювати всі сторони діяльності, розробляти стратегію. Дослідження доводять, що концепція системності контролю є складною науково-практичною проблемою і потребує вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі контролю в контексті сучасного розвитку економіки присвячено ряд наукових досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (див. [1–7]). Не зменшуючи вагомості наукових результатів, недостатньо уваги приділено теорії системноорієнтованого контролю.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розглянути основні теоретичні питання системності контролю з дотриманням логічної послідовності та з позицій системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка система теоретичних положень ґрунтується на базових поняттях, визначення яких є вихідним моментом дослідження. З етимологічного погляду походження слова «контроль» не позбавлене певної двозначності трактування. Так, стверджується, що «контроль» має латинське походження, утворене шляхом сполучення слів «contra» — протиставлення. У цьому ракурсі, на думку [4, 166], термін «controla» слід тлумачити

як порівняння (зіставлення чи протиставлення) кількох тверджень. Тоді як у роботах Ф. Ф. Бутинця визначено походження цього терміна від французького — «controle», що означає перевірку або спостереження. Автор виділяє ще один зміст цього слова — протидія чомусь небажаному [3].

Сучасні умови господарювання суттєво змінюють первинне значення терміна «контроль», вкладаючи у нього істотно більший зміст, ніж просто спостереження та порівняння. Тобто, на нашу думку, у найбільш загальному розумінні, поняття «контроль» означає процес регулювання розвитку об'єкту згідно із заданими системою параметрами.

Наявність розбіжностей в розумінні самої природи контролю виявляється у суперечностях при використанні термінологічного апарату. В одних роботах вживається термін «економічний контроль» [1, 6], в інших — «господарський контроль», «фінансовий контроль», «фінансово-господарський», «фінансово-економічний» тощо. Водночас, Ващенко І. В. вказує, що контроль не є органічною складовою процесу управління, а як самостійне явище є його альтернативою. У зв'язку з цим пропонується чітко відрізнити спостереження за станом певних параметрів у розумінні складової управління будь-яким процесом і «контроль» у зовсім іншому розумінні — коли певний суб'єкт має можливість управляти об'єктом, але свідомо не використовує цієї можливості і задовольняється налагодженням контролю за результатами його функціонування.

Дискусіями навколо співвідношення понять «управління» та «контроль» пояснюється наявність

концепції економічного контролю, що відрізняються повнотою включення об'єкта та предмета контролю.

Виходячи з наукової концепції, економічний контроль становить собою динамічну систему економічних знань, що спрямована на усунення негативних явищ у розвитку продуктивних сил і виробничих відносин для їх регулювання у розширеному відтворенні. Як економічна наука контроль виконує пізнавальну та практичну функції і, для повнішої характеристики контролю з позицій функціональної концепції, його слід розглядати в двох аспектах: як діяльність суб'єктів контролю та як процес здійснення цієї діяльності.

Відповідно мета контролю, як функції управління — інформаційна прозорість об'єкта управління для забезпечення можливості прийняття ефективних рішень. Таким чином, відображається уявлення про ступінь керуваності цього об'єкта, тобто як у результаті управління забезпечується підтримання необхідного стану або дії об'єкта управління у відповідний момент. Стає очевидним, що без максимальної інформаційної прозорості об'єкта управління його адекватне сприйняття не можливе, управлінський вплив не буде приносити бажаного результату й управлінський зв'язок втрачається, що й зумовлює особливу важливість контролю в процесі управління.

Особливість контролю як функції управління полягає в його подвійній ролі в процесі управління підприємством. Інтеграція процесу управління призводить до того, що контроль нерідко поєднують з іншими елементами процесу управління. Прихильники поєднання контролю з економічним аналізом вважають, що його завдання полягає в отриманні фактичних даних, зіставленні їх з критеріями, які характеризують цілі управління, виявленні відхилень, з'ясування причин їх утворення [2, с. 51–52]. І оскільки у завдання контролю входять всі вище вказані функції, то, на думку Б. М. Биренбурга, аналіз слід вважати інструментом контролю. Деякі економісти заперечують правомірність відокремлення економічного контролю від бухгалтерського обліку. Наводиться аргумент, що у бухгалтерського обліку й контролю загальний предмет — стан й використання засобів підприємства.

З подібною позицією не можна погодитися, оскільки вона походить від необґрунтованого трактування двох галузей економічної науки, кожна з яких вивчає господарські процеси й явища в своєму аспекті. Бухгалтерський облік є основним джерелом інформаційного забезпечення для виконання різних функцій управління, у тому числі й контролю. Одночасно в процесі обліку здійснюється контроль за раціональним використанням матеріальних, фінан-

сових й трудових ресурсів, збереженням власності. Контрольні функції виконуються бухгалтерським обліком через всі елементи його методу: документування і інвентаризацію, оцінку і калькуляцію, систему рахунків і подвійного запису. Але за всієї важливості бухгалтерського контролю, теоретичне обґрунтування й розробка усієї сукупності питань методології й організації контролю залишаються поза увагою бухгалтерського обліку. Тому, на нашу думку, не можна ототожнювати поняття контрольної функції бухгалтерського обліку з поняттям економічного контролю, оскільки останній виступає як результат практичного використання суб'єктами контролю функції обліку, фінансів тощо.

Для поглибленого розуміння контролю як однієї з найважливіших складових частин поняття управління, розкриття механізму функціонування відносин, що ним відображаються, виявлення специфічних особливостей різних його складових, слід розглянути основні положення системної концепції контролю, згідно з якою контроль є самостійною системою, що діє на усіх рівнях економіки.

Розуміння контролю як системи є доволі поширеним в економічній літературі та висвітлено в багатьох роботах. Так, у роботі Є. В. Калюги обґрунтовано поняття економічного контролю як системи, що заснована на сукупності спостережень і перевірок контролюючими органами дотримання вимог чинного законодавства з метою сприяння ефективного використання ринкових принципів в суспільстві [6]. В. О. Шевчук визначає контроль як систему, яка взаємопов'язана сукупністю контролюючого суб'єкта, контрольних дій та підконтрольного об'єкта [7] і зазначає, що контроль можливий лише тоді, коли є об'єкт, суб'єкт контролю та зв'язок між ними.

На нашу думку, обмеження елементів системи контролю лише об'єктом, суб'єктом та контрольними діями призводить до розуміння контролю як процесу, що здійснюється на всіх рівнях управління економікою. Оскільки при цьому втрачається той факт, що системоутворюючим фактором є досягнення певного корисного результату. Саме поняття системи розуміється як сукупність логічно пов'язаних, взаємодіючих, взаємовпливаючих елементів, що спрямовані на досягнення поставлених цілей. Ознаками системності є цілісність, ієрархічність структури, гнучкість зворотного зв'язку.

Тому, вважаємо, що система економічного контролю є багатоцільовим та багатофункціональним інтегрованим комплексом взаємопов'язаних елементів, що спрямовані на забезпечення дотримання вимог чинного законодавства та вдосконалення управління економікою на усіх її рівнях. Ця система

складається з елементів входу (інформаційне забезпечення контролю), елементів виходу (інформація, отримана за результатами контролю) й сукупності таких елементів: суб'єкт, об'єкт, предмет, середовище контролю, техніка контролю, організаційна структура контролю, метод контролю, оцінка ефективності контролю.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Правове регулювання контролю в Україні відбувається за

допомогою значної кількості нормативно-правових, часто підзаконних, актів, котрі стосуються окремих його видів або органів. Це породжує протиріччя, дублювання та неефективність заходів забезпечення дисципліни, коли кількість суб'єктів контролю не гарантує якості функціонування об'єктів. Необхідність належного правового врегулювання контрольної діяльності, оновлення нормативної бази та розв'язання багатьох практичних недоліків є сьогодні очевидними та назрілими потребами.

Література

1. Белобжецкий И. А. Финансово-хозяйственный контроль в управлении экономикой / И. А. Белобжецкий. — М.: Финансы, 1979. — 252 с.
2. Биренбург Б. М. Сущность общей функции контроля / Социалистический контроль: методы и проблемы // Б. М. Биренбург. — Киев: Наук. думка, 1985. — 105 с.
3. Бутинець Ф. Ф. Контроль і ревізія / Ф. Ф. Бутинець, В. П. Бондар, Н. Г. Виговська, Н. І. Петренко; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. — 4-е вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП «Рута», 2006. — 560 с.
4. Ващенко І. В. Державний фінансовий контроль та його вдосконалення у трансформаційній економіці України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / І. В. Ващенко. — Київ, 2005. — 22 с.
5. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет: Пер. с англ. / Под ред. С. А. Табалиной. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. — 560 с.
6. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління / Є. В. Калюга. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. — 360 с.
7. Шевчук В. О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою: (Монографія) / В. О. Шевчук. — К.: Київський державний торгово-економічний інститут, 1998. — 371 с.

References

1. Belobzhetskyi Y. A. Fynansovo-khoziaistvennyi kontrol v upravlenyy ekonomykoj / Y. A. Belobzhetskyi. — М.: Fynansy, 1979. — 252 s.
2. Byrenburh B. M. Sushchnost obshchei funktsyy kontrolia / Sotsyalystycheskyi kontrol: metody y problemy / B. M. Byrenburh. — Kyev: Nauk. dumka, 1985. — 105 s.
3. Butynets F. F. Kontrol i reviziia / F. F. Butynets, V. P. Bondar, N. H. Vyhovska, N. I. Petrenko; za red. prof. F. F. Butyntsia. — 4-e vyd., dop. i pererob. — Zhytomyr: PP «Ruta», 2006. — 560 s.
4. Vashchenko I. V. Derzhavnyi finansovy kontrol ta yoho vdoskonalennia u transformatsiinii ekonomitsi Ukrainy: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupeni kandid. ekon. nauk: spets. 08.04.01 «Finansy, hroshovy obih i kredyt» / I. V. Vashchenko. — Kyiv. 2005. — 22 s.
5. Drury K. Vvedeniye v upravlenchesky y proyzvodstvennyi uchet: Per. s anhl. / Pod red. S. A. Tabalynoi. — М.: Audyt, YuNYTY, 1997. — 560 s.
6. Kaliuha Ye. V. Finansovo-hospodarskyi kontrol u systemi upravlinnia/ Ye. V. Kaliuha. — К.: Elha, Nika-Tsentr, 2002. — 360 s.
7. Shevchuk V. O. Kontrol hospodarskykh system v suspilstvi z perekhidnoiu ekonomikoju: (Monohrafiia) / V. O. Shevchuk. — К.: Kyivskyi derzhavnyi torhovo-ekonomichnyi instytut, 1998. — 371 s.

Лесик Віталій Олексійович

аспірант кафедри банківської справи

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Лесик Виталий Алексеевич

аспирант кафедры банковского дела

Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця

Lesyk Vitalii

Postgraduate Student of the Department of Banking of the

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Науковий керівник:

Колодізев Олег Миколайович

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри банківської справи

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ВИЗНАЧЕННЯ ДОМІНАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ДОМИНАНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

DETERMINATION OF THE DOMINANT COMPONENTS ENSURING THE BANKING SYSTEM FINANCIAL STABILITY

Анотація. У статті наведено перелік показників оцінки фінансової стабільності банківської системи з позиції властивості емерджентності: ефективності реалізації функцій банківської системи, інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку, структурних змін і фінансових диспропорцій у банківській системі та параметрів діяльності системно важливих банків. Для підвищення якості моніторингу фінансової стабільності банківської системи із застосуванням методу канонічних кореляцій проведено структурування причинно-наслідкових зв'язків між показниками, що характеризують окремі напрями її оцінки. Виявлені причинно-наслідкові зв'язки між індикаторами оцінки фінансової стабільності банківської системи доцільно враховувати при розробленні комплексу дієвих регулюючих заходів для нівелювання негативного впливу дестабілізуючих факторів та посилення дії чинників, які сприятимуть фінансовому розвитку банківської системи. Проаналізовано 11 побудованих канонічних моделей зв'язку між індикаторами оцінки фінансової стабільності банківської системи та уточнено перелік найбільш значущих пояснювальних показників, що зумовлюють зміну результативних ознак у моделях. Сформовано рейтинг найбільш значимих показників оцінки фінансової стабільності банківської системи, що дозволило визначити доміанти її забезпечення у подальшій перспективі.

Ключові слова: банківська система, фінансова стабільність, доміанти забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Аннотация. В статье представлен перечень показателей оценки финансовой стабильности банковской системы с позиции свойства эмерджентности: эффективности реализации функций банковской системы, интенсивности кредитно-финансового взаимодействия на межбанковском рынке, структурных изменений и финансовых диспропорций в банковской системе и параметров деятельности системно важных банков. Для повышения качества мониторинга финансовой стабильности банковской системы на основе применения метода канонических корреляций проведено структурирование причинно-следственных связей между показателями, которые характеризуют отдельные направления ее оценки. Выявленные причинно-следственные связи между индикаторами оценки финансовой стабильности банковской системы целесообразно учитывать при разработке мероприятий, направленных на предотвращение негативного влияния дестабилизирующих факторов и усиления влияния факторов, которые способствуют финансовому развитию

банковской системы. Проанализировано 11 построенных моделей канонической связи между индикаторами оценки финансовой стабильности банковской системы и уточнено перечень наиболее значимых факторных переменных, которые обуславливают изменение результирующих показателей в моделях. Сформировано рейтинг наиболее значимых показателей оценки финансовой стабильности банковской системы, что позволило определить доминанты ее обеспечения в дальнейшей перспективе.

Ключевые слова: банковская система, финансовая стабильность, доминанты обеспечения финансовой стабильности.

Summary. The article presents a list of indicators used to estimate the banking system financial stability from the emergence character perspective: the effectively implemented banking system functions, the intensity of credit and financial interaction in the interbank market, structural changes and financial imbalances in the banking system as well as the activity parameters displayed by systemically important banks. Causal relationships between the indicators characterizing certain estimation approach have been structured with the aim to improve the monitoring performed towards the banking system financial stability with the use of the canonical correlation method. The identified causal relationships between the indicators used to estimate the banking system financial stability should be taken into account when developing an effective regulatory action plan aimed at minimizing the negative impact produced by destabilizing factors and enhancing the factors that contribute to the financial development of the banking system. The project analyzes 11 developed canonical models describing the relationships between the indicators used to estimate the banking system financial stability and represents a list of the most significant explanatory indicators causing changes in the model performance characteristics. The rating of the most significant indicators used to estimate the banking system financial stability has been formed to enable determination of the dominant components ensuring financial stability in the future perspective.

Key words: a banking system, financial stability, dominant components ensuring the banking system financial stability.

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової стабільності банківської системи є вкрай важливим завданням, що стоїть перед НБУ у поточній і довгостроковій перспективі. Зокрема, в контексті реалізації «Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року» [1] забезпечення фінансової стабільності банківської системи визначено як одну з передумов для стабільного розвитку економіки України, перетворення фінансового сектору України у конкурентоспроможне середовище із сприятливим інвестиційно-інноваційним кліматом. Нагальність вирішення відповідного завдання визначається й існуючими негативними тенденціями, що сьогодні є характерними для банківської системи України, серед яких: високий рівень доларизації кредитів та депозитів, значна частка проблемних кредитів у банківському секторі, від'ємні значення показників рентабельності активів та капіталу банків та ін.

Аналіз наукових публікацій та досліджень. Теоретичні аспекти щодо розкриття змісту фінансової стабільності, механізми її забезпечення й регулювання у банківській сфері, пропозиції з удосконалення методичного інструментарію її оцінки широко висвітлюються в роботах таких зарубіжних та вітчизняних науковців як Х. Мінскі [2], Т. Падо-Шіопа [3], Дж. Шиназі [4], Г. М. Азаренкова [5], О. І. Барановський [6], О. В. Васюренко [5], О. Г. Головка [7], І. І. Д'яконова [8], Ж. М. Довгань [9], В. В. Юваленко [10], В. І. Міщенко [11], О. М. Тридід [5],

І. М. Чмутова [12] та ін. Проте, у вітчизняній літературі з питань фінансової стабільності та практиці державного регулювання банківської діяльності науковці недостатньо уваги приділяють питанням конкретизації напрямів забезпечення фінансової стабільності банківської системи та вирішенню окремих проблем, що зумовлюють зниження її рівня.

Тому, **метою статті** визначено обґрунтування доміант забезпечення фінансової стабільності банківської системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В межах поставленої мети передбачено формування рейтингу індикаторів фінансової стабільності банківської системи (табл. 1), що характеризують окремі напрями її оцінки з позиції властивості емерджентності. Для цього у роботі застосовано процедуру канонічного аналізу, яка, на відміну від інших, дозволяє виявляти найбільш значущі кореляційні зв'язки між двома групами показників.

Відповідний математичний інструментарій досить часто використовується сучасними науковцями для дослідження різних економічних процесів і явищ та передбачає побудову канонічних змінних U (пояснювальної) і V (результативної), що визначаються як лінійні комбінації початкових ознак. Іншими словами, засобом канонічного аналізу виявляється залежність між зваженими сумами змінних кожної множини пояснювальних і результативних ознак, а кореляція між новими канонічними змінними має вид [13]:

Таблиця 1

**Перелік показників оцінки фінансової стабільності банківської системи
з позиції властивості емерджентності**

Напрямок оцінки фінансової стабільності банківської системи	Перелік показників, що відповідають кожному з напрямів
інтенсивність кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку	частка коштів НБУ у зобов'язаннях банків, співвідношення обсягів міжбанківських кредитів до кредитів рефінансування НБУ, частка стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ, співвідношення обсягів повернутих та наданих протягом року кредитів рефінансування НБУ, співвідношення МБК до статутного капіталу банків, частка кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ
ефективність реалізації функцій банківської системи	<i>ефективність валютного регулювання</i> : співвідношення валютних інтервенцій НБУ і валових міжнародних резервів, показник доларизації економіки, частка валютних активів у сукупних активах банків, частка валюти проданої банками населенню у загальному обсязі операцій на готівковому валютному ринку, коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном погашення
	<i>ефективність регулювання грошового обігу</i> : коефіцієнт готівки, показник безпеки функціонування грошового ринку, показник фінансової глибини
	<i>стан банківського кредитування економіки</i> : процентна ставка за банківськими кредитами відносно інфляції, процентна ставка за банківськими кредитами відносно ставки рефінансування, відношення активів банків до ВВП, відношення простроченої заборгованості за банківськими кредитами до ВВП
структурні зміни та фінансові диспропорції у банківській системі	частка банків, які ліквідовано протягом року, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, частка державного капіталу у статутному капіталі банків, співвідношення кількості банків з низьким та достатнім рівнями капіталізації, співвідношення кількості збиткових і прибуткових банків
діяльність системно важливих банків (СВБ)	показник фінансової стабільності z-score СВБ (значимість 1-го порядку), показник фінансової стабільності z-score СВБ (значимість 2-го порядку), рівень довіри населення до СВБ, рівень ризикованості кредитного портфеля СВБ

$$\begin{cases} U = a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_qx_q \\ V = b_1y_1 + b_2y_2 + \dots + b_py_p \end{cases}$$

де x_1, \dots, x_q та y_1, \dots, y_p — множина пояснювальних та результативних змінних відповідно;

a_1, \dots, a_q та b_1, \dots, b_p – канонічні ваги, що визначають вклад відповідного показника у значення канонічної змінної.

Відповідно до процедури канонічного аналізу базовим етапом її реалізації є визначення пояснювальних x_1, \dots, x_q та результативних y_1, \dots, y_p змінних.

Так, на думку автора, структурні зміни і фінансові диспропорції у банківській системі та погіршення фінансового стану системних банків спричиняють коливання обсягів операцій на міжбанківському кредитному ринку. Це можна пояснити тим, що варіація основних параметрів діяльності як великих системних, так і малих банків впливає на інтенсивність потоків (як між банками, так і між банками та НБУ), що виникають у зв'язку із необхідністю розвитку кредитної діяльності банків та задоволення їх потреби у тимчасовій ліквідності. При цьому

важливим є те, що значне зростання обсягів кредитів рефінансування НБУ (зокрема, стабілізаційних кредитів) як кредитора останньої інстанції у порівнянні із масштабами кредитно-фінансової взаємодії між банками, в більшій мірі зумовлюється поширенням дисбалансів у банківській системі, у тому числі: відтоком депозитів, зниженням капіталізації банків, зростанням кількості ліквідованих та збиткових банків, скороченням їх структурних підрозділів; несприятливими змінами у структурі капіталу банківського сектору, які виникають внаслідок відтоку іноземного капіталу та експансії держави як власника та ін.

Розподіл показників на пояснювальні й результативні для виявлення залежності індикаторів інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку та структурних змін і фінансовий диспропорцій у банківській системі представлено у табл. 2. При цьому слід звернути увагу на той факт, що за умови необхідності виконання вимог до використання методу канонічних кореляцій відносно кількості результативних і пояснювальних змінних

Таблиця 2

Розподіл результативних та пояснювальних ознак у моделі зв'язку між показниками структурних змін і фінансовий диспропорцій у банківській системі та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Пояснювальні змінні (X)	Результативні змінні (Y)
частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків (X_1), частка державного капіталу у статутному капіталі банків (X_2), співвідношення кількості банків з низьким та достатнім рівнями капіталізації (X_3), співвідношення кількості збиткових і прибуткових банків (X_4)	частка коштів НБУ у зобов'язаннях банків (Y_1), співвідношення обсягів міжбанківських кредитів до кредитів рефінансування НБУ (Y_2), рівень погашення кредитів рефінансування (Y_3), частка кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ (Y_4)

($p \leq q$) та мінімальної кількості спостережень (має дорівнювати або бути більшою, ніж $2n+2$, де n — кількість показників окремої групи), із вибірки показників на основі матриці коефіцієнтів парної кореляції виключено такі, що мають найслабший лінійний зв'язок з індикаторами іншої групи.

Виявлення канонічного зв'язку між показниками інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку та індикаторами структурних змін і фінансовий диспропорцій у банківській системі, що розраховані за період 2007–2016 рр., було реалізовано із застосування ПП Statistica 8.0.

Як видно з результатів проведеного канонічного аналізу (табл. 3), найбільша кількість коренів, що можуть бути добуті, дорівнює найменшій кількості змінних у сукупності результуючих ознак. При цьому за критерієм p -Value, що має бути меншим за 0,05, статистично значущим є лише перший канонічний корінь.

Коефіцієнт канонічної кореляції першої пари канонічних змінних ($r(U_1, V_1) = 0,99$) свідчить про наявність сильного кореляційного зв'язку між представленими у табл. 2 групами показників, а їх лінійні комбінації мають вид:

$$\begin{cases} U_1 = 0,11x_1 - 0,73x_2 + 0,75x_3 - 0,55x_4 \\ V_1 = 1,15y_1 + 0,56y_2 - 0,27y_3 - 0,97y_4 \end{cases}$$

де U_1 — лінійна комбінація показників структурних змін і фінансових диспропорцій у банківській системі;

V_1 — лінійна комбінація показників інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку.

Аналіз канонічних ваг, що є коефіцієнтами при змінних у системі канонічних рівнянь та характеризують внесок кожного показника у зв'язок між канонічними змінними U та V , дозволив побудувати їх рейтинг ($X_3 > X_2 > X_4 > X_1$; $Y_1 > Y_4 > Y_2 > Y_3$), згідно якого найбільший внесок у зв'язок між аналізованими групами показників вносять: X_3 (співвідношення кількості банків з низьким та достатнім рівнями капіталізації), X_2 (частка державного капіталу у статутному капіталі банків), Y_1 (частка коштів НБУ у зобов'язаннях банків), Y_4 (частка кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ) та Y_2 (співвідношення обсягів міжбанківських кредитів до кредитів рефінансування НБУ).

Окрім аналізу канонічних ваг одним із напрямів інтерпретації результатів застосування методу канонічних кореляцій є дослідження навантажень канонічних факторів (табл. 4).

З даних табл. 4 видно, що канонічна змінна U_1 має досить тісний зв'язок із показниками X_1 (частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків), X_2 (частка державного капіталу у статутному капіталі банків) та X_4 (співвідношення кількості збиткових і прибуткових банків). Це означає, що відповідні індикатори разом із X_3 також вносять високий вклад у зв'язок із показниками інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку. При

Таблиця 3

Статистичні характеристики канонічних кореляцій між показниками структурних змін і фінансовий диспропорцій у банківській системі та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Корінь	Каноніч. R	Каноніч. R ²	χ^2	Ступені свободи	p	Лямбда
0	0,998451	0,996905	29,90000	16	0,018567	0,001301
1	0,712471	0,507615	3,89962	9	0,917882	0,420386
2	0,370617	0,137357	0,71140	4	0,949914	0,853775
3	0,101395	0,010281	0,04650	1	0,829265	0,989719

Таблица 4

Навантаження канонічних факторів U_1 і V_1

Пояснювальна змінна	Навантаження	Результативна змінна	Навантаження
Канонічна змінна U_1		Канонічна змінна V_1	
X_1	-0,697449	Y_1	0,332340
X_2	-0,702311	Y_2	0,297137
X_3	0,298190	Y_3	-0,067462
X_4	-0,628101	Y_4	-0,545456

цьому аналіз навантажень на канонічну змінну V_1 , як і аналіз канонічних ваг, серед найбільш значущих показників також виокремлює Y_4 (частка кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ).

Виходячи з цього, до пояснювальних показників, що вносять найбільший вклад у зв'язок між індикаторами структурних змін і фінансовий диспропорцій у банківській системі та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку відносяться: співвідношення кількості банків з низьким та достатнім рівнями капіталізації, частка державного капіталу у статутному капіталі банків, співвідношення кількості збиткових та прибуткових банків, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків.

Вибір показників, що вносять найбільший вклад у зв'язок між показниками структурних змін і фінансовий диспропорцій у банківській системі та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку, можна пояснити наявністю між ними таких кореляційних зв'язків. Так, виявлений зворотній зв'язок X_3, X_4 із Y_2 свідчить про те, що зростання кількості банків із недостатнім рівнем власного капіталу та збиткових банків зумовлює зниження коефіцієнту співвідношення обсягів міжбанківських кредитів до кредитів рефінансування НБУ. Це означає, що відповідні фінансові диспропорції сигналізують про погіршення фінансового стану банків та зниження рівня їх фінансової стійкості. Виходячи з такої ситуації в умовах «нерухливості» міжбанківського ринку зростає й «апетит» фінансово

нестійких банків до кредитів рефінансування НБУ. Непрямий зв'язок було виявлено й між показниками X_2 та Y_2 , що є свідченням того, що зростання частки державного капіталу також активізує процеси взаємодії між банками та НБУ. Так, досвід показує, що у 2014 році, коли банківська система знаходилась у кризовому стані, сума рефінансування НБУ на кожен гривню відтоку депозитів фізичних осіб найбільших банків була максимальною саме для державних банків.

Між іншими обґрунтованими на основі аналізу канонічних ваг та факторних навантажень на канонічні змінні показниками — X_1, X_4, Y_1, Y_4 існує помітний кореляційний зв'язок: зворотній — між $X_1 Y_1$ та прямий — між $X_4 Y_4$. Так, відповідно до першої пари пов'язаних змінних слід зробити висновок, що із зростанням частки іноземного капіталу — зменшується частка НБУ у зобов'язаннях банків. Це, по-перше, можна пояснити тим, що іноземні банки мають доступ до більш дешевих ресурсів і можуть надавати кошти іншим банкам в умовах браку ліквідності. По-друге, присутність іноземних інвесторів на вітчизняному ринку задає тон конкурентним відносинам між банками, що позитивно впливає на зміну кількісних та якісних показників їх діяльності, в тому числі й зниження залежності від коштів НБУ. Виявлення кореляційного зв'язку між показником частки кредитів овернайт та коефіцієнтом співвідношення кількості збиткових та прибуткових банків говорить про те, що відповідні диспропорції у банківському секторі провокують

Таблиця 5

Розподіл результативних та пояснювальних ознак у моделі зв'язку між показниками оцінки діяльності системних банків та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Пояснювальні змінні (X)	Результативні змінні (Y)
показник фінансової стабільності СВБ (значимість першого порядку) (X_1), показник фінансової стабільності СВБ (значимість другого порядку) (X_2), рівень довіри населення до СВБ (X_3), рівень ризикованості кредитного портфеля СВБ (X_4)	частка стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ (Y_1), рівень погашення кредитів рефінансування (Y_2), співвідношення МББ до статутного капіталу банків (Y_3), частка кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ (Y_4)

Таблиця 6

Статистичні характеристики канонічних кореляцій між показниками оцінки діяльності системних банків та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Корінь	Каноніч. R	Каноніч. R ²	χ^2	Ступені свободи	p	Лямбда
0	0,995726	0,991470	30,98019	16	0,013568	0,001024
1	0,902393	0,814313	9,54164	9	0,388881	0,119988
2	0,532992	0,284080	1,96503	4	0,742192	0,646183
3	0,312103	0,097409	0,46118	1	0,497076	0,902591

збільшення обсягів надкороткострокових кредитів рефінансування. При цьому зростання частки відповідних кредитів та перевищення її значення більше, ніж 0,5, на думку [14, с. 252–253] є дестимулятором фінансової безпеки країни. Такі висновки автори [14] обґрунтовують тим, що домінуючі у 2014–2015 рр. операції овернайт лише стимулювали спекулятивний попит на валютному ринку.

Вихідна інформація щодо виявлення зв'язків між показниками оцінки діяльності системних банків та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку представлена в табл. 5.

Отримані результати канонічного аналізу (табл. 6) щодо виявлення зв'язку між індикаторами оцінки діяльності системних банків та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку дозволяють зробити висновок, що зв'язок між відповідними групами показників є дуже високим (коефіцієнт канонічних кореляцій становить 0,99).

Як видно з табл. 6, статистично значущим є лише перший канонічний корінь, і тому для подальшого визначення найбільш значущих факторів впливу на інтенсивність взаємодії між суб'єктами на міжбанківському ринку було проаналізовано вагові коефіцієнти, що відповідають першій парі канонічних змінних:

$$\begin{cases} U_2 = 0,41x_1 - 0,12x_2 + 0,55x_3 + 1,07x_4 \\ V_2 = -0,74y_1 + 0,65y_2 - 0,61y_3 + 0,50y_4 \end{cases}$$

де U_2 — лінійна комбінація показників оцінки діяльності системних банків;

V_2 — лінійна комбінація показників інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку.

Виходячи з представленої моделі зв'язку між U_2 та V_2 , найбільший вклад у значення канонічної змінної U_2 вносять показники ризикованості кредитного портфеля СВБ (X_4) та рівня довіри населення до СВБ (X_3), а канонічної змінної V_2 — показники частки стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ (Y_1) та рівня погашення кредитів рефінансування (Y_2).

Рейтинг індикаторів за силою їх впливу у взаємозв'язку між показниками оцінки діяльності системних банків та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку формується таким чином: $X_4 > X_3 > X_1 > X_2$; $Y_1 > Y_2 > Y_3 > Y_4$.

За результатами розрахунку навантажень канонічних факторів (табл. 7) встановлено, що канонічна змінна U_2 найбільше корелює зі змінною X_4 (рівень ризикованості кредитного портфеля СВБ), а V_2 — із Y_1 (частка стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ) та Y_3 (співвідношення МБК до статутного капіталу банків).

Враховуючи попередні результати аналізу канонічних ваг у канонічних рівняннях, надамо пояснення щодо виявлення кореляційних зв'язків між наступними парами пояснювальних та результативних ознак: X_4 та Y_4 ; X_3 та Y_1, Y_2 . Так, існування прямого зв'язку між показником ризикованості кредитного портфеля СВБ (X_4) та часткою кредитів овернайт в загальному обсязі рефінансування НБУ (Y_4) свідчить про те, що зростання обсягів проблемних активів та резервних

Таблиця 7

Навантаження канонічних факторів U_2 і V_2

Пояснювальна змінна	Навантаження	Результативна змінна	Навантаження
Канонічна змінна U_2		Канонічна змінна V_2	
X_1	0,062912	Y_1	-0,581298
X_2	-0,193137	Y_2	0,232118
X_3	0,244197	Y_3	-0,484185
X_4	0,766693	Y_4	0,268543

коштів під кредитні ризики негативно позначається на ліквідності та платоспроможності СВБ, що в свою чергу є причиною їх звернень до НБУ стосовно отримання надкороткострокових кредитів рефінансування. Між показником рівня довіри населення до СВБ (X_3), що визначається часткою строкових коштів фізичних осіб у депозитному портфелі СВБ, та питомою вагою стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ (Y_1) і рівнем погашення кредитів рефінансування (Y_2) було виявлено різноспрямовані кореляційні зв'язки. Між першою парою результативних та пояснювальних змінних існує зворотній кореляційний зв'язок. Це означає, що за умови відтоку депозитів клієнтів фізичних осіб, що обслуговуються в системних банках, частка стабілізаційних кредитів зростає. І, навпаки, при зростанні рівня довіри до системних банків — підвищується рівень погашення кредитів рефінансування.

Слід зауважити, що математично обґрунтований вплив показників діяльності системних банків на обсяги рефінансування підтверджується й аналітичними дослідженнями з формування ренкінгу банків за рівнем підтримки НБУ [15]. Так, на державні банки припадало понад 29% або 38 млрд гривень кредитів від НБУ, взятих протягом 2014–2015 років. Водночас середня сума кредитів, надана банкам з державним капіталом, була в 5 раз вищою за показник приватних банків. Таку щедрість регулятора по відношенню до державних фінансових установ можна пояснити системною важливістю двох ключових боржників — Ощадбанку та Укркресімбанку [15].

За результатами канонічного аналізу визначено, що до пояснювальних показників, що вносять найбільший вклад у зв'язок між індикаторами оцінки діяльності системних банків та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку відносяться: рівень ризикованості кредитного портфеля СВБ та рівень довіри населення до СВБ.

Щодо впливу показників інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку на параметри функціонального навантаження

банківської системи сучасні вітчизняні науковці звертають увагу на наступне. Так, наприклад, у роботі [16, с. 113] шляхом аналітичних досліджень виявлено таку залежність: при зростанні обсягів кредитів рефінансування овернайт відбувається збільшення девальвації гривні, а при зниженні обсягів рефінансування овернайт волатильність курсу зменшується.

В. В. Коваленко [17, с. 24] зазначає, що рефінансування банків має призначення на мікро і макрорівнях: як непрямий інструмент грошово-кредитного регулювання та впливу на грошові агрегати; спосіб регулювання банківської ліквідності; одне з джерел ресурсної бази банків для проведення активних операцій. О. Д. Вовчак та Г. В. Миськів [18] також наголошують на тому, що динаміка обсягів кредитування на міжбанківському ринку є дзеркальною динаміці банківського кредитування [18, с. 77].

С. М. Лобозинська [19] зауважує, що шляхом маневрування величиною процентних ставок центральні банки можуть впливати на пропозицію грошей, динаміку обмінного курсу національної валюти, а також визначати ступінь переливання капіталів між різними сегментами фінансового ринку [19, с. 381]. Такий зв'язок також можна пояснити через механізм монетарної трансмісії як послідовної передачі імпульсів: від стартової точки (операцій Центрального банку) через короткостроковий міжбанківський ринок, потім через ланцюг сегментів фінансового ринку, що взаємодіють, до результуючих змін у реальному секторі економіки [20, с. 36].

На основі наведених аргументів проведено розподіл результативних та пояснювальних показників між відповідними групами індикаторів оцінки фінансової стабільності банківської системи. При цьому важливо зауважити, що вплив показників інтенсивності взаємодії на міжбанківському ринку запропоновано виявляти окремо для кожної із функцій банківської системи — валютного регулювання, регулювання грошового обігу та безперебійного обслуговування економіки.

Таблиця 8

Розподіл результативних та пояснювальних ознак у моделі зв'язку між показниками ефективності валютного регулювання та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Пояснювальні змінні (X)	Результативні змінні (Y)
частка коштів НБУ у зобов'язаннях банків (X_1), співвідношення обсягів міжбанківських кредитів до кредитів рефінансування НБУ (X_2), частка стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ (X_3), частка кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ (X_4)	співвідношення валютних інтервенцій НБУ до валових міжнародних резервів (Y_1), показник доларизації економіки (Y_2), частка валютних активів у сукупних активах банків (Y_3), коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном погашення (Y_4)

Таблиця 9

Статистичні характеристики канонічних кореляцій між показниками ефективності валютного регулювання та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Корінь	Каноніч.R	Каноніч.R ²	χ^2	Ступені свободи	p	Лямбда
0	0,997603	0,995211	34,57895	16	0,004552	0,000460
1	0,845597	0,715035	10,54237	9	0,308428	0,096063
2	0,772339	0,596507	4,89313	4	0,298464	0,337105
3	0,405627	0,164533	0,80894	1	0,368440	0,835467

Результативні та пояснювальні ознаки в моделі зв'язку між індикаторами інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку та ефективності валютного регулювання представлено в табл. 8.

Відповідно до результатів канонічного аналізу (табл. 9), статистично значущим є лише перший канонічний корінь (коефіцієнт канонічної кореляції дорівнює 0,99, рівень значущості якого становить 0,004).

Модель канонічного зв'язку між першою парою канонічних змінних має вид:

$$\begin{cases} U_3 = 0,88x_1 + 0,25x_2 - 0,03x_3 - 1,18x_4 \\ V_3 = -0,82y_1 + 0,11y_2 - 0,57y_3 + 1,17y_4 \end{cases}$$

де U_3 — лінійна комбінація показників інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку;

V_3 — лінійна комбінація показників ефективності валютного регулювання.

Найбільший внесок у зв'язок між U_3 та V_3 відповідно до значень канонічних ваг вносять: X_4 (частка кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ), X_1 (частка коштів НБУ у зобов'язаннях банків), Y_4 (коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном погашення) та Y_1 (співвідношення валютних інтервенцій НБУ до валових міжнародних резервів). З урахуванням цього, рейтинг пояснювальних та результативних ознак є таким: $X_4 > X_1 > X_2 > X_3$; $Y_4 > Y_1 > Y_3 > Y_2$.

За факторними навантаженнями (табл. 10) зроблено висновок, що найбільше навантаження на

кінчну змінну U_3 має показник X_4 , а на канонічну змінну V_3 — Y_4 . Між обґрунтованими на основі аналізу канонічних ваг та факторних навантажень на канонічні змінні показниками виявлено такі найбільш значущі кореляційні зв'язки: X_4 впливає на Y_4 ; X_1 впливає на Y_1 .

Так, згідно результатів канонічного аналізу існує тенденція обернено пропорційного зв'язку середньої сили між часткою кредитів овернайт у загальному обсязі кредитів рефінансування НБУ (X_4) та коефіцієнтом покриття валовими міжнародними резервами короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном погашення (Y_4). Існування такої залежності пояснюється тим, що зростання частки кредитів овернайт провокує спекуляції на міжбанківському валютному ринку і в такому разі зумовлює девальвацію національної валюти і зменшення валютних резервів, що використовуються для її стабілізації. До того ж вартість зовнішнього боргу в таких умовах також зростає. Виявлений зворотній зв'язок між X_1 та Y_1 (посідають другі позиції у побудованих рейтингах пояснювальних та результативних показників) свідчить про те, що збільшення частки кредитів від НБУ у зобов'язаннях банків спричиняє зменшення співвідношення валютних інтервенцій НБУ до валових міжнародних резервів.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що до пояснювальних показників, які вносять найбільший вклад у зв'язок між індикаторами ефективності валютного регулювання та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку відносяться: частка кредитів овернайт у загальному

Таблиця 10

Навантаження канонічних факторів U_3 і V_3

Пояснювальна змінна	Навантаження	Результативна змінна	Навантаження
Канонічна змінна U_3		Канонічна змінна V_3	
X_1	0,016518	Y_1	-0,215887
X_2	0,353709	Y_2	-0,397598
X_3	0,296185	Y_3	-0,396350
X_4	-0,765974	Y_4	0,548886

Таблиця 11

Розподіл результативних та пояснювальних ознак у моделі зв'язку між показниками ефективності регулювання грошового обігу та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Пояснювальні змінні (X)	Результативні змінні (Y)
співвідношення обсягів міжбанківських кредитів до кредитів рефінансування НБУ (X_1), частка стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ (X_2), співвідношення МБК до статутного капіталу банків (X_3), частка кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ (X_4)	коефіцієнт готівки (Y_1), показник безпеки функціонування грошового ринку (Y_2), показник фінансової глибини (Y_3)

обсязі рефінансування НБУ та частка коштів НБУ у зобов'язаннях банків.

Оскільки через рефінансування банків здійснюється регулювання обсягу грошової маси (згідно зі ст. 25 Закону України «Про Національний банк України» [21]), зв'язок між відповідними групами індикаторів та їх розподіл на пояснювальні і результативні є очевидним (табл. 11).

Результати канонічного аналізу щодо виявлення причинно-наслідкових зв'язків між змінними, що представлені у табл. 11, наведено у табл. 12.

Модель зв'язку між індикаторами ефективності регулювання грошового обігу та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку (коефіцієнт канонічної кореляції дорівнює 0,97, а p -рівень становить 0,03) має вид:

$$\begin{cases} U_4 = 0,70x_1 - 0,71x_2 - 0,75x_3 + 0,29x_4 \\ V_4 = -3,21y_1 + 2,82y_2 - 2,80y_3 \end{cases},$$

де U_4 — лінійна комбінація показників інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку;

V_4 — лінійна комбінація показників ефективності регулювання грошового обігу.

Згідно представленої моделі, найбільший вклад у зв'язок між U_4 та V_4 вносять показники: X_3 (співвідношення МБК до статутного капіталу банків), X_2 (частка стабілізаційних кредитів у загальному обсязі

рефінансування НБУ) та Y_1 (коефіцієнт готівки), а загальний рейтинг пояснювальних та результативних ознак за їх значущістю має вид: $X_3 > X_2 > X_1 > X_4$; $Y_1 > Y_2 > Y_3$.

Розподіл факторних навантажень (табл. 13) підтверджує результати аналізу канонічних ваг щодо визначення найбільш значущих показників. Окрім того, виявлено, що значне навантаження на канонічну змінну V_4 має показник безпеки функціонування грошового ринку (Y_2), який у сформованому рейтингу індикаторів посідає другу позицію.

Обґрунтованість визначених параметрів, що вносять найбільший вклад у зв'язок між індикаторами ефективності регулювання грошового обігу та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку пояснюється наступним. Показник частки стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ (X_2) прямопропорційно впливає на результативні Y_1 (коефіцієнт готівки) та Y_2 (показник безпеки функціонування грошового ринку). Існування такої залежності пояснюється тим, що збільшення обсягів стабілізаційних кредитів та зростання їх частки в загальному обсязі рефінансування у вітчизняній банківській практиці відбувалося внаслідок масового відтоку депозитів клієнтів, який в свою чергу спровокував збільшення грошового агрегату М0 (гроші поза банками). Також зворотній кореляційний зв'язок було виявлено між

Таблиця 12

Статистичні характеристики канонічних кореляцій між показниками ефективності регулювання грошового обігу та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Корінь	Каноніч. R	Каноніч. R ²	χ^2	Ступені свободи	p	Лямбда
0	0,970144	0,941179	24,20066	12	0,03442	0,017595
1	0,807829	0,652587	6,03438	6	0,419372	0,299131
2	0,372796	0,138977	0,74817	2	0,687921	0,861023
3	0,970144	0,941179	20,20066	12	0,053442	0,017595

Навантаження канонічних факторів U_4 і V_4

Пояснювальна змінна	Навантаження	Результативна змінна	Навантаження
Канонічна змінна U_4		Канонічна змінна V_4	
X_1	0,346550	Y_1	-0,745899
X_2	-0,656052	Y_2	-0,698871
X_3	-0,409575	Y_3	-0,205939
X_4	-0,048654		

X_3 (посідає перше місце в рейтингу пояснювальних ознак) та Y_2 , що свідчить про негативну тенденцію зростання показника безпеки функціонування грошового ринку в результаті збільшення коефіцієнту співвідношення МБК до статутного капіталу банків.

Розподіл пояснювальних і результативних ознак для побудови моделі зв'язку між показниками оцінки інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку та стану банківського кредитування економіки представлено в табл. 14.

Результати канонічного аналізу щодо виявлення кореляцій між індикаторами стану банківського кредитування економіки та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку представлені в табл. 15.

Відповідно до результатів канонічного аналізу, модель зв'язку між першою парою канонічних змінних ($r(U_5 V_5) = 0,99$) має вид:

$$\begin{cases} U_5 = -0,32x_1 + 0,74x_2 - 0,19x_3 + 1,09x_4 \\ V_5 = -1,16y_1 - 0,81y_2 - 0,86y_3 - 0,43y_4 \end{cases}$$

де U_5 — лінійна комбінація показників інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку;

V_5 — лінійна комбінація показників стану банківського кредитування економіки.

Аналізуючи канонічні рівняння, побудовано рейтинг показників за силою їх впливу у зв'язок між U_5 та V_5 : $X_4 > X_2 > X_1 > X_3$; $Y_1 > Y_3 > Y_2 > Y_4$. З представле-

ного рейтингу видно, що найбільший вклад у зв'язок між аналізованими параметрами оцінки фінансової стабільності банківської системи вносять X_4 , X_2 та Y_1 , Y_3 , Y_2 . При цьому аналіз навантажень на канонічні змінні (табл. 16) також дозволив зробити висновки, що із U_5 найбільше корелює X_4 , а з V_5 — Y_1 та Y_3 .

Між обґрунтованими результативними та пояснювальними показниками виявлено такі зворотні кореляційні зв'язки: між співвідношенням обсягів міжбанківських кредитів до кредитів рефінансування НБУ (X_2) та відношенням простроченої заборгованості за банківськими кредитами до ВВП (Y_4); між часткою кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ (X_4) та показниками співвідношення активів до ВВП (Y_3) і процентної ставки за банківськими кредитами відносно інфляції (Y_1). Існування першої залежності є позитивною тенденцією та свідчить, що активізація взаємодії між банками сприяє зниженню простроченої кредитної заборгованості. Проте, така ситуація може бути зумовлена лише зростанням обсягів кредитних операцій банків, а не фактичним зниженням проблемної заборгованості. Тому, необхідно розуміти, що розширення кредитного портфеля в свою чергу в майбутньому може й спровокувати підвищення рівня його ризикованості. Існування зворотного зв'язку між X_4 та Y_1 свідчить про те, що при зростанні частки кредитів овернайт відбувається зниження реальної процентної ставки за кредитами, і через

Таблиця 14

Розподіл результативних та пояснювальних ознак у моделі зв'язку між показниками стану банківського кредитування економіки та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Пояснювальні змінні (X)	Результативні змінні (Y)
частка коштів НБУ у зобов'язаннях банків (X_1), співвідношення обсягів міжбанківських кредитів до кредитів рефінансування НБУ (X_2), частка стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ (X_3), частка кредитів овернайт у загальному обсязі рефінансування НБУ (X_4)	процентна ставка за банківськими кредитами відносно інфляції (Y_1), процентна ставка рефінансування відносно ставки за банківськими кредитами (Y_2), відношення активів банків до ВВП (Y_3), відношення простроченої заборгованості за банківськими кредитами до ВВП (Y_4)

Таблиця 15

Статистичні характеристики канонічних кореляцій між показниками стану банківського кредитування економіки та інтенсивності кредитно-фінансової взаємодії на міжбанківському ринку

Корінь	Каноніч. R	Каноніч. R ²	χ^2	Ступені свободи	p	Лямбда
0	0,996481	0,992975	31,47526	16	0,011724	0,000917
1	0,869662	0,756313	9,16291	9	0,422402	0,130523
2	0,674652	0,455155	2,80950	4	0,590200	0,535619
3	0,130133	0,016935	0,07686	1	0,781603	0,983065

високий рівень інфляції банки отримують менше доходу. До того ж негативно впливає збільшення обсягів надкороткострокових кредитів рефінансування на показник відношення активів банків до ВВП країни (Y_3), що визначає потужність банківської системи і значимість банків для економіки. При цьому виявлено й той факт, що за умови зростання частки кредитів овернайт збільшується показник співвідношення середньозваженої ставки за всіма інструментами рефінансування відносно середньозваженої річної ставки за банківськими кредитами у національній валюті (Y_2), що спричиняє зниження рентабельності активів банків, а перевищення показником значення 1,0 взагалі призводить до масової їх неплатоспроможності [14, с. 255].

Аналогічним чином було реалізовано процедуру канонічного аналізу для виявлення зв'язків між іншими парами груп показників оцінки фінансової стабільності банківської системи, що дозволило провести структурування причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними індикаторами (рис. 1).

Аналітично доведено, що відповідно до побудованих моделей канонічного зв'язку, до пояснювальних показників, які вносять найбільший вклад у зв'язки між індикаторами оцінки фінансової стабільності банківської системи, віднесено наступні:

1) у моделі зв'язку між показниками ефективності валютного регулювання (U_6) та оцінки діяльності системних банків (V_6): коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном

погашення, частка валютних активів у сукупних активах банків, показник доларизації економіки;

2) у моделі зв'язку між показниками оцінки діяльності системних банків (U_7) та стану банківського кредитування економіки (V_7): рівень ризикованості кредитного портфеля СББ, показник фінансової стабільності СББ (значимість 2-го порядку);

3) у моделі зв'язку між показниками ефективності валютного регулювання та структурних змін (U_8) і фінансових диспропорцій у банківській системі (V_8): частка валютних активів у сукупних активах банків, співвідношення валютних інтервенцій НБУ і валових міжнародних резервів, показник доларизації економіки;

4) у моделі зв'язку між показниками стану банківського кредитування економіки (U_9) та структурних змін і фінансових диспропорцій у банківській системі (V_9): відношення простроченої заборгованості за банківськими кредитами до ВВП, процентна ставка за банківськими кредитами відносно інфляції, процентна ставка рефінансування відносно ставки за банківськими кредитами, відношення активів банків до ВВП;

5) у моделі зв'язку між показниками структурних змін і фінансових диспропорцій у банківській системі (U_{10}) та ефективності регулювання грошового обігу (V_{10}): частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, співвідношення кількості збиткових і прибуткових банків;

6) у моделі зв'язку між показниками оцінки діяльності системних банків та структурних змін (U_{11}) і фінансових диспропорцій у банківській системі

Таблиця 16

Навантаження канонічних факторів U_5 і V_5

Пояснювальна змінна	Навантаження	Результативна змінна	Навантаження
Канонічна змінна U_5		Канонічна змінна V_5	
X_1	-0,085747	Y_1	-0,700462
X_2	0,352538	Y_2	0,389881
X_3	-0,477643	Y_3	-0,501917
X_4	0,563101	Y_4	-0,156811

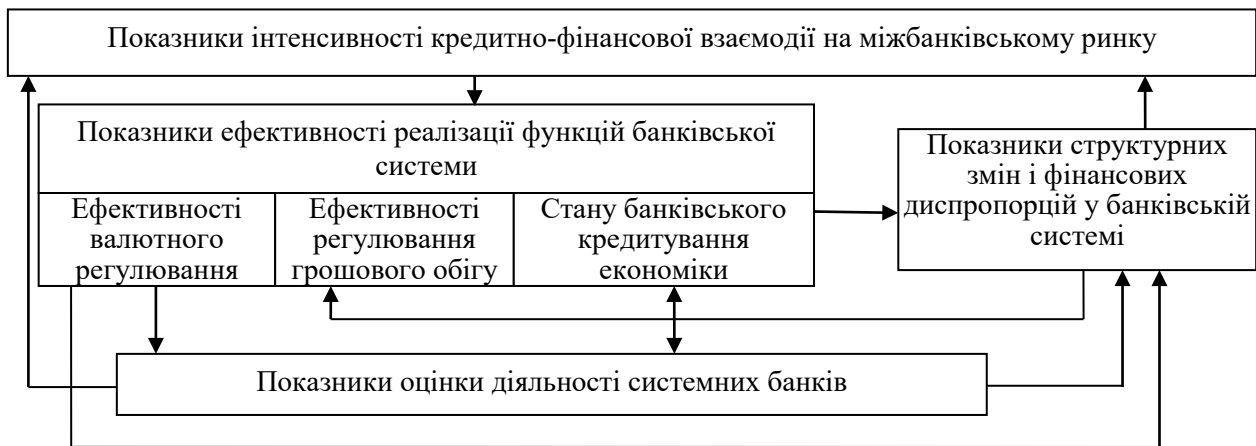

Рис. 1. Причинно-наслідкові зв'язки між показниками оцінки фінансової стабільності банківської системи (складено автором)

(V_{11}): рівень ризикованості кредитного портфеля СВБ, показники фінансової стабільності СВБ.

Важливо зауважити, що використання даних наведених на рис. 1 дозволяє сформулювати причинно-наслідковий ланцюг зв'язків між показниками оцінки фінансової стабільності банківської системи, враховувати кореляцію між окремими групами індикаторів при проведенні моніторингу їх відхилень, визначити пріоритетні та узгоджені цільові орієнтири розвитку банківської системи й напрями їх досягнення.

З урахуванням результатів канонічного аналізу побудовано рейтинг найбільш значимих показників оцінки фінансової стабільності банківської системи (за кількістю впливів на результативні ознаки у побудованих моделях зв'язку) та визначено доміанти її забезпечення (рис. 2).

Слід зазначити, що серед найбільш значущих пояснювальних показників, що зумовлюють зміну результативних ознак відповідно до побудованих моделей канонічного зв'язку третє місце у побудованому рейтингу посідають: частка коштів НБУ у зобов'язаннях банків, співвідношення МБК до статутного капіталу банків, частка стабілізаційних кредитів у загальному обсязі рефінансування НБУ, співвідношення обсягів міжбанківських кредитів до кредитів рефінансування НБУ; співвідношення валютних інтервенцій НБУ і валових міжнародних резервів, коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном погашення; відношення активів банків до ВВП, відношення простро-

ченої заборгованості за банківськими кредитами до ВВП, процентна ставка за банківськими кредитами відносно інфляції; співвідношення кількості банків з низьким та достатнім рівнями капіталізації, частка державного капіталу у статутному капіталі банків; рівень довіри населення до СВБ.

Тому, окрім визначених доміант забезпечення фінансової стабільності банківської системи пріоритетними завданнями у відповідному напрямі повинні стати наступні: активізація процесів кредитно-фінансової взаємодії між банками, удосконалення інтервенційної політики НБУ та збільшення обсягів золотовалютних резервів, розвиток кредитної діяльності та зниження частки простроченої заборгованості за активними операціями, підвищення рівня капіталізації банків, зменшення частки державного капіталу у структурі статутного капіталу банків та підвищення рівня довіри населення до системних банків.

Висновки та напрями подальших досліджень. Підсумовуючи, необхідно зробити висновок, що визначені доміанти забезпечення фінансової стабільності вітчизняної банківської системи повинні бути враховані при формуванні стратегічних пріоритетів її розвитку, а виявлені причинно-наслідкові зв'язки між показниками оцінки фінансової стабільності доцільно приймати до уваги у процесі реалізації моніторингу її стану. Перспективним напрямом подальшого дослідження є конкретизація стратегічних й тактичних заходів та практичних рекомендацій відповідно до обґрунтованих доміант забезпечення фінансової стабільності банківської системи України.

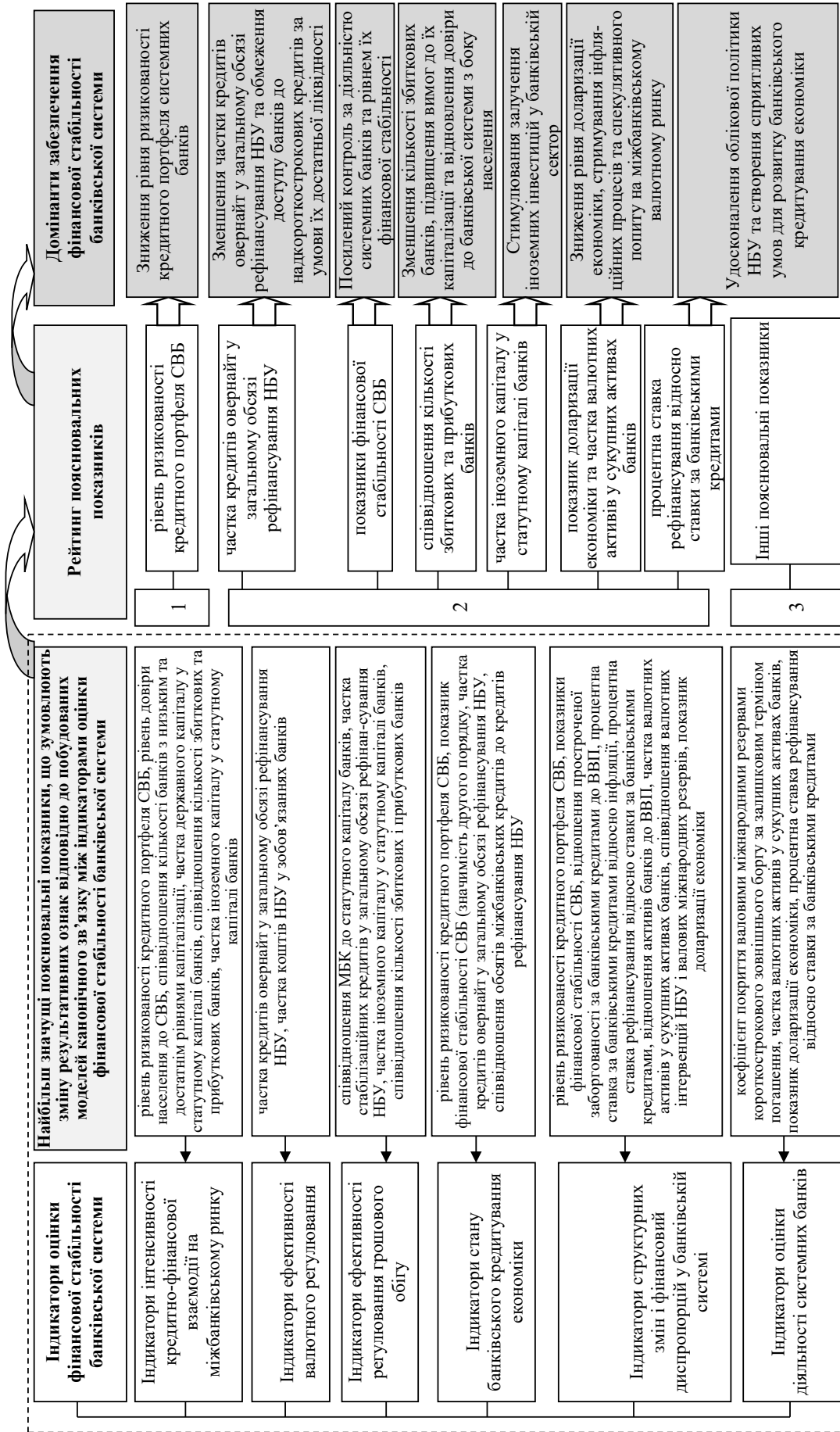

Рис. 2. Послідовність визначення домінант забезпечення фінансової стабільності банківської системи (складено автором)

Література

1. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266>
2. Minsky H. P. The Financial Instability Hypothesis / H. P. Minsky // The Jerome Levy Economics Institute of Bard College Working paper. — 1992. — № . 74. — 10 p. [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.levy.org/pubs/wp74.pdf>
3. Padoa-Schioppa T. Central banks and financial stability: exploring a land in between / T. Padoa-Schioppa. — Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference «The transformation of the European financial system». — Frankfurt am Main. — October, 2002.
4. Schinasi G. J. Safeguarding financial stability: theory and practice / G. Schinasi. — Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2005. — 312 p.
5. Васюренко О. В. Моделі оцінки банківської діяльності для забезпечення стабільності банківської системи: монографія / О. В. Васюренко, О. М. Тридід, Г. М. Азаренкова та ін. — К.: УБС НБУ, 2010. — 322 с.
6. Барановський О. І. Стійкість банківської системи / О. І. Барановський // Фінанси України. — 2007. — № 9. — С. 75–81.
7. Головка О. Г. Різновиди індикаторів та видів фінансової стабільності банків / О. Г. Головка // Вісник Тернопільського національного економічного університету: Науковий журнал Тернопільського національного економічного університету. — Випуск 1/2010. Тернопіль, 2010. — С. 15–21.
8. Д'яконова І. І. Дослідження оцінки рівня фінансової стабільності як складового елементу механізму державного регулювання банківської системи / І. І. Д'яконова, Є. Ю. Мордань // Бізнес Інформ. — 2015. — № 1. — С. 302–306.
9. Довгань Ж. Індикатори та моніторинг фінансової стійкості банківської системи / Ж. Довгань // Вісник ТНЕУ. — 2011. — № 2. — С. 31–41.
10. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія / В. В. Коваленко. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 228 с.
11. Міщенко В. Інструментальне забезпечення стабільності банківської системи на основі розробки агрегованого індексу / В. Міщенко, О. Малютін // Вісник Національного банку України. — 2015. — № 4. — С. 32–37.
12. Chmutova I. Indicators of Financial Stability of the Ukrainian Banking System / I. Chmutova, V. Biliaieva // International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR). — 2015. — Vol. 3. — Issue 7, July 2015. — P. 95–103.
13. Дубров А. М. Многомерные статистические методы: учебник / Дубров А. М., Мхитарян В. С., Трошин Л. И. — М.: Экономика и финансы, 2003. — 352 с.
14. Єгоричева С. Б. Аналіз ролі рефінансування в забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України / С. Б. Єгоричева, С. П. Прасолова // Актуальні проблеми економіки. — 2017. — № 2 (188). — С. 249–259.
15. Корнелюк Р. Ренкінг банків за рівнем підтримки від НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bankografo.com/renking-bankiv-za-rivnem-pidtrimki-vid-nbu.html>
16. Сегеда Л. М. Напрями підвищення ефективності грошово-кредитної політики Національного банку України / Л. М. Сегеда // Український журнал прикладної економіки. — 2016. — Том 1. — № 4. — С. 109–119.
17. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / За ред. В. В. Коваленко. — Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. — 217 с.
18. Вовчак О. Д. Діяльність вітчизняних кредиторів на кредитному ринку України / О. Д. Вовчак, Г. В. Миськів // Фінансовий простір. — 2015. — № 1 (17). — С. 76–82.
19. Лобозинська С. М. Особливості реалізації процентної політики Національним банком України / С. М. Лобозинська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2013. — № 769. — С. 380–386.
20. Унковська Т. Взаємозв'язок процентних ставок у контексті монетарної трансмісії та оптимізації політики рефінансування / Т. Унковська // Вісник НБУ. — 2005. — № 4. — С. 35–38.
21. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.99 № 679-XIV [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a>

References

1. Kompleksna prohrama rozvytku finansovogho sektoru Ukrainy do 2020 roku: Postanova Pravlinnja Nacionalnogo banku Ukrainy vid 18 chervnja 2015 roku # 391. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266>
2. Minsky H. P. The Financial Instability Hypothesis / H. P. Minsky // The Jerome Levy Economics Institute of Bard College Working paper. — 1992. — № . 74. — 10 p. [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.levy.org/pubs/wp74.pdf>
3. Padoa-Schioppa T. Central banks and financial stability: exploring a land in between / T. Padoa-Schioppa. — Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference «The transformation of the European financial system». — Frankfurt am Main. — October, 2002.
4. Schinasi G. J. Safeguarding financial stability: theory and practice / G. Schinasi. — Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2005. — 312 p.
5. Vasjurenko O. V. Modeli ocinky bankivskoj dijajnosti dlja zabezpechennja stabilnosti bankivskoj systemy: monohrafija / O. V. Vasjurenko, O. M. Trydid, Gh. M. Azarenkova ta in. — K.: UBS NBU, 2010. — 322 s.
6. Baranovskij O. I. Stijkistj bankivskoj systemy / O. I. Baranovskij // Finansy Ukrainy. — 2007. — # 9. — S. 75–81.
7. Gholovko O. Gh. Riznovydy indykatoriv ta vydiv finansovoi stabilnosti bankiv / O. Gh. Gholovko // Visnyk Ternopil'skogo nacionalnogo ekonomichnogo universytetu: Naukovyj zhurnal Ternopil'skogo nacionalnogo ekonomichnogo universytetu. — Vypusk 1/2010. Ternopilj, 2010. — S. 15–21.
8. D'jakonova I. I. Doslidzhennja ocinky rivnja finansovoi stabilnosti jak skladovogho elementu mekhanizmu derzhavnogho reghuljuvannja bankivskoj systemy / I. I. D'jakonova, Je. Ju. Mordanj // Biznes Inform. — 2015. — # 1. — S. 302–306.
9. Dovghanj Zh. Indykatory ta monitoryngh finansovoi stijkosti bankivskoj systemy / Zh. Dovghanj // Visnyk TNEU. — 2011. — # 2. — S. 31–41.
10. Kovalenko V. V. Strategichne upravlinnja finansovoi stijkosti bankivskoj systemy: metodologija i praktyka: monohrafija / V. V. Kovalenko. — Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2010. — 228 s.
11. Mishhenko V. Instrumentalne zabezpechennja stabilnosti bankivskoj systemy na osnovi rozrobky aghrehovanogho indeksu / V. Mishhenko, O. Maljutin // Visnyk Nacionalnogo banku Ukrainy. — 2015. — # 4. — S. 32–37.
12. Chmutova I. Indicators of Financial Stability of the Ukrainian Banking System / I. Chmutova, V. Biliaieva // International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR). — 2015. — Vol. 3. — Issue 7, July 2015. — P. 95–103.
13. Dubrov A. M. Mnogomernye statisticheskie metody: uchebnik / Dubrov A. M., Mkhitaryan B. C., Troshin L. I. — M.: Ekonomika i finansy, 2003. — 352 s.
14. Jekhorycheva S. B. Analiz roli refinansuvannja v zabezpechenni finansovoi bezpeky bankivskoj systemy Ukrainy / S. B. Jekhorycheva, S. P. Prasolova // Aktualni problemy ekonomiky. — 2017. — # 2 (188). — S. 249–259.
15. Kornyljuk R. Renkingh bankiv za rivnem pidtrymky vid NBU [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://bankografo.com/renking-bankiv-za-rivnem-pidtrimki-vid-nbu.html>
16. Segheda L. M. Naprjamy pidvyshennja efektyvnosti ghroshovo-kredytnej polityky Nacionalnogo banku Ukrainy / L. M. Segheda // Ukrain'skij zhurnal prykladnoj ekonomiky. — 2016. — Tom 1. — # 4. — S. 109–119.
17. Kredytna dijajnistj bankiv Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafija / Za red. V. V. Kovalenko. — Odesa: Vydavnytvo «Atlant», 2015. — 217 s.
18. Vovchak O. D. Dijajnistj vitchyznjanykh kredytoriv na kredytnomu rynku Ukrainy / O. D. Vovchak, Gh. V. Mysjkiv // Finansovyj prostir. — 2015. — # 1 (17). — S. 76–82.
19. Lobozyjska S. M. Osoblyvosti realizaciji procentnoj polityky Nacionalnym bankom Ukrainy / S. M. Lobozyjska // Visnyk Nacionalnogo universytetu «Ljviv'sjka politehnika». Menedzhment ta pidpryjemnytvo v Ukraini: etapy stanovlennja i problemy rozvytku. — 2013. — # 769. — S. 380–386.
20. Unkovsja T. Vzajemozv'jazok procentnykh stavok u konteksti monetarnej transmisiji ta optymizaciji polityky refinansuvannja / T. Unkovsja // Visnyk NBU. — 2005. — # 4. — S. 35–38.
21. Zakon Ukrainy «Pro Nacionalnyj bank Ukrainy» vid 20.05.99 # 679-XIV [Elektronnyj resurs] // Oficijnyj sajt Verkhovnoji Rady Ukrainy. — Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a>

Підхомний Олег Михайлович

*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Пидхомный Олег Михайлович

*доктор экономических наук,
профессор кафедры финансов, денежного оборота и кредита
Львовский национальный университет имени Ивана Франко*

Pidkhomnyy Oleg

*Doctor of Economics, Professor
Ivan Franko National University of Lviv*

Журба Орест Юрійович

*аспірант кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Журба Орест Юрьевич

*аспирант кафедры финансов, денежного оборота и кредита
Львовского национального университета имени Ивана Франко*

Zhurba Orest

*Postgraduate Student of the
Ivan Franko National University of Lviv*

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

ФОРМИРОВАНИЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ (НА ПРИМЕРЕ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

FORMATION AND USE OF FINANCIAL RESOURCES OF LOCAL BUDGETS (BY THE EXAMPLE OF THE LVIV REGION)

Анотація. У роботі розглянуто теоретичні і практичні аспекти формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Проведено аналіз дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів, окреслено сучасні тенденції функціонування місцевих бюджетів України. Автором проаналізовано формування та використання фінансових ресурсів місцевого бюджету на прикладі обласного бюджету Львівської області. Проаналізовано ефективність розподілу та накопичення бюджетних коштів, у тому числі за рахунок податкової політики та міжбюджетних трансфертів. Визначено тенденції зміни показників соціально-економічного стану міста Львова і вплив на них заходів бюджетного регулювання. Також у статті визначено фактори впливу на обсяги фінансових ресурсів. Розроблено рекомендації щодо вирішення проблем формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів, та окреслено пріоритетні напрямки вдосконалення функціонування місцевих бюджетів.

Ключові слова: місцеві фінанси, бюджет, місцеве самоврядування, бюджетна система, реформування місцевих фінансів.

Аннотация. В работе рассмотрены теоретические и практические аспекты формирования и использования финансовых ресурсов местных бюджетов. Проведен анализ доходной и расходной части местных бюджетов, определены современные тенденции функционирования местных бюджетов Украины. Автором проанализировано формирование и использование финансовых ресурсов местного бюджета на примере областного бюджета Львовской области. Проанализирована эффективность распределения и накопления бюджетных средств, в том числе за счет налоговой политики и межбюджетных трансфертов. Определены тенденции изменения показателей социально-экономического состояния

города Львова и влияния на них мер бюджетного регулирования. Также в статье определены факторы влияния на объемы финансовых ресурсов. Разработаны рекомендации по решению проблем формирования и использования финансовых ресурсов местных бюджетов, и намечены приоритетные направления совершенствования функционирования местных бюджетов.

Ключевые слова: местные финансы, бюджет, местное самоуправление, бюджетная система, реформирование местных финансов.

Summary. The theoretical and practical aspects of the formation and use of financial resources of local budgets are considered in the paper. The analysis of the revenue and expenditure part of local budgets has been carried out, the current trends of the functioning of local budgets of Ukraine are outlined. The author analyzes the formation and use of financial resources of the local budget on the example of the consolidated budget of the Lviv region. The efficiency of distribution and accumulation of budget funds, including through tax policy and intergovernmental transfers, is analyzed. The tendencies of changes in the indicators of the socio-economic status of the city of Lviv and the influence on them of measures of budgetary regulation are determined. Also, the article determines the factors influencing the volume of financial resources. Recommendations for solving the problems of the formation and use of financial resources of local budgets have been developed, and priority directions of improving the functioning of local budgets have been outlined.

Key words: local finances, budget, local self-government, budget system, reform of local finances.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми вдосконалення місцевих фінансів, формування місцевих бюджетів і використання їхніх коштів зростає у зв'язку зі змінами, які стосуються місцевого самоврядування. В сучасній Україні назріла необхідність справжньої, а не декларативної фінансової децентралізації для повнішого та ефективнішого задоволення потреб населення в кожному регіоні.

Існуюча на сьогоднішній день система забезпечення місцевих бюджетів достатніми фінансовими ресурсами для виконання функцій, покладених на органи місцевого самоврядування, не відповідає потребам громад, вона не створює фінансове підґрунтя сприятливого життєвого середовища, необхідного для надання мешканцям територіальних громад якісних і доступних суспільних благ та послуг на основі забезпечення сталого розвитку території.

Ефективність фінансової системи України може бути досягнута за умови забезпечення фінансової спроможності та фінансової самостійності окремої території, тому оптимізація функціонування місцевих бюджетів і водночас зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, є важливим завданням.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі проблеми формування та використання місцевих бюджетів досліджуються в працях провідних вітчизняних вчених: В. Бодрова [9], Т. Бондарук [10], М. Деркача [11], В. Зайчикової [12], О. Кириленко [13]. Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних з місцевими фінансами зробили такі зарубіжні вчені, як: С. Алмазов [14], С. Бейлі [15], Ш. Бланкарт [16] та ін. Проте, слід зазначити, що

вітчизняними науковцями в своїх дослідженнях значна увага приділяється фрагментарним аспектам функціонування інституту місцевих бюджетів. Відповідно, виникає необхідність у проведенні комплексного дослідження функціонування місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин із урахуванням сучасних тенденцій у напрямі посилення процесів децентралізації фінансових ресурсів в країні.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів в умовах децентралізації, а також удосконалення теоретичних положень, методичних основ та розробка практичних рекомендацій відносно забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Об'єктом дослідження є формування та використання фінансових ресурсів бюджету Львівської області в умовах децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні і політичні трансформації, які розпочались в Україні з проголошенням незалежності, сприяли активізації процесу демократизації суспільства та держави. У результаті даних перетворень було почато розбудову європейської моделі місцевого самоврядування, яка є інструментом розв'язання локальних проблем, надання суспільних благ та послуг, реалізації інтересів територіальних громад. Місцеве самоврядування виступає основним принципом, що забезпечує зв'язок громадян з державою та гарантує можливість їх участі в державному управлінні.

Досвід усіх розвинених держав світу переконливо свідчить про те, що саме місцеве самоврядування зміцнює основи народовладдя, створюючи необхідні умови для життєдіяльності місцевих співтовариств,

стабілізує політичну систему в цілому, виступаючи важливим механізмом забезпечення єдності країни та цілісності держави [5].

Вирішальне значення в забезпеченні функціонування органів місцевого самоврядування відводиться місцевим фінансам, що являють собою самостійний структурний рівень фінансової системи держави. Як зазначають вітчизняні науковці [3; 5; 7] місцеві фінанси забезпечують органи місцевого самоврядування достатнім обсягом фінансових ресурсів; сприяють розподілу дохідних джерел між рівнями влади, галузями економіки, домогосподарствами з метою досягнення соціально-економічного ефекту на рівні адміністративно-територіальних одиниць. Тобто, місцеві фінанси стимулюють зростання фінансового потенціалу територій, є підґрунтям фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, а також націлені на забезпечення громадян якісними суспільними послугами.

Отже, в сучасних умовах трансформаційної економіки України місцеві фінанси слід розглядати як систему соціально-економічних відносин, пов'язану з формуванням, розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, що сприяє економічному розвитку територій, а також підвищує добробут членів територіальних громад.

З метою змінення фінансових основ діяльності органів місцевого самоврядування, як уже зазначалось, було обрано курс на реалізацію політики децентралізації фінансових ресурсів. Згідно з вимогами Європейської хартії про місцеве самоврядування [3] головною ознакою фінансової незалежності є володіння і самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, обсяг яких відповідає функціям і завданням, що покладаються на органи місцевого самоврядування.

Враховуючи сучасні тенденції в реформуванні бюджетної системи країни, роль доходів місцевих

бюджетів у фінансовому забезпеченні органів місцевого самоврядування певною мірою визначається величиною ВВП, що безпосередньо перерозподіляється через них та часткою місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України (табл. 1).

Частка доходів місцевих бюджетів у перерозподілі ВВП, а також у зведеному бюджеті поряд з економічним і соціальним має досить важливе політичне значення. Вона свідчить про участь місцевої влади у розв'язанні актуальних проблем розвитку держави, про певну обмеженість функцій центральної влади. Така частка є загальним показником, який відображає рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, дає можливість оцінити рівень розвитку місцевих бюджетів [3].

Частка місцевих бюджетів без урахування трансфертів у доходах зведеного бюджету України в період з 2012 по 2016 рр. зменшилась на 2,7%. Щодо частки місцевих бюджетів, також без урахування трансфертів у перерозподілі ВВП, то даний показник у зазначений період зменшився на 1,9%.

При цьому слід відмітити, що частка місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів, як у доходах зведеного бюджету України, так і у перерозподілі ВВП, навпаки, збільшилась на 4,7% та 0,2% відповідно. Крім того, показники доходів місцевих бюджетів з урахуванням трансфертів майже в 2 рази перевищують зазначені показники без урахування трансфертів. Тобто це свідчить про посилення процесів централізації та про зниження рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування від державної влади. Також про посилення процесів централізації фінансових ресурсів на державному рівні свідчить динаміка показників розвитку бюджетної системи за доходами (рис. 1). Частка зведеного бюджету у ВВП в період з 2010 по 2016 рр. коливалась у межах від 28% до 30%, що відповідає вимогам бюджетного законо-

Таблиця 1

Частка доходів місцевих бюджетів України у доходах зведеного бюджету України та у ВВП, %

Рік	Частка у доходах зведеного бюджету України		Частка у перерозподілі ВВП	
	без урахування трансфертів	з урахуванням трансфертів	без урахування трансфертів	з урахуванням трансфертів
2010	24,8	46,1	8,3	14,5
2011	26,0	49,3	7,9	14,7
2012	25,9	50,6	7,2	14,2
2013	21,7	45,5	6,4	13,4
2014	22,6	50,5	6,9	15,4
2015	22,7	49,9	6,9	14,5
2016	22,1	50,8	6,4	14,7

Складено автором за даними [2]

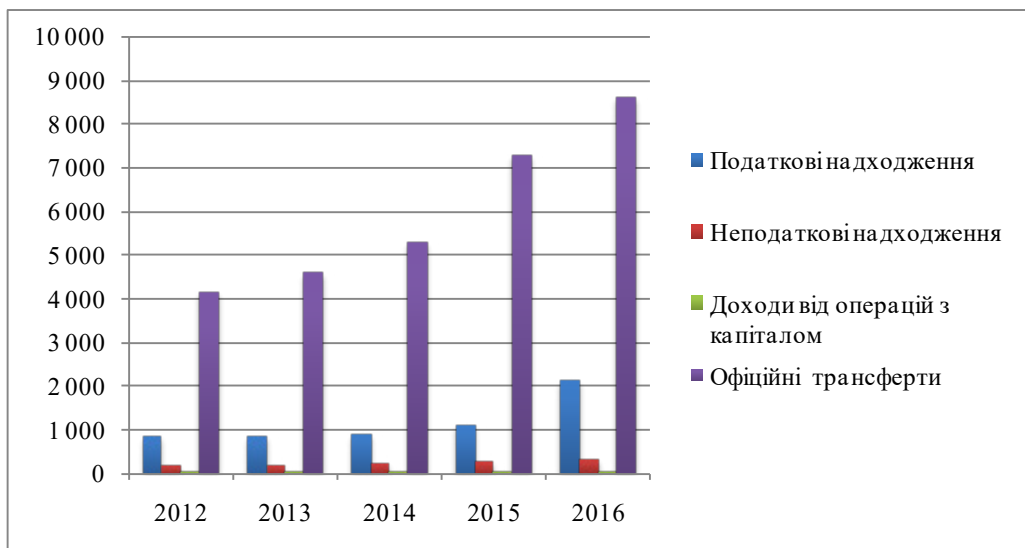

Рис. 1. Динаміка структури доходів бюджету Львівської області, млн грн.
Складено автором за даними [8]

давства. Поряд із зниженням частки місцевих бюджетів у перерозподілі ВВП, значно підвищується роль державного бюджету, адже даний показник збільшився на 4,1% і становить 27,5%. Таким чином дані, які представлені в табл. 1 свідчать про зниження рівня фінансової незалежності місцевих органів самоврядування, не дивлячись на те, що було прийнято низку законодавчих актів [4], норми яких «гарантують» зростання фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Тобто дана тенденція суперечить обраному курсу децентралізації фінансових ресурсів держави.

На підтвердження даного висновку проаналізуємо сучасні тенденції формування та використання коштів бюджету Львівської області. Так згідно з бюджетною класифікацією, закріпленою ст. 9 Бюджетного кодексу України [7], доходи місцевих бюджетів класифікуються за чотирма групами: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти. Крім того структурною складовою доходів місцевих бюджетів є цільові фонди утворені ВР АРК та органами місцевого самоврядування. Аналізуючи сучасні тенденції формування доходів місцевих бюджетів, слід зазначити, що в їх загальній структурі суттєво підвищується роль трансфертів з державного бюджету.

Дана тенденція суперечить обраному в Україні напрямку реформ. Адже частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів свідчить про ступінь фіскальної децентралізації в країні: чим вища їх частка в дохідній частині місцевих бюджетів, тим більша залежність місцевої влади від центральної та централізованіша система [8].

Серед доходів обласного бюджету Львівської області протягом 2012–2016 рр. найбільшу питому вагу, а саме 78% займають трансферти, які на кінець 2016 р. склали 8615 млн грн. Однак, в динаміці простежується позитивна тенденція до зменшення в загальній структурі доходів місцевих бюджетів Львівської області трансфертів на 2,2%.

Розглядаючи склад та структуру доходів обласного бюджету Львівської області, слід відмітити, що поряд з трансфертами основу формування фінансових ресурсів регіону становлять податкові надходження (табл. 2).

Протягом аналізованого періоду спостерігається поступове збільшення податкових надходжень, а саме на 5,2%, або на 1703,9 млн грн, що пояснюється збільшенням впливу загальнодержавних податків на збалансування бюджету Львівської області.

Доходи від операцій з капіталом у середньому не перевищують 1,0%, а відрахування до державних цільових фондів протягом 2012–2016 рр. становили близько 0,7% від загального обсягу надходжень.

На кінець 2016 року найбільшу питому вагу в структурі податкових надходжень місцевих бюджетів займає ПДФО, обсяг якого протягом аналізованого періоду збільшився на 217,2 млн грн, що пов'язано з підвищенням рівня мінімальної заробітної плати, а не легалізацією економіки в регіоні.

Проте в загальній структурі податкових надходжень ПДФО в 2016 р. зменшився на 5% порівняно з надходженнями 2012 року.

Також одними із значних видів податкових доходів бюджету Львівської області є плата за спеціальне використання природних ресурсів, розмір

Склад і структура доходів обласного бюджету
Львівської області 2012–2016 рр., млн грн

Доходи	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Податкові надходження	836,3	845,3	892,6	1103,5	2103,9
у % до загальної суми	16,1	15,0	14,0	12,7	19,1
Неподаткові надходження	179,4	162,9	201,9	259,0	290,4
у % до загальної суми	3,5	3,4	3,1	2,9	2,6
Доходи від операцій з капіталом	5,4	3,6	8,1	49,0	14,0
у % до загальної суми	0,1	0,06	0,12	0,6	0,12
Трансферти	4164,8	4615,1	5324,2	7290,6	8615,6
у % до загальної суми	80,3	82,0	82,8	83,7	78,1
Усього	5187,1	5628,0	6428,3	8709,6	11034,5

Складено автором за даними [8]

якого протягом аналізованого періоду зменшився на 21,8 млн грн. та екологічних податок, розмір якого протягом аналізованого періоду збільшився на 69,8 млн грн. Це обумовлено змінами, внесеними до Бюджетного кодексу, згідно з якими плата за землю у 100% розмірі залишається у розпорядженні місцевих бюджетів. На сучасному етапі розвитку економіки вирішальне значення надається місцевим податкам та зборам, які є не тільки складовою частиною податкової системи держави, а й покликані відповідати інтересам органів місцевого самоврядування. Для Запорізької області, також як і для України в цілому, є характерним динамічне зростання частки місцевих податків і зборів в загальній структурі податкових надходжень місцевих бюджетів. Враховуючи зростання значення місцевих податків і зборів у структурі податкових надходжень бюджету Львівської області, слід зазначити, що на ефективність функціонування інституту місцевого оподаткування не впливає рівень економічного та соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Неподаткові надходження займають невелику частку у складі доходів місцевих бюджетів Львівської області, проте їх дослідження також впливає на об'єктивність оцінки фінансового забезпечення досліджуваного регіону (рис. 2).

Протягом 2012–2016 рр. розмір неподаткових надходжень збільшився на 111,0 млн грн або 38%. Для неподаткових надходжень місцевих бюджетів Львівської області, також, як і для місцевих бюджетів України в цілому, є характерним формування неподаткових надходжень за рахунок власних надходжень бюджетних установ, частка яких у загальній структурі неподаткових надходжень у період з 2012 по 2016 рр. зросла з 58,7% до 67,9%. Поряд з цим слід відмітити негативну тенденцію щодо зменшення

доходів від власності та підприємницької діяльності у 2013–2015 рр. майже у тричі за згаданий період, що обумовлено зменшенням доходів від приватизації через завершення приватизаційних процесів у країні. Проте у 2016 році відбулось збільшення надходжень на 12,0 млн грн., що свідчить про те, що місцеві органи влади Львівської області почали більш ефективно використовувати об'єкти комунальної власності.

Важливою складовою доходів обласного бюджету Львівської області є доходи від операцій з капіталом. Це надходження до бюджету, що мобілізуються неподатковим методом, відповідно їх слід розглядати як альтернативне джерело формування доходів місцевих бюджетів. Протягом аналізованого періоду спостерігається збільшення надходжень від продажу основного капіталу 8,6 млн грн, що пояснюється не обмеженістю вільних об'єктів в регіоні, які можуть бути реалізовані.

Отже, для обласного бюджету Львівської області є характерним використання неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом як другорядних джерел формування фінансових ресурсів, що свідчить про достатньо високий рівень пасивності органів місцевого самоврядування відносно формування власних доходів місцевих бюджетів.

Основним джерелом формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів Львівської області є міжбюджетні трансферти, загальний обсяг яких протягом 2012–2016 рр. збільшився на 4450,9 млн грн або на 52%.

Найбільшу питому вагу в загальній структурі трансфертів місцевих бюджетів Запорізької області займають субвенції. Слід відмітити, що їх частка у 2016 р. збільшилась на 20,3% порівняно з 2012 р., а абсолютні показники даного виду міжбюджетних трансфертів збільшились на 5556,7 млн грн. Щодо

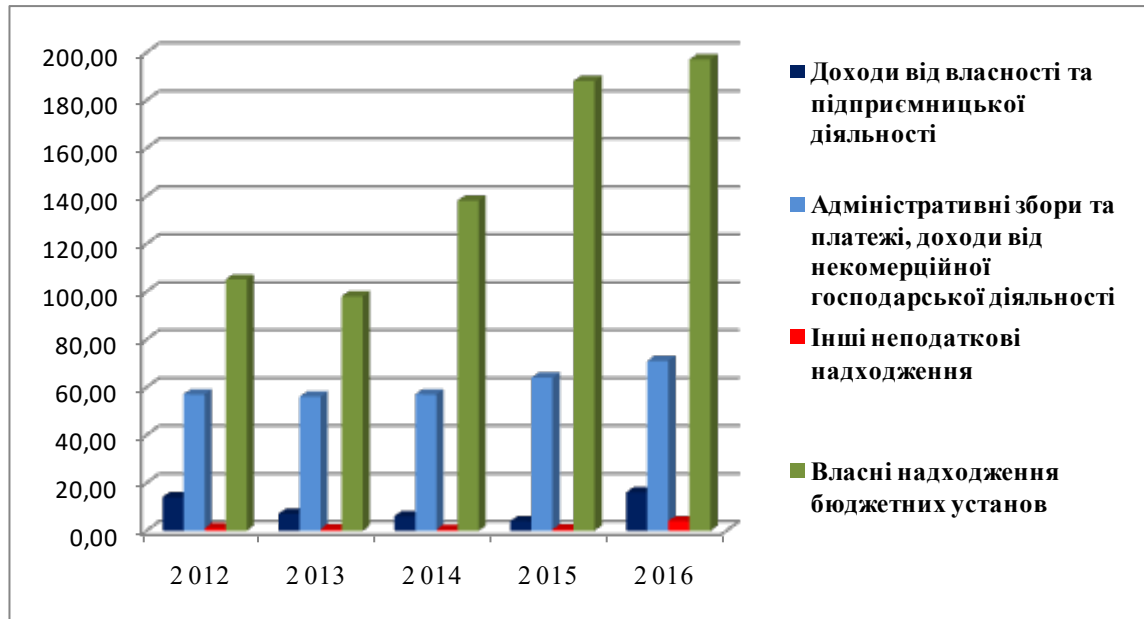

Рис. 2. Динаміка структури неподаткових надходжень до бюджету Львівської області, млн грн.
Складено автором за даними [8]

дотацій, то протягом 2012–2016 рр. їх обсяг зменшився на 22,5%, і на кінець 2016 р. вони становили всього 114,3млн грн.

За даними управління фінансів Львівської обласної державної адміністрації найбільшу питому вагу у структурі дотацій займає дотація вирівнювання, що одержується з державного бюджету, частка якої на кінець аналізованого періоду складає 82,5% від загального обсягу дотацій. На другому місці знаходяться інші дотації, частка яких на кінець аналізованого періоду складала 5,2%. У свою чергу, найбільшу частку в структурі субвенцій у 2016 р. займає субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям — близько 53% від загального розміру субвенцій.

Враховуючи достатньо вагоме значення трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів Запорізької області, слід відмітити, що порівняно з іншими регіонами, а також зі зведеним місцевим бюджетом України в цілому, для області є характерним середній показник питомої ваги міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів [8]. Відповідно це свідчить про те, що регіони, які мають більш високий рівень економічного розвитку є менш залежними від фінансової допомоги від центральних органів влади, яка здійснюється у вигляді міжбюджетних трансфертів.

Проаналізувавши дохідну частину обласного бюджету Львівської області, можна зробити висновок про нестачу власних джерел надходження у регіоні

та наявність певної фінансової залежності місцевої влади від державної. Витрачання бюджетних коштів яскраво виявляє зміст основних функцій і завдань, які виконують органи державної влади і місцевого самоврядування.

Склад, структура і динаміка бюджетних видатків відображає державні, регіональні та місцеві пріоритети соціально-економічного розвитку (рис. 3). Крім того, специфіка функціонування та особлива роль місцевих бюджетів виявляється саме у складі та структурі їхньої видаткової частини. Бюджетні видатки дають можливість розкрити і дослідити економічну сутність місцевих бюджетів, фінансові можливості органів місцевого самоврядування, які мають вирішувати завдання місцевого значення — забезпечувати населення рядом громадських та суспільних послуг, сприяти всебічному і гармонійному розвитку територій.

Також про вплив видатків бюджетів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток території свідчить їх склад та структура.

Загальний обсяг видатків обласного бюджету Львівської області протягом аналізованого періоду збільшився на 1843,4 млн грн. або 49,5%. Найбільшу частку у структурі видатків на кінець 2016 року займають видатки на охорону здоров'я (39,1%), на другому місці знаходяться видатки на транспорт, зв'язок та телекомунікації (27,7%), третє місце займають видатки на освіту (17,6%).

Негативною тенденцією слід вважати збільшення в структурі видатків обласного бюджету Львівської

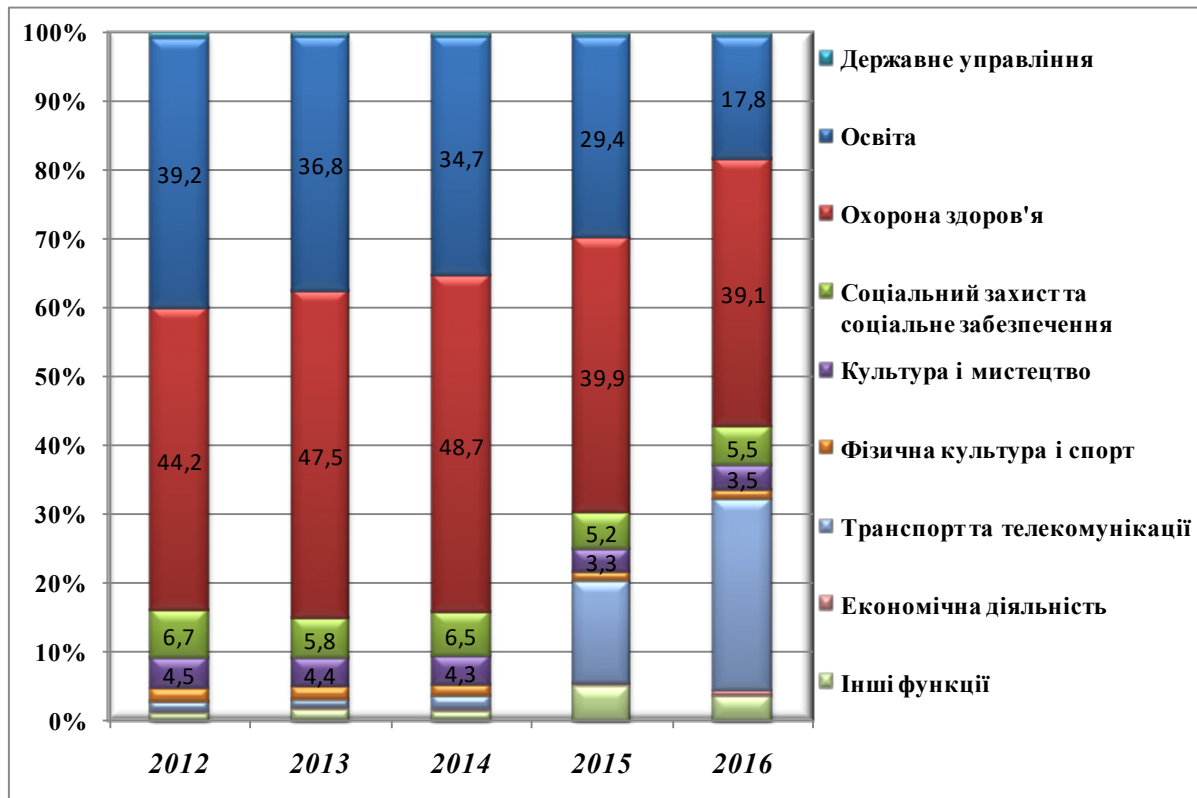

Рис. 3. Склад і структура видатків бюджету Львівської області 2012–2016 рр., %
Складено автором за даними [8]

області видатків на державне управління в період з 2012 по 2016 рр. сума яких збільшилась на 24,5%.

Таким чином, дослідження практики здійснення видатків місцевих бюджетів Львівської області свідчать про достатньо вагому їх роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. Проте в умовах реалізації політики децентралізації фінансових ресурсів бюджетні видаткові повноваження вимагають кардинальних змін.

Отже, здійснивши аналіз дохідної та видаткової частини обласного бюджету Львівської області, було виявлено, що, для органів місцевого самоврядування регіону, який має значний економічний та фінансовий потенціал, є характерним зростання їх фінансової залежності від органів державної влади. Враховуючи достатньо вагоме значення видатків місцевих бюджетів, зазначені тенденції негативно впливатимуть на забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку регіону.

Висновки. Проведений аналіз проблем формування і функціонування місцевих бюджетів в Україні дозволив зробити низку висновків. В період з 2012 по 2016 рр. частка податкових надходжень місцевих бюджетів у ВВП коливалась на рівні від 5,4% до 6,2%, місцеві податки і збори у ВВП в даний період збільшились з 0,08% до 0,5%. Якщо враховувати тільки місцеві податки і збори, то ситуація в Україні

є найгіршою у порівнянні з усіма країнами ОЕСР, оскільки частка місцевих податків і зборів у ВВП є замалою. За таких умов говорити про фінансову децентралізацію досить складно. Інститут місцевого оподаткування, навіть після реформування все ще не відповідає вимогам Європейської хартії про місцеве самоврядування щодо формування фінансових ресурсів. Формально вимоги закріплені у даному законодавчому акті дійсно виконується, однак на практиці частина фінансових ресурсів місцевого самоврядування, що формується за рахунок місцевих податків і зборів є не значною і не гарантує зміцнення фінансових основ органів місцевого самоврядування. При цьому допомога, якої регіони потребують з державного бюджету, значно більша за його можливості. У цьому полягає одна з основних проблем міжбюджетних відносин, яка ускладнюється множинністю фінансових потоків у обох напрямках (дотації, субвенції, взаємні розрахунки, інвестиційні й кредитні програми та ін.).

У загальній структурі видатків місцевих бюджетів України домінують видатки, спрямовані на забезпечення делегованих повноважень. Крім того, органи місцевого самоврядування змушені направляти на фінансування делегованих повноважень частину власних фінансових ресурсів, оскільки в результаті невідповідності розрахункових показ-

ників Міністерства фінансів України та фактичної потреби у фінансових ресурсах залишаються не забезпеченими або частково забезпеченими власні видаткові повноваження органів місцевого самоврядування, переважно за рахунок недофінансування капітальних видатків. Це свідчить про те, що місцеві бюджети України є «бюджетами проїдання», адже обсяг фінансових ресурсів, що спрямовується на фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку території, є недостатнім.

Аналіз формування і використання обласного бюджету Львівської області свідчить, що аналіз доходів бюджету Львівської області протягом 2012–2016 рр. свідчить, що найбільшу питому вагу в його доходах мають трансферти. Разом із трансфертами основу формування фінансових ресурсів обласного бюджету Львівської області становлять податкові надходження.

Для Львівської області, також як і для України в цілому, характерне динамічне зростання частки місцевих податків і зборів у загальній структурі податкових надходжень місцевих бюджетів. Виявлено, що для органів місцевого самоврядування

Львівського регіону, який має значний економічний та фінансовий потенціал, характерне зростання фінансової залежності місцевих бюджетів від державного. З урахуванням достатньо вагомого значення видатків місцевих бюджетів у формуванні валового регіонального продукту зазначені тенденції негативно впливатимуть на забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку регіону.

Комплексна оцінка результатів соціально-економічного розвитку Львівського регіону протягом 2012–2016 рр. показала, що разом із зміцненням основних показників, які характеризують соціально-економічний розвиток регіону, відбувається послаблення фінансових можливостей органів місцевого самоврядування. Для визначеного типу фінансової стійкості необхідно розробляти стратегію стабільного розвитку (нарощування бюджетних можливостей), яка передбачає активізацію роботи органів місцевого самоврядування з розширення податкових і неподаткових джерел формування дохідної частини бюджету за рахунок виявлення резервів і використання альтернативних джерел формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Література

1. Максюта А. А. Фінансово-бюджетна складова системи державного управління і місцевого самоврядування / А. А. Максюта // Наукові праці НДФІ. — 2005. — № 3 (32). — С. 3–8.
2. Бюджет України за 2014 рік: статистичний збірник / [Л. М. Калініченко, Г. В. Гайдученко, Г. Ф. Ткаченко та ін.] — К.: Міністерство фінансів України, 2015. — 308 с.
3. Павлюк К. В. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин на засадах конкурентного федералізму / К. В. Павлюк // Наукові праці НДФІ. — 2006. — № 1 (34). — С. 23–34.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/lows/show/2456-17>.
5. Деркач М. І. Сучасна державна політика у сфері подолання статичного і динамічного дисбалансів місцевих бюджетів / М. І. Деркач // Фінанси України. — 2011. — № 4. — С. 55–64.
6. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://me.gov.ua>.
7. Регулювання міжбюджетних відносин: Україна і європейський досвід: монографія / [В. Г. Бодров, О. П. Кириленко, Н. І. Балдич та ін.]; за ред. В. Г. Бодрова. — К.: Вид-во НАДУ, 2006. — 296 с.
8. Обласний бюджет Львівської області за 2016 рік / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://loda.gov.ua/dep_zvit-pro-vykonannya
9. Бодров В. Г. Реформування міжбюджетних відносин та зміцнення фінансових ресурсів місцевих бюджетів / В. Г. Бодров // Наукові праці НДФІ. — 2004. — Вип. 6(29). — С. 31–33.
10. Бондарук Т. Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні / Т. Г. Бондарук // Зб. наук. праць Нац-го ун-ту держ. податкової служби України. — Ірпінь, 2011. — № 1. — С. 56–66.
11. Деркач М. І. Аналіз наслідків трансформації Бюджетного кодексу України для місцевих фінансів / М. І. Деркач, М. В. Литвин // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2011. — № 1(11). — С. 22–28.
12. Зайчикова В. В. Актуальні аспекти бюджетної політики у сфері розвитку місцевих фінансів / В. В. Зайчикова // Наукові праці НДФІ. — 2007. — № 3 (40). — С. 28–34.

13. Кириленко О. П. Державні фінанси в умовах формування демократичного суспільства / О. П. Кириленко // Світ фінансів. — 2004. — № 1. — С. 22–33.
14. Алмазов С. Г. Управление финансовой устойчивостью местных бюджетов / С. Г. Алмазов // Сборник научных трудов Северо-Кавказского государственного технического университета. Серия: Экономика / СевКавГТУ. — 2006. — № 4. — С. 25–28.
15. Bailey S. J. Local Government Economics: Principles and Practice. / S. J. Bailey — London: Macmillan press ltd, 1999. — 359 p.
16. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки: підручник / Ш. Бланкарт; за наук. ред. та перед. В. М. Федосова; пер. з нім. С. І. Терещенко, О. О. Терещенка. — К.: Либідь, 2000. — 653 с.

References

1. Maksyuta A. A. Finansovo-byudzhetna skladova sistemi derzhavnogo upravlinnya i mistseвого samovryaduvannya / A. A. Maksyuta // Naukovi pratsi NDFI. — 2005. — # 3 (32). — S. 3–8.
2. Byudzhет Ukrajini za 2014 rik: statistichnij zbirnik / [L. M. Kalinichenko, G. V. Gayduchenko, G. F. Tkachenko ta In.] — K.: Ministerstvo finansiv Ukrajini, 2015. — 308 s.
3. Pavlyuk K. V. Kontseptualni pidhodi do vdoskonalennya sistemi mIzhbyudzhetnih vIdnosin na zasadah konkurentnogo federalizmu / K. V. Pavlyuk // Naukovi pratsi NDFI. — 2006. — #1 (34). — S. 23–34.
4. Byudzhетnij kodeks Ukrajini vid 08.07.2010 r. #2456-VI [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/lows/show/2456-17>.
5. Derkach M. I. Suchasna derzhavna politka u sferi podolannya statichnogo i dinamichnogo disbalansiv mistsevih byudzhетiv / M. I. Derkach // Finansi Ukrajini. — 2011. — # 4. — S. 55–64.
6. Ofitsiyijniy sayt Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukrajini [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu <http://me.gov.ua>.
7. Regulyuvannya mizhbyudzhетnih vidnosin: Ukrajina i Evropeyskij dosvid: monografiya / [V. G. Bodrov, O. P. Kirilenko, N. I. Baldich ta In.]; za red. V. G. Bodrova. — K.: Vid-vo NADU, 2006. — 296 s.
8. Oblasniy byudzhет Lvivskoyi oblasti za 2016 rik // [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu: http://loda.gov.ua/dep_zvit-pro-vykonannya
9. Bodrov V. G. Reformuvannya mizhbyudzhетny'x vidnosy'n ta zmiczennya finansovy'x resursiv miscevy'x byudzhетiv / V. G. Bodrov // Naukovi praci NDFI. — 2004. — Vy'p. 6(29). — S. 31–33.
10. Bondaruk T. G. Zarubizhny'j dosvid misceвого opodatkuвання ta mozhly'vosti jogo zastosuvannya v Ukrajini / T. G. Bondaruk // Zb. nauk. pracz' Nacz-go un-tu derzh. podatkovoyi sluzhby' Ukrajiny'. — Irpin', 2011. — # 1. — S. 56–66.
11. Derkach M. I. Analiz naslidkiv transformaciyi Byudzhетnogo kodeksu Ukrajiny' dlya miscevy'x finansiv / M. I. Derkach, M. V. Ly'tvy'n // Visny'k Universy'tetu bankivs'koyi spravy' Nacional'nogo banku Ukrajiny'. — 2011. — #1(11). — S. 22–28.
12. Zajchy'kova V. V. Aktual'ni aspekty' byudzhетnoyi polity'ky' u sferi rozvy'tku miscevy'x finansiv / V. V. Zajchy'kova // Naukovi praci NDFI. — 2007. — # 3 (40). — S. 28–34.
13. Ky'ry'lenko O. P. Derzhavni finansy' v umovax formuvannya demokraty'chnogo suspil'stva / O. P. Ky'ry'lenko // Svit finansiv. — 2004. — # 1. — S. 22–33.
14. Almazov S. G. Upravleny'e fy'nansovoj ustojchy'vost'yu mestny'x byudzhетov / S. G. Almazov // Sborny'k nauchny'x trudov Severo-Kavkazskogo gosudarstvennogo texny'cheskogo uny'versy'teta. Sery'ya: Ekonomy'ka / SevKavGTU. — 2006. — #4. — S. 25–28.
15. Bailey S. J. Local Government Economics: Principles and Practice. / S. J. Bailey — London: Macmillan press ltd, 1999. — 359 p.
16. Blankart Sh. Derzhavni finansy' v umovax demokraciyi: vступ do finansovoyi nauky': pidruchny'k / Sh. Blankart; za nauk. red. ta pered. V. M. Fedosova; per. z nim. S. I. Tereshhenko, O. O. Tereshhenka. — K.: Ly'bid', 2000. — 653 s.

Чан-хі Оксана Сергіївна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

Чан-хи Оксана Сергеевна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры предпринимательства, торговли и биржевой деятельности
Киевский кооперативный институт бизнеса и права*

Chan-khi Oksana

*PhD in Economics, Associate Professor of Enterprise,
Trade and Exchange Activity Department
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

Озембловський Володимир Олегович

*студент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Озембловский Владимир Олегович

*студент кафедры предпринимательства, торговли и биржевой деятельности
Киевского кооперативного институту бизнеса и права*

Ozemblovskiy Vladimir

*Srudent of Enterprise, Trade and Exchange Activity Department
of the Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

B2C В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР УКРАЇНИ

B2C В ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ: ЕВРОПЕЙСКИЙ ВЕКТОР УКРАИНЫ

B2C IN E-COMMERCE: EUROPEAN VECTOR OF UKRAINE

Анотація. У статті досліджено стан і характер розвитку електронної торгівлі в Україні, структурні зміни під впливом соціально-економічних, організаційних, інноваційних і технологічних чинників, а також перспективи її зростання. Досліджено сучасні тенденції світового ринку інтернет-торгівлі: визначено фактори, що сприяли інтенсифікації інтернет-торгівлі, лідери серед країн та інтернет-ритейлерів, а також країн, що мають позитивну динаміку зростання цього сектору. Оцінено конкурентні позиції України у сфері інтернет-торгівлі, визначено основні проблеми та перспективи розвитку інтернет-торгівлі в Україні.

Ключові слова: Інтернет-бізнес, електронна торгівля, електронна комерція, електронні комунікації, інформаційні технології, ефективність, переваги, Інтернет-майданчики, просування продукту в мережі Інтернет.

Аннотация. В статье исследовано состояние и характер развития электронной торговли в Украине, структурные изменения под влиянием социально-экономических, организационных, инновационных и технологических факторов, а также перспективы ее роста. Исследованы современные тенденции мирового рынка интернет-торговли: определены факторы, способствующие интенсификации интернет-торговли, лидеры среди стран и интернет-ритейлеров, а также стран, имеющих положительную динамику роста этого сектора. Оценены конкурентные позиции Украины в сфере интернет-торговли, определены основные проблемы и перспективы развития интернет-торговли в Украине.

Ключевые слова: интернет-бизнес, электронная торговля, электронная коммерция, электронные коммуникации, информационные технологии, эффективность, преимущества, интернет-площадки, продвижение продукта в сети Интернет.

Summary. The article explores the state and nature of the development of electronic commerce in Ukraine, structural changes under the influence of socio-economic, organizational, innovative and technological factors, as well as the prospects for its growth. The modern tendencies of the world market of Internet trade are investigated: the factors promoting the intensification

of Internet trade, the leaders among countries and Internet retailers, as well as the countries that have a positive growth dynamics of this sector are determined. The competitive positions of Ukraine in the field of Internet commerce are estimated, the main problems and prospects of development of Internet trade in Ukraine are determined.

Key words: *Internet business, electronic commerce, electronic commerce, electronic communications, information technologies, efficiency, advantages, Internet sites, promotion of the product on the Internet.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової спільноти характеризується великими соціально-економічними перетвореннями, прискореним розвитком інформатизаційних систем в усіх сферах суспільного життя. Упровадження сучасних технологій в комерційну діяльність стимулює різке зростання і збільшення масштабів використання мереж глобальної комунікації, які об'єднують людей з різних соціальних груп в єдину світову інформаційну спільноту без географічних і політичних меж. Сутність наукової проблеми розвитку електронної торгівлі в Україні полягає в обґрунтуванні засад і основних векторів розвитку цієї специфічної форми з урахуванням особливостей національної економіки та вітчизняної бази Інтернет-технологій, відповідно наукові розробки повинні бути спрямовані пріоритетно на дослідження теоретико-методологічних положень, всебічний аналіз детермінуючих чинників і світового досвіду функціонування електронної торгівлі.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти електронної комерції з точки зору інформатизації суспільства, моделі електронного бізнесу, форм інтернет-торгівлі знайшли своє відображення в працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Л. А. Безуглої, Н. В. Валькової, А. М. Виноградської, І. О. Жарій, Б. В. Маловичко, М. В. Макарової, Б. М. Мізюка, А. А. Кантарович, М. А. Пестунова, та інших. Проте дослідження сучасних тенденцій та перспектив розвитку ринку інтернет-торгівлі з точки зору міжнародного досвіду та національної практики не втрачає своєї актуальності й зумовлює необхідність подальшого дослідження.

Метою статті є проаналізувати стан електронної торгівлі як перспективного сегменту української комерції та встановлення сучасних тенденцій та перспектив розвитку ринку інтернет-торгівлі в контексті євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перехід інформаційних відносин з паперової в електронну форму перевершив по значущості і масштабу зміни економічних відносин, що відбулися у зв'язку із зміною форм господарювання і виробництва. Безперечно, розвинена комп'ютерна і комунікаційна інфраструктура має стати одним з ключових чинників успішного соціально-економічного розвитку сучасної держави, ділової активності її громадян.

У даний час все більше значення набуває електронна комерція. Її розвиток відбувається на стільки стрімко, що більшість найбільших світових компаній разом з традиційним offline бізнесом починає використовувати і електронну комерцію. Високі темпи і вражаючі масштаби розвитку електронної комерції у світі зумовлені сукупністю чинників економічного, соціального, електронно-технологічного, організаційно-правового характеру, найсуттєвішими з яких є лібералізація економічної діяльності, глобалізація економіки, мультифункціональність Інтернету, доступність і ефективність електронної торгівлі.

Business-To-Consumer (B2C) (укр. Бізнес для Споживача) — форма електронної торгівлі, метою якої є прямі продажі для споживача. B2C ефективний для усунення відмінностей між великими містами та віддаленими регіонами в сенсі доступності товарів і послуг для споживача. B2C дозволяє вести прямі продажі з мінімальною кількістю посередників. Усунення посередників дає можливість встановлювати конкурентні ціни на місцях і навіть збільшувати їх (виключаючи винагороду посередників), що, природно, призведе до зростання прибутку.

Один з найбільш популярних інструментів B2C — Інтернет-магазин. B2C (Business-to-Consumer) — термін, що позначає комерційні взаємини між організацією (Business) і приватним, так званим, «кінцевим» споживачем (Consumer). Часто використовується для опису діяльності, яку веде підприємство, тобто, в даному випадку, — продаж товарів і послуг, безпосередньо призначених для кінцевого використання.

За оцінками Ecommerce Europe частка європейської інтернет-економіки у ВВП складає 2,59% з потенціалом збільшитися майже в два рази до 2020 року. Кількість робочих місць, створених прямо або опосередковано завдяки сектору B2C електронної комерції в Європі оцінюється майже в 2,5 мільйони, і ця цифра буде зростати в контексті все більшого проникнення Інтернету в європейському суспільстві, а також прогнозованого зростання електронної комерції.

Наразі в Україні налічується 21,9 млн користувачів Інтернету, що складає близько 58% населення. Такий показник є дуже слабким для Європейської країни. Аналогічне значення для країн ЄС-28 складає 81,5%. Варто також зазначити, що серед українців все ще досить мало покупців онлайн. За даними

UADM та Ecommerce Foundation у 2015 році налічувалося лише 3,7 млн таких покупців, що становить 8,4% від усього населення та середні витрати на одного склали 286 євро. Аналогічне середнє значення для Європи склало 43% та витрати у 1 540 євро. [1]

За даними національних асоціацій електронної комерції та оцінок Ecommerce Europe кількість B2C веб-сайтів в Європі виросла приблизно до 750 тисяч в кінці 2015 року, зростаючи темпами від 1% до 15% в рік. Це значення буде рости і у подальшому, з огляду на очікуване зростання майбутніх ринків Південної та Східної Європи, де B2C електронна комерція швидко наздоганяє більш розвинені ринки Західної і Центральної Європи. [2]

Європейський оборот електронної комерції неухильно зростає, з щорічним темпом близько 12–13%. Очікується, що це зростання буде продовжуватися і в наступні роки, в результаті чого в європейській електронній комерції продажі складуть 510 мільярдів євро в 2016, 598 мільярдів євро в 2017 і 660 мільярдів євро в 2018 році. Важливою тенденцією на даний момент є те, що темпи зростання розвинутих ринків спадають у той час як значних темпів набирають Південно- і Східно-Європейські ринки. Україна посідає перше місце за зростанням у 2015 році порівняно з 2014 серед усіх Європейських країн з показником у 34,9%. Крім того, середній темп приросту з 2011 по 2015 роки склав 37,2%, що є найвищим показником серед країн Східної Європи.

Наразі конкурентні позиції України згідно міжнародних рейтингів є незадовільні, але вже існує розуміння проблемних питань і необхідних кроків для їх вирішення. В комплексі вони сприятимуть іміджу України як торговельного партнера, та збільшенню потоку товарів та послуг через кордон.

Економічна криза, а також агресія Росії на сході України та анексія Криму призвела до значного падіння курсу національної валюти, зниження купівельної спроможності та втрати частини ринку. Обсяги онлайн продажів, ще у 2014 році зросли на 19% в гривнях, але впали приблизно на 20% в доларовому вираженні, головним чином через падіння курсу гривні. Незважаючи на такі умови, електронна комерція продовжує розвиватись, на ринок заходять нові зарубіжні магазини (наприклад британський магазин одягу NEXT), законодавчо спрощується регулювання електронної комерції (Закон № 4496 щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг), продовжується інвестування в торговельні онлайн проекти (Zakaz.ua було проінвестовано на 2.5 млн доларів США) [1].

Важливим кроком у переході на новий спосіб ведення економічної діяльності стало затвердження у 2015

р. Верховною Радою України Закону «Про електронну комерцію». Цей Закон визначає організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлює порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем та визначає права і обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції [3].

Важливо зауважити, що у більшості країн законодавчі акти щодо функціонування ринку електронної комерції були прийняті ще у кінці 90-их та на початку 2000-их років. Тому Україна чи не найпізніше регламентувала та затвердила законодавчу основу функціонування електронної комерції. Проте експерти все ж вважають, що говорити про чіткий регламент та контроль за усіма суб'єктами електронної комерції поки говорити рано. Не зважаючи на кризові явища в країні та швидку девальвацію національної валюти, ринок електронної комерції в Україні продовжує зростати. Порівняно з 2014 роком у 2015 — зростання електронних замовлень та платежів відбулося на 20%, у 2016 — близько 35% росту, і багато експертів прогнозують зростання частки електронної комерції у 2017 році аж до 45% [4].

Глобальні тенденції розвитку електронної комерції та її поширення у глобальній мережі спонукає вітчизняний бізнес до реструктуризації та реінжинірингу основної діяльності та переходу до нових форм електронної торгівлі. Якщо наводити дані у грошовому вимірі, то обсяг продажів та замовлень в інтернеті за 2015 рік складав 25,5 млрд. грн, у 2016–34,2 млрд. грн, у 2017 аналітики прогнозують загальний обсяг замовлень складатиме близько 46 млрд. грн [5].

Активному розвитку інтернет-торгівлі, як вже зазначалося, сприяють суттєві переваги цієї форми: низька вартість трансакцій; практично необмежене коло потенційних клієнтів; відносно низький обсяг первісних вкладень, що пов'язаний із відсутністю необхідності купівлі/оренди торговельних площ та торговельного устаткування; запобігання несумлінності або недосвідченості продавців; простота обліку руху товару; зручність проведення маркетингових досліджень; значний потенціал розвитку системи роботи із клієнтами, без ризику, що система знайде собі інше місце роботи, як це нерідко відбувається із продавцями, що набрали досвід. Сучасний розвиток потенціалу електронної торгівлі характеризується багатовекторністю розвитку моделей комп'ютерних технологій і комунікацій. Однією з таких базових моделей, яка забезпечує функціонування роздрібною торгівлі у віртуальному (on-line) режимі та являє значний інтерес для науки і практики, є модель B2C (бізнес-споживач). Отже, модель B2C передбачає

використання Інтернет-технологій для взаємодії торговельних компаній із роздрібними покупцями і забезпечення повного циклу продажу товарів і послуг. Основними перевагами системи роздрібно електронної торгівлі слід визнати простоту створення, обслуговування та використання комерційних проектів. Вона охоплює порівняно невеликий спектр ділових відносин, не потребуючи таким чином значної чисельності персоналу та високого рівня складності інформаційних технологій. Відносно невеликі суми угод визначають менш жорсткі вимоги до рівня безпеки та технічного оснащення. Початкові капіталовкладення також порівняно незначні. Важливо підкреслити, що електронна торгівля доступна для широкого кола суб'єктів ринку в організаційно-технічному та фінансово-економічному плані. Крім того, цей вид торгівлі відрізняється високою ефективністю й окупністю витрат. Так, за нашими розрахунками, термін окупності вкладених коштів в об'єкти електронної торгівлі складає 2,5–3 роки, у той час як у реальній торгівлі цей строк сягає не менше 6 років [6].

Висновки та пропозиції. Глобалізаційні процеси виступили рушійною силою розвитку інтернет-торгівлі. Більшість науковців ототожнюють поняття «інтернет-торгівля» та «електронна комерція», проте ми вважаємо, що електронна комерція — це не просто торгівля, а елемент цифрової економіки, що включає всі фінансові та торгові транзакції, що проводяться

за допомогою комп'ютерних мереж, та бізнес-процеси, які пов'язані з проведенням цих транзакцій. Аналіз світового ринку інтернет-торгівлі свідчить про лідерство на ньому таких країн, як США, Китай, Великобританія. Динаміці розвитку інтернет-ринку сприяють переваги цієї форми (зниження витрат, потужний рекламний потенціал, оперативність та зручність здійснення операції, зняття територіальних обмежень тощо). Конкурентні позиції України згідно з міжнародними рейтингами є незадовільними. Основними причинами, що гальмують електронну комерцію, є обмеження найбільш поширених систем електронних платежів, недосконалість законодавчої бази та економічне положення країни (війна на Сході, анексія Криму), яке спричинило зниження рівня життя населення та купівельну спроможність у цілому. Найбільш динамічними секторами інтернет-торгівлі в Україні є B2C (бізнес-споживач) та B2B (бізнес-бізнес). Активізація ринку інтернет-торгівлі України, на наш погляд, можлива за таких умов, як більш глибоке проникнення Інтернету; розвиток електронного маркетингу, удосконалення логістичної інфраструктури; активне використання мобільних технологій; широке використання мобільних пристроїв для здійснення операцій онлайн-покупок. Комплексне застосування цих заходів сприятиме іміджу України як торговельного партнера та збільшенню обсягів інтернет-торгівлі товарів та послуг.

Література

1. Аналітична записка Олександра Кривіцина, експерта Програми USAID ЛЕВ та Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, http://lev.org.ua/articles/b2c_in_ecommerce.html
2. European B2C E-commerce Report 2016 Colophon, <http://www.uadm.com.ua/european-b2c-e-commerce-report-2016/>
3. Закон України «Про електронну комерцію» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 45, ст. 410) <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
4. E-COMMERCE IN UKRAINE 2013-2015: From troubled times to future growth Sept. 2015 http://uadn.net/files/ua_ecommerce.pdf
5. Eastern Europe B2C E-commerce Report 2015, E-commerce Foundation <https://www.ecommerce-europe.eu/>
6. В. В. Апопій, О. І. Шалева, О. В. Креденець, 2012. Регіональна економіка 2012, № 3 В. В. Апопій, О. І. Шалева, О. В. Креденець.

References

1. An analytical note by Oleksandr Krynytsyn, an expert of the USAID LEV Program and the Institute for Economic Research and Policy Consulting, http://lev.org.ua/articles/b2c_in_ecommerce.html.
2. European B2C E-commerce Report 2016 Colophon, <http://www.uadm.com.ua/european-b2c-e-commerce-report-2016/>
3. Law of Ukraine «On e-commerce», Information from the Parliament, 2015, No. 45, p. 410) <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
4. E-COMMERCE IN UKRAINE 2013–2015: From troubled times to future growth Sept. 2015 http://uadn.net/files/ua_ecommerce.pdf
5. Eastern Europe B2C E-commerce Report 2015, E-commerce Foundation <https://www.ecommerce-europe.eu/>
6. V. V. Apopia, O. I. Chaleva, O. V. Krednets, 2012. Regional Economics of 2012, No. 3 V. V. Apopia, O. I. Chaleva, O. V. Krednets.

Єфімцева Людмила Олексіївна

старший викладач

Київський кооперативний інститут бізнесу і права;

аспірант

Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»

Ефимцева Людмила Алексеевна

старший преподаватель

Киевский кооперативный институт бизнеса и права;

аспирант

Национального научного центра «Институт аграрной экономики»

Yefimtseva Lyudmyla

Senior Lecturer

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law;

Postgraduate Student of the

National Science Center «Institute of Agrarian Economics»

ТЕХНИКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ СЕРВІС СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ НАДАННЯ ВИРОБНИЧИХ ПОСЛУГ

ТЕХНИКО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ СЕРВИС СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ И ЕГО ПОЗИЦИЯ В СИСТЕМЕ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ УСЛУГ

TECHNICAL AND TECHNOLOGICAL SERVICE OF AGRICULTURAL PRODUCERS AND ITS PLACE IN THE SYSTEM OF PROVISION PRODUCTION SERVICES

Анотація. Досліджено теоретичні аспекти поняття техніко-технологічного сервісу сільськогосподарських виробників та його місця в системі надання виробничих послуг. Розглянуто основні наукові підходи до визначення даної категорії. Вказано, що у багатьох вітчизняних аграріїв, перш за все середніх та малих форм господарювання, залишається невирішеною проблема кількісного і якісного забезпечення основними видами техніки, тому актуальним є конкретизація визначень понять агротехнічного та агротехнологічного сервісу, їх місця в системі аграрного сервісу, функцій та структурних елементів.

Ключові слова: техніко-технологічний сервіс, агротехнічні послуги, агротехнологічний сервіс.

Аннотация. Исследованы теоретические аспекты понятия технико-технологического сервиса сельскохозяйственных производителей и его позиции в системе предоставления производственных услуг. Рассмотрены основные научные подходы к определению данной категории. Указано, что во многих отечественных аграриев, прежде всего средних и малых форм хозяйствования, остается нерешенной проблема количественного и качественного обеспечения основными видами техники, поэтому актуальным является конкретизация определений агротехнического и агротехнологического сервиса, их позиции в системе аграрного сервиса, функций и структурных элементов.

Ключевые слова: технико-технологический сервис, агротехнические услуги, агротехнологический сервис.

Summary. The theoretical aspects of the concept of technical and technological service of agricultural producers and its place in the system of providing production services have been explored. The main scientific approaches to the definition of this category were considered. It is pointed out that in many domestic agrarians, primarily medium and small forms of management, the problem of quantitative and qualitative provision of basic types of equipment remains unsolved. Therefore, the actualization of the definitions of the concepts of agrotechnical and agro-technological services, their place in the system of agricultural services, functions and structural elements are important.

Key words: technical and technological service, agrotechnical services, agrotechnological service.

Постановка проблеми. Одним із важливих чинників стійкого розвитку сільського господарства є ступінь матеріально-технічного забезпечення виробничого процесу основними і оборотними засобами (сільськогосподарською технікою, виробничими потужностями, насінням, засобами хімізації, пально-мастильними матеріалами, енергоносіями, тощо). В аграрному секторі значимими є своєчасне виконання і дотримання послідовності основних технологічних операцій, які передбачені умовами аграрного виробництва. Це потребує наявності основних виробничих засобів в необхідній кількості та відповідної якості, що забезпечують своєчасність і комплексність операційного процесу сільськогосподарського виробництва.

В свою чергу технічна готовність основних виробничих засобів залежить від рівня розвитку системи агротехнічних послуг для сільськогосподарських товаровиробників, особливо в частині післяпродажного обслуговування технічних засобів. Крім того, для багатьох вітчизняних аграріїв, перш за все середніх та малих форм господарювання, залишається невирішеною проблема кількісного і якісного забезпечення основними видами техніки. Більшість таких господарств фінансово неспроможні сформувати комплексний машинно-тракторний парк, який відповідає сучасному рівню технічного забезпечення в передових країнах світу. Щодо малих сільськогосподарських підприємств з площею угідь до 100 гектарів, яких на сьогодні в Україні налічується близько 5000, існує ймовірність того, що їм економічно недоцільно мати у власності весь комплекс машин та обладнання. Як наслідок, актуалізується значимість ринку технологічних послуг в сільському господарстві.

В зв'язку з вищезазначеними причинами є потреба у розвитку техніко-технологічного сервісу в аграрному секторі економіки України. Визначення напрямів його формування і розвитку потребує обґрунтування значення техніко-технологічного сервісу в системі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, його місця в системі аграрного сервісу, функцій та структурних елементів агротехнічних і агротехнологічних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розв'язання проблеми ефективного забезпечення аграрних виробників технічними засобами і послугами присвятили свої праці науковці: Брустінова В. М., Кравець О. В., Пижинський Я. І. [2], Козаченко О. В. [3], Іванишин В. В. [4], Скоцик В. Є [5, 11], Андрушко А. М. [6], Білоусько Я. К., Товстопят В. Л., Могилова М. М. [7], Сахно Є. Ю., Дорош М. С., Ребенок А. В. [8], Л. Ф. Кормаков [9]

та інші вітчизняні та зарубіжні дослідники. Однак, в їх працях недостатньо уваги приділено питанню розвитку саме технологічних послуг.

Потреба у формуванні розвиненого ринку агротехнічних та агротехнологічних послуг з властивою йому пропозицією всього комплексу якісних послуг для сільськогосподарських виробників зумовлює необхідність подальшого дослідження теоретичних і прикладних аспектів цього питання. Вищезазначене свідчить про актуальність розкриття місця і ролі техніко-технологічного сервісу в системі матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва.

Мета статті — узагальнити теоретичні засади формування агротехнічних і агротехнологічних послуг, розкрити їх сутність через основні функції та склад.

Виклад основних результатів дослідження.

Необхідність розбудови системи інженерно-технічного забезпечення сільського господарства, невід'ємною складовою якої є агротехнічні послуги, обумовили прийняття Закону України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» [1]. Відповідно до статті 1 вказаного Закону «система інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу — сукупність суб'єктів відносин, що знаходяться у відповідних взаємозв'язках, а також принципів, форм, методів, організаційних та економічних важелів, спрямованих на створення, випробування, виробництво, реалізацію, використання та обслуговування технічних засобів для агропромислового комплексу». В цій системі значимими складовими є технічний і технологічний сервіс, розвиток яких є на сьогодні нагальною потребою.

Так, згідно до вищезазначеного Закону «... технічний сервіс — забезпечення агропромислового комплексу технічними засобами і підтримання їх у технічно справному стані протягом усього періоду експлуатації, вивчення попиту, реклама, технічна і торгово-економічна інформація, доставка, передпродажна підготовка, гарантійне обслуговування нових та відремонтованих технічних засобів, забезпечення запасними частинами, навчання експлуатаційно-ремонтного персоналу; технологічний сервіс — діяльність, спрямована на виконання за замовленням, технологічних процесів і операцій з вирощування, збирання, зберігання і переробки сільськогосподарської продукції, агрохімічних, меліоративних, транспортних та інших робіт, прокату і оренди технічних засобів...» [1].

Ці дві складові становлять в сукупності техніко-технологічні послуги, які в свою чергу є структурним елементом аграрного сервісу, як системи

надання сільськогосподарським підприємствам різного роду виробничих послуг. Група вчених у складі Брустінова В. М., Кравець О. В. та Пижинського Я. І. вказували: «Аграрний сервіс — це надання аграрним товаровиробникам виробничих послуг» [2, с. 12]. Основне завдання аграрного сервісу Козаченко О. В. вбачає у «наданні сільськогосподарським виробникам виробничих послуг для підвищення ефективності та прибутковості їх діяльності...» [3, с. 3–7].

В структуру аграрного сервісу входять різноманітні види послуг: агрохімічний сервіс, меліоративні заходи, науково-інформаційний сервіс, рекламні послуги, кредитно-фінансовий сервіс, аграрний енергетичний сервіс, роботи і послуги будівельних організацій, агротехнічний і зооветеринарний сервіс, кормо виробництво тощо (рис. 1).

Важливою ланкою виробничого сервісу на всіх рівнях виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції є агротехнічний сервіс, як система надання технічних послуг в галузі, тому в працях багатьох науковців розкрито його значення і складові. Козаченко О. В. до аграрного технічного сервісу відносить фірмовий сервіс, сутність якого вбачає в фірмовому обслуговуванні, коли відповідальність за працездатність машин впродовж всього терміну їх використання в повній мірі несе виробник техніки [3, с. 3–7]. Скоцик В. Є. розглядає технічний сервіс як регулятор вимог до нової техніки. Науковець вказує, що технічний сервіс включає в себе передпродажний, гарантійний та післягарантійний сервіс.

Вчений пояснює, що передпродажний сервіс полягає в збиранні, доукомплектуванні, регулюванні, змащуванні вузлів техніки перед її реалізацією. Вартість гарантійного сервісу, на думку вченого, включається в ціну і полягає в усуненні поломок техніки продавцем на період гарантійного терміну. Післягарантійний сервіс здійснюється за умови укладення додаткової угоди і його функції такі, як і в період гарантійного-ліквідація несправностей техніки [5, с. 128–133].

А. М. Андрушко розглядав надання послуг з технічного обслуговування через багаторівневу систему матеріально-технічного постачання, яка включає в себе потребу в матеріальних ресурсах на виробництво і потребу на норму запасу, ремонт і запчастини. Систему матеріально-технічного постачання вчений розглядає на трьох рівнях: національному, галузевому і на рівні підприємства [6, с. 10–12].

Група авторів у складі Сахно Є. Ю., Дорош М. С. та Ребенок А. В. в визначенні технічного сервісу зазначали основні структурні елементи: реалізація і технічне обслуговування техніки, ремонт, надання консультацій у гарантійний і післягарантійний пе-

ріоди експлуатації. Науковці вказували «Основна ціль сервісних послуг — забезпечити максимальну ефективність експлуатації машин і звести до мінімуму витрати на відновлення працездатності техніки. Зазначена ціль досягається за рахунок своєчасної кваліфікованої оцінки технічного стану механізмів, на підставі яких приймаються рішення щодо профілактики, ремонту, експлуатації без ремонту, заміни складових частин і т.д. Служба сервісу може бути організована безпосередньо на підприємстві-споживачеві техніки. Проте найбільш ефективно здійснювати технічний сервіс у спеціалізованих центрах з обслуговування машин» [8, с. 30].

В залежності від періоду надання агротехнічних послуг заводом-виробником сільськогосподарської техніки технічний сервіс можна класифікувати наступним чином:

- передпродажний сервіс, який включає підготовку і налагодження техніки;
- обслуговування техніки впродовж гарантійного терміну експлуатації;
- післягарантійне обслуговування у разі домовленості виробника і споживача.

При цьому суб'єктами агротехнічних послуг являються підприємства з технічного обслуговування аграрних виробників. Ними можуть бути спеціалізовані технічні центри з обслуговування машин, машинно-технологічні формування, ремонтні майстерні, пункти технічного обслуговування та прокату техніки різних форм власності та інші формування. Вони виконують функції:

- забезпечення сільськогосподарських виробників технічними засобами в залежності від попиту;
- гарантійне та післягарантійне обслуговування техніки;
- своєчасне та якісне виконання робіт з надання агротехнічних послуг;
- забезпечення та підтримка при виконанні агротехнічних послуг та наданні техніки в тимчасове використання безпечних умов праці.

Підсумовуючи, як основні складові технічного сервісу можна виокремити: виробництво техніки; гарантійне обслуговування; післягарантійне обслуговування; профілактика машин і обладнання; технічне переобладнання.

Аналіз наукових літературних джерел показав, що об'єктом дослідження більшості науковців є переважно технічний сервіс, що певною мірою пояснюється акцентом на розвитку ринку сільськогосподарської техніки з його невід'ємною складовою — ринку технічних послуг. При цьому питання технологічного сервісу в сільському господарстві залишилося практично поза увагою науковців. Однак, на сьогодні

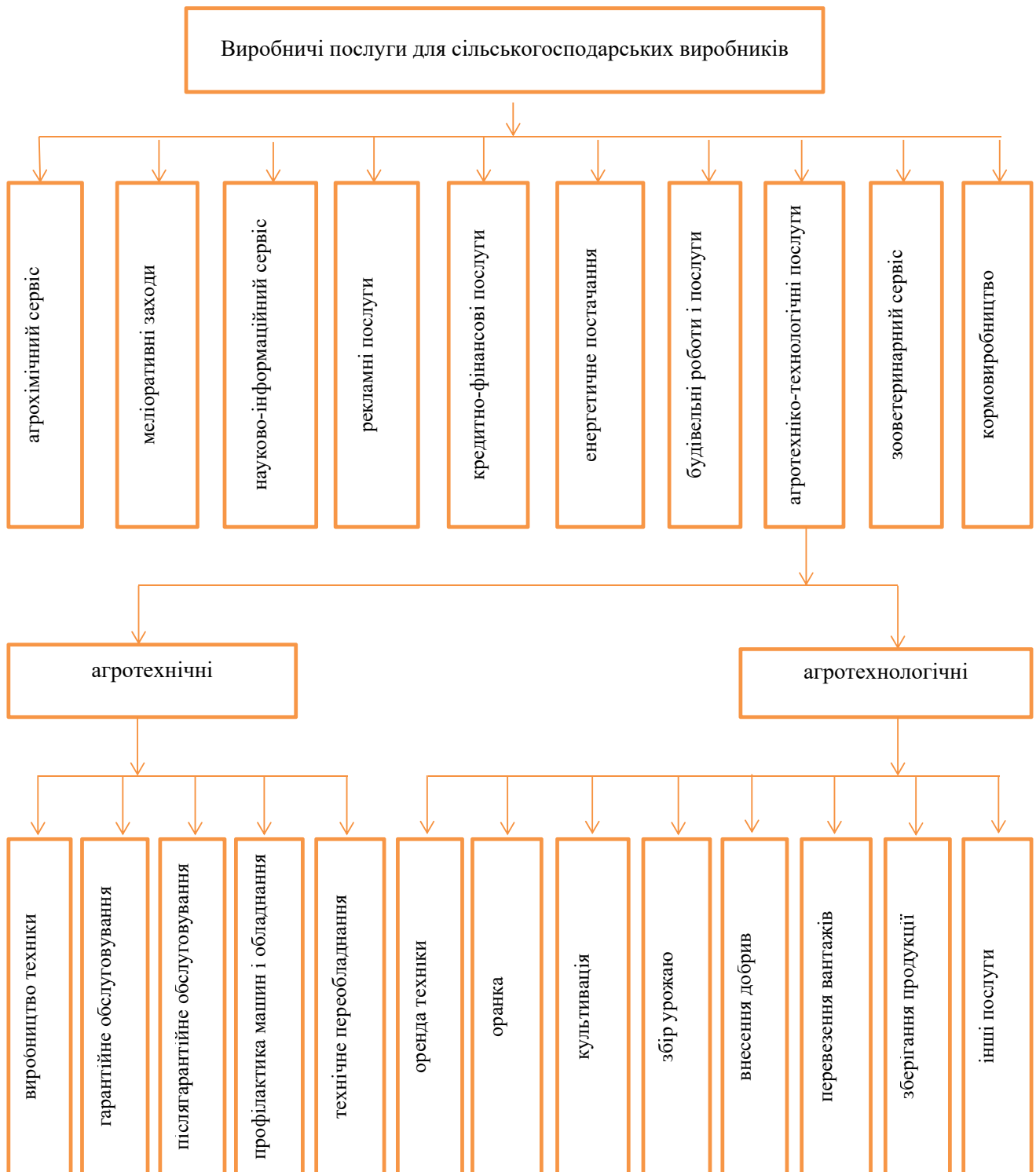

Рис. 1. Техніко-технологічний сервіс в системі надання виробничих послуг

Джерело: розробка автора

це явище набуває популярності. За результатами досліджень Скопика В. С. «навіть високорентабельні сільськогосподарські товаровиробники користуються послугами сторонніх організацій у здійсненні комплексу весняно-польових робіт... найбільша частка технологічних операцій виконується на умовах залучення сторонніх організацій збитковими та низькорентабельними сільськогосподарськими підприємствами». Відповідно до наведених науковцем даних культивування з використанням послуг сторонніх організацій становила від 5 до 10% посівної площі агроформувань різної рентабельності, а збір урожаю — від 18 до 25% їх ріллі [12].

Підвищення потреби аграрних підприємств в технологічних послугах пов'язане із зменшенням в них різних видів сільськогосподарської техніки, яке за п'ятирічний період з 2010 по 2016 роки складає від 2% (культиватори) до 59% (льонозбиральні комбайни). Значне скорочення кількості наявної техніки спостерігається по всім видам комбайнів (зернозбиральним — 17%, кукурудзозбиральним — 40%, кормозбиральним — 39%, картоплезбиральним — 27%, вантажним та вантажно-пасажирським автомобілям — 19%, причепам та напівпричепам — 22%, боронам — 20%). Звісно, необхідно рахуватися з тим фактом, що продуктивність техніки зростає, однак проблема недостатнього технічного оснащення сільськогосподарського виробництва залишається відкритою (табл. 1).

На сьогодні провести діагностику використання сільськогосподарськими підприємствами послуг

сторонніх організацій з виконання певних технологічних операцій (технологічного сервісу) та з використання послуг технічного сервісу дозволяють дані форми 50 «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах» [10].

Агротехнологічні послуги (сервіс) — технологічні послуги, що можуть надаватися іншим підприємством виробникам рослинницької продукції в процесі її виробництва, який включає вирощування, обробку, збір та зберігання. До агротехнологічних послуг слід відносити послуги щодо: надання сільськогосподарської техніки, обладнання в оренду або на інших умовах в тимчасове користування на час виконання робіт; оранки; культивування; збору урожаю сільськогосподарських культур; внесення добрив; перевезення вантажів; зберігання виробленої продукції; інші послуги з обслуговування аграрного виробництва.

Висновки. Розвинені агротехнічний і агротехнологічний сервіс дають можливість відбуватися постійному безперервному відтворенню сільськогосподарського виробництва шляхом дотримання технологічного процесу відповідно до всіх його складових і в максимально оптимальні строки.

В процесі вивчення науковцями техніко-технологічних послуг в минулому увага приділялася технічному сервісу, що пояснюється розвитком в той період ринку сільськогосподарської техніки.

Технічний сервіс (послуги) — діяльність підприємств різних форм господарювання із забезпечення

Таблиця 1

Стан наявності основних видів техніки у сільськогосподарських підприємствах за 2010–2016 рр.

Види техніки	2010, шт.	2016, шт.	Зміна 2016 р. порівняно з 2010 роком, в шт. (+, -)	Зміна 2016 р. порівняно з 2010 роком, в %, (+, -)
Трактори	151287	127852	-23435	-15
Вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі	104307	83567	-20740	-20
Причепи та напівпричепи	86748	66570	-20178	-23
Плуги	49758	47336	-2422	-5
Культиватори	72998	69474	-3524	-5
Борони	238160	193950	-44210	-19
Машини посівні та для садіння	75888	69322	-6566	-9
Комбайни				
Зернозбиральні	32750	26735	-6015	-18
Кукурудзозбиральні	2548	1634	-914	-36
Кормозбиральні	7841	4982	-2859	-36
Льонозбиральні	458	187	-271	-59
Картоплезбиральні	1694	1215	-479	-28

Джерело: розраховано автором даними Державної служби статистики України [10, 11].

аграрних виробників технічними засобами, яка включає передпродажне, гарантійне та післягарантійне обслуговування виробленої сільськогосподарської техніки, що надасть можливість сільськогосподарським підприємствам мати в наявності технічні засоби в необхідній кількості та відповідної якості.

При цьому основними функціями є своєчасне забезпечення попиту на технічні засоби, їх якісне передпродажне, гарантійне та післягарантійне обслуговування та гарантування безпечних умов праці при експлуатації техніки сільськогосподарськими виробниками.

Рівень технічного сервісу безумовно займає важливе місце в процесі постійного відтворення сільськогосподарської продукції, але в зв'язку з актуалізацією і поширенням в практиці залучення

сторонніх організацій для виконання певних технологічних операцій технологічний сервіс в сучасному середовищі набув вагомого значення для аграрних виробників.

Технологічний сервіс (послуги) — діяльність сторонніх організацій незалежно від форми власності з надання послуг по виконанню технологічних операцій з вирощування, обробки, збору і зберігання в процесі виробництва рослинницької продукції. При цьому функціями є своєчасне та якісне забезпечення попиту з надання сільськогосподарської техніки, обладнання в тимчасове користування, виконання робіт з оранки; культивування; збору урожаю сільськогосподарських культур; внесення добрив; перевезення вантажів; зберігання виробленої продукції та інших видів робіт з обслуговування аграрного виробництва.

Література

1. Закон України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України».
2. Брустінов В. М. Аграрний сервіс: теорія та практика: навч. пос. / В. М. Брустінов, О. В. Кравець, Я. І. Пижинський. — Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. — 248 с.
3. Козаченко О. В. Проблеми та перспективи розвитку технічного сервісу машин АПК / О. В. Козаченко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. — 2014. — Вип. 145. — С. 3–7.
4. Іванишин В. В. Організаційно-економічні засади відтворення і ефективного використання технічного потенціалу аграрного виробництва: Монографія. — Київ. 2011. — 350 с.
5. Скоцик В. Є. Організаційно-економічні засади формування сервісного обслуговування сільськогосподарської техніки в Україні / Скоцик В. Є. // Економіка та управління АПК. — 2014. — № 1. — с. 128–133.
6. Андрушко А. М. Матеріально-технічне постачання та реалізація продукції в діяльності сільськогосподарських підприємств: Монографія. — Львів. — 2008. — 190 с.
7. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки / [Я. К. Білоусько, В. Л. Товстопят, М. М. Могилова та ін.] — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 132 с.
8. Сахно Є. Ю., Дорош М. С., Ребенок А. В. Менеджмент сервісу: теорія та практика: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 328 с.
9. Л. Ф. Кормаков. Ремонтно-технічні послуги як форма товару і фактор виробництва машинно-тракторного парку / Л. Ф. Кормаков, Г. Казакова // Економіка, труд і управління в сільському господарстві. — 2009. — № 1. — С. 14–18.
10. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах, Статистичний бюлетень, Державна служба статистики України, відповідальний за випуск Прокопенко О. М., К.: 2016.
11. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2016 році, Статистичний бюлетень, державна служба статистики України, відповідальний за випуск Прокопенко О. М., К.: 2017.
12. Скоцик В. Є. Проблеми ефективного використання техніки в сільськогосподарських підприємствах / В. Є. Скоцик // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2013. — № 2 (6). — С. 340–350.

References

1. Zakon Ukrajinu «Pro systemu inzhenerno-tekhnichnogo zabezpechennja aghropromyslovogho kompleksu Ukrajinu».
2. Brustinov V. M. Aghrarnyj servis: teoriya ta praktyka: navch. pos./V. M. Brustinov, O. V. Kravecj, Ja. I. Pyzhynskij. — Melitopolj: TOV «Vydavnychij budynok MMD», 2008. — 248 s.

3. Kozachenko O. V. Problemy ta perspektyvy rozvytku tekhnichnogo servisu mashyn APK / O. V. Kozachenko // Visnyk Kharkivskogo nacionalnogo tekhnichnogo universytetu sil'skogo gospodarstva imeni Petra Vasylenka. — 2014. — Vyp. 145. — S. 3–7.
4. Ivanyshyn V. V. Orghanizacijno-ekonomichni zasady vidtvorennja i efektyvnogo vykorystannja tekhnichnogo potencialu aghrarnogo vyrobnyctva: Monohrafija. — Kyjiv. — 2011. — 350 s.
5. Skocyk V. Je. Orghanizacijno-ekonomichni zasady formuvannja servisnogo obslughovuvannja sil'skogospodarsjkoji tekhniki v Ukraini / Skocyk V. Je. // Ekonomika ta upravlinnja APK.-2014.-#1. — s. 128–133.
6. Andrushko A. M. Materialjno-tekhnichne postachannja ta realizacija produkciji v dijalnosti sil'skogospodarsjkykh pidpryjemstv: Monohrafija. — Ljviv. — 2008. — 190 s.
7. Rozvytok rynku sil'skogospodarsjkoji tekhniki / [Ja. K. Bilousjko, V. L. Tovstopjat, M. M. Moghylova ta in.] — K.: NNC IAE, 2008. — 132 s.
8. Sakhno Je. Ju., Dorosh M. S., Rebenok A. V. Menedzhment servisu: teorija ta praktyka: Navch. posib. — K.: Centr uchbovoji literatury, 2010. — 328 s.
9. L. F. Kormakov. Remontno-tekhnicheskye uslughy kak forma tovara y faktor vosproyzvodstva mashynno-traktornogo parka/L.F.Kormakov, Gh. Kazakova//Экономыка, trud y upravlenye v sel'skom khozajstve.-2009.-#1.-S. 14–18.
10. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnyctva produkciji sil'skogo gospodarstva v sil'skogospodarsjkykh pidpryjemstvakh, Statystychnyj bjuletenj, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, vidpovidalnjy za vypusk Prokopenko O. M., K.:2016.
11. Najavnistj sil'skogospodarsjkoji tekhniki ta energhetychnykh potuzhnostej u sil'skomu gospodarstvi u 2016 roci, Statystychnyj bjuletenj, derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, vidpovidalnjy za vypusk Prokopenko O. M., K.: 2017.
12. Skocyk V. Je. Problemy efektyvnogo vykorystannja tekhniki v sil'skogospodarsjkykh pidpryjemstvakh / V. Je. Skocyk // Zbirnyk naukovykh prac Tavrijskogo derzhavnogo aghrotekhnologichnogo universytetu (ekonomichni nauky). — 2013. — # 2 (6). — S. 340–350.

Зось-Кіор Микола Валерійович

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту і логістики*

Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка

Зось-Кіор Николай Валерьевич

*доктор экономических наук, доцент,
профессор кафедры менеджмента и логистики*

Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка

Zos-Kior Mykola

Doctor of Economics, Professor

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Швидка Юлія Анатоліївна

магістрант

Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка

Швидка Юлия Анатольевна

магистрант

Полтавского национального технического университета им. Ю. Кондратюка

Shvydka Yulia

Graduate Student of the

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ УМОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ В ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ УСЛОВИЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

PECULIARITIES OF RISK MANAGEMENT IN INNOVATION ACTIVITY FOR FORMING CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Анотація. Досліджено сутність управлінського рішення. Визначено особливості прийняття управлінського рішення в управлінні ризиками в інноваційній діяльності. Обґрунтовані заходи щодо реалізації оптимальних курсів дії з альтернативних варіантів. Визначено, що процес прийняття рішень в кризовій ситуації – це динамічний, повторюваний процес, спрямований на досягнення запланованих результатів для формування умов сталого розвитку.

Ключові слова: управлінське рішення, управління ризиками, інноваційна діяльність, кризова ситуація, сталий розвиток.

Аннотация. Исследована сущность управленческого решения. Определены особенности принятия управленческого решения в управлении рисками в инновационной деятельности. Обоснованные мероприятия по реализации оптимальных курсов действия из альтернативных вариантов. Определено, что процесс принятия решений в кризисной ситуации – это динамичный, повторяющийся процесс, направленный на достижение запланированных результатов для формирования условий устойчивого развития.

Ключевые слова: управленческое решение, управление рисками, инновационная деятельность, кризисная ситуация, устойчивое развитие.

Summary. The essence of managerial decision is explored. The features of management decision making in risk management in innovative activity are determined. Reasonable measures for implementation of optimal courses of action from alternative options. It is determined that the decision-making process in a crisis situation is a dynamic, repetitive process aimed at achieving the planned results for the formation of conditions for sustainable development.

Key words: managerial decision, risk management, innovation activity, crisis situation, sustainable development.

Постановка проблеми. Поняття управлінського рішення нерозривно пов'язане з процесом його виконання на практиці. Стадія виконання управлінського рішення може складатися з наступних трьох етапів:

а) організація виконання, яка включає стан заходів, розподіл відповідальності, побудова комунікаційних зв'язків; б) аналіз виконання; в) контроль за дією.

Умовою виконання антикризового управлінського рішення є активований намір менеджера. На практиці часто відбувається неузгодженість активізації намірів менеджера в силу діючих обмежень реальної дійсності: 1) часто менеджер не помічає, що проблема виникає через перевантаження, або проблема добре прихована; 2) не представляється можливість зібрати навколо проблеми всю наявну інформацію з різних причин; 3) розглядаються в повному обсязі альтернативні варіанти (діє стереотип мислення); 4) виконання рішення обмежується формальним ставленням; 5) не враховується правова пов'язаність антикризових управлінських рішень.

Проблема правової пов'язаності управлінських рішень має велике значення. Саме вона дозволяє розкривати складні процеси функціонування всього організаційно-економічного механізму антикризового управління та динамічне співвідношення між рішеннями, прийнятими в його різних ланках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Допускаються варіювання і адаптація форми рішення, за допомогою якого керуючий суб'єкт повинен досягти тієї чи іншої мети. Це відноситься до рішень як разового характеру, так і тривалої дії. У директивних актах групи фахівців з виведення підприємства з кризової ситуації міститься постановка завдань, визначення спільної програми дій, основні напрямки роботи та загальна характеристика ситуації, в якій буде проводитися їх виконання.

Практикується такий розгляд питань, що передбачає продовження їх аналізу і вироблення нових, додаткових заходів у рішеннях нижчестоящих органів управління. У цих випадках рамки і зміст можливих дій всіх суб'єктів і об'єктів визначаються оцінкою стану і пропонованою системою заходів, що містяться в рішенні вищого органу [2, 3].

Відповідним ланкам управління можуть бути дані вказівки розглянути певне питання. Зазвичай в цих випадках форми і зміст рішень жорстко не визначаються. Однак, якщо вищі органи наказують розглянути те чи інше питання, коли це не викликається необхідністю, то цим вони обмежують ініціативу нижчестоящих органів у виборі форм і методів діяльності. У рішеннях іноді містяться

приписи обговорити їх у відповідних органах. Однак це може призвести до того, що ініціативне вирішення загальної проблеми на кожному рівні буде підмінятися механічним «відтворенням» рішень, чисто інформаційним їх викладом.

Іноді в рішеннях даються доручення посадовим особам, які вони зобов'язані безумовно виконати. Звідси видно необхідність вдосконалення такого виду підстав для рішень як їх правова зв'язаність. Директивний характер рішень, що породжують одне або кілька взаємопов'язаних рішень, не повинен при цьому призводити до зайвої жорсткості дії організаційно-економічного механізму.

Забезпечення узгодженості та єдності актів антикризового управління не повинно надмірно обмежувати самостійність кожного з ланок системи управління в оцінці стану і виборі підстави для розробки та прийняття рішень [1, 4–6].

Таким чином, прийняття антикризових управлінських рішень можливе за умови всебічної підготовки менеджерів, які вміють діяти з певною наполегливістю, активованим наміром, високим коефіцієнтом корисної дії волі при конкуруючих тенденціях ринкового середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей управління ризиками в інноваційній діяльності для формування умов сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. У ринковому середовищі, як правило, відбуваються події, які не можна передбачити з повною визначеністю. Тому ступінь невизначеності з точки зору прийняття рішення є вельми важливою характеристикою середовища. Крім того, ринковому середовищу властива певна ступінь динамічності, так як з плином часу вона піддається модернізації і перетворенню. Нарешті, ринкове середовище характеризується певним ступенем складності. Априорі можна допустити, що ринкове середовище людської діяльності і поведінки тим складніше, чим більше змінних факторів в ній міститься.

Ринкове середовище будемо представляти у вигляді тривимірного простору, вимірами якого є невизначеність, динаміка і складність.

Крім названих, у середовища є й інші важливі характеристики, наприклад ступінь конфліктності інтересів осіб, що діють в ній. Однак, в рамках організаційно-економічного механізму можна обмежитися трьома названими вище вимірами.

Згідно із зазначеними характеристиками ринкового середовища авторами пропонується наступний підхід до класифікації ситуацій і відповідних їм задач, що вимагають прийняття рішення в антикризовому управлінні.

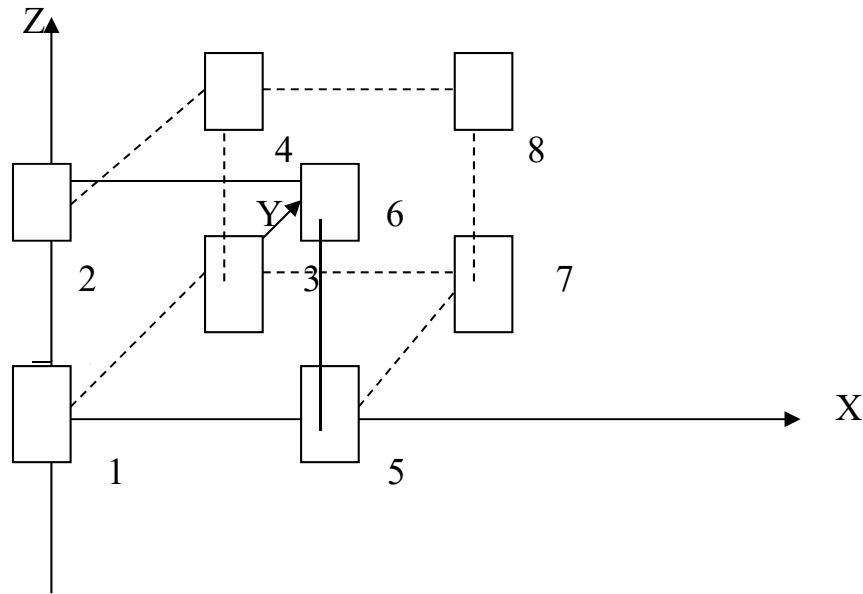

Рис. 1. Ринкове середовище як тривимірний простір з розміщеними в ньому видами ситуацій [1]

Кожна ситуація представляється як точка в просторі ринкового середовища, тобто як упорядкована трійка чисел X , Y і Z , кожне з яких може приймати значення 0 або 1 (низька або висока ступінь якості).

Це означає, що кожній ситуації відповідає вершина куба в системі координат X , Y , Z . Отже, можливі в принципі вісім типів ситуацій (за кількістю вершин куба), що представляють специфічний інтерес з точки зору психології та методики прийняття рішення.

Вершини 1, 2, 3 і 4 (рис. 1) — це детерміновані ситуації, в яких рішення приймаються в умовах визначеності, і тому їх часто називаються неризикованими ситуаціями (завданнями). У цих ситуаціях кожна альтернатива призводить до однозначно певних наслідків. Детерміновані ситуації можуть бути простими і статистичними (вершина 1), складними і статистичними (вершина 2), простими і динамічними (вершина 3), складними і динамічними (вершина 4). Вершини 5, 6, 7 і 8 — це ризиковані ситуації. У ризикованих (імовірнісних) ситуаціях особа, яка приймає рішення, не знає напевно, якого результату воно досягне після прийняття того чи іншого рішення. Ризиковані ситуації можуть бути простими і статистичними (вершина 5), складними і статистичними (вершина 6), простими і динамічними (вершина 7) або складними і динамічними (вершина 8). Ці ситуації є частиною ринкового середовища, в якій діє суб'єкт антикризового управління, який приймає рішення.

Актуальність вирішення багатоаспектних завдань (ситуацій) в антикризовому управлінні, а також домінуючий вплив якості управління на показники діяльності підприємства, галузі і регіонів вимагають системного підходу.

Першим етапом є процес прийняття рішення або планування. Планування, по суті, є здійсненням вибору серед альтернативних варіантів і дій по прийняттю рішень. Останні етапи відображають процес управління, який складається з оцінки та коригування фактичних показників з метою реалізації обраних альтернативних варіантів. Розглянемо кожен з елементів процесів прийняття рішення та управління.

Надзвичайно важливими практичними організаційними заходами щодо антикризового управління є: підбір висококваліфікованих менеджерів і персоналу; навчання і перепідготовка наявних перспективних фахівців, створення груп працівників за напрямками, формування узгодженості, взаємодії, інтеграції груп працівників.

У кожному разі повинна розроблятися своя конкретна концепція антикризового управління, що враховує всі умови і особливості зовнішньої і внутрішньої середовища господарської системи. Будь-яка концепція антикризового управління повинна підкріплюватися програмою фахівців в цій області, що володіють практичними знаннями по передбаченню і діагностиці екстремальних ситуацій, запобігання банкрутства і виведення з небезпечної зони.

Перш, ніж прийняти правильне рішення, необхідно визначити мету або керівне напрямком, які допоможуть прийняти рішення оцінити перевагу одного варіанта дій перед іншим. Ведеться велика полеміка про те, які цілі і завдання повинні ставити перед собою господарські системи в умовах антикризового управління. Зазвичай відповідно до

економічної теорії переслідується мета отримання максимального прибутку [4]. Висування в якості мети досягнення максимальних прибутків аргументують по-різному.

З юридичної точки зору власники звичайних акцій є власниками фірми, яка для отримання ними прибутку повинна управлятися їх довіреними менеджерами. Є й інший аргумент на користь вибору цієї мети: збільшення прибутку веде до зростання загального економічного добробуту, тобто підвищуючи свій добробут, ви тим самим підвищуєте добробут всього суспільства. Більш того, цілком розумним видається думка про те, що великі прибутки послужать інтересам підприємства більше, ніж маленькі. Тому максимізація (збільшення) прибутку в даному випадку є корисною апроксимацією (наближенням). Деякі дослідники цього питання, такі як Сімон (1959), вважають, що багато бізнесменів ставлять перед собою завдання швидше знайти шлях до отримання задовільних прибутків, а не до їх максимізації [6].

Так як можливості людського розуму не безмежні і людина може в якийсь певний момент працювати з обмеженою кількістю інформації (Сімон, описуючи ці обмеження, застосовує термін «обмежена розумність»), то він займається пошуком рішень тільки до тих пір, поки не знаходить перше ж прийнятне. Подальші спроби знайти найкраще або оптимальне рішення не робляться. Такий підхід, коли пошук закінчується підбором задовільного, а не оптимального рішення, відомий як пошук задовільного рішення.

Іншими цілями є безпека і прагнення усунути невизначеність в майбутньому. Кієрт і Марс (1969) вважають, що підприємство — це коаліція різних груп людей: власників акцій, найманих працівників, покупців, постачальників і уряду, кожна з яких потрібно оплачувати не нижче певного рівня для того, щоб вона могла брати участь в цій коаліції [5]. Будь-які надприбутки по відношенню до цих встановлених мінімумам розглядаються в якості предмета укладення угод між різними групами.

Автори дотримуються погляду, що в умовах антикризового управління організації прагнуть максимізувати величину припливу майбутніх грошових надходжень. Причини для того, щоб виділити цю мету як найбільш бажану для вибору, такі:

1) малоімовірно, що вибір якоїсь іншої мети дасть можливість з такою ж ефективністю оцінити здатність організації функціонувати в майбутньому;

2) реалізація цієї мети допомагає власникам акцій як однієї з груп в коаліції учасників угоди зрозуміти, у що їм обійдеться вибір іншої мети, так як стає відомим розподіл сум готівки між учасниками

коаліції. Інші аргументи на користь вибору цієї мети можна знайти, проаналізувавши міркування Брейлі і Майерса [5]: «Давайте, однак, припустимо, що ми переконані в тому, що адміністрація (дирекція) повинна мати ширші повноваження. Адміністрація (дирекція) як і раніше повинна вміти аналізувати рішення з точки зору власника акцій і споживачів, найманих працівників і суспільства в цілому. Визначення приведеної вартості дозволяє адміністрації (дирекції) судити про те, наскільки корпоративні рішення відповідають інтересам власників акцій».

3) Пошук альтернативних курсів (варіантів) дій. Третій етап процесу рішення полягає в пошуку ряду можливих курсів дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

4) Якщо увага адміністрації підприємства цілком поглинена асортиментом продукції та ринками збуту сьогоdnішнього дня, і вона випускає з-під контролю тенденцію звуження ринку збуту своєї продукції і руху готівки, то з'являється небезпека, що в майбутньому вона не зможе генерувати достатньо готівки, щоб витримати конкуренцію. Для максимізації майбутнього припливу готівки істотно, щоб адміністрація постійно отримувала інформацію про можливі позитивні і негативні для неї тенденції в розвитку економічного стану і негайно вживала заходів, за допомогою яких можна було б захистити організацію від усіляких несподіванок у майбутньому.

5) Збір даних для вибору альтернативних варіантів дій. Коли ймовірні сфери діяльності визначені, адміністрація повинна оцінити можливі темпи зростання показників своєї діяльності, здатність підприємств утримати відповідну частку ринку і здійснити рух готівки для кожного альтернативного курсу дій в різному економічному середовищі. Так як проблеми, які очікують свого рішення, існують у мінливому і не завжди зрозумілому економічному середовищі, необхідно розглянути певні фактори, які знаходяться поза контролем прийняття рішення і можуть впливати на кожен альтернативний курс дій. Прикладами таких можливих станів є економічний бум, високий рівень інфляції, спад виробництва, посилення конкуренції.

Курс дій, обраний підприємством на підставі вищеописаної інформації, викличе залучення її ресурсів у виробництво на тривалий період, і станове вище підприємства буде знаходитися під впливом її економічного середовища, її ринків збуту і здатності реагувати на майбутні зміни. Вибір курсу визначає довгострокову перспективу фірми і, отже, рішення, які вона може прийняти в майбутньому.

Ці рішення зазвичай називають довгостроковими або стратегічними. Стратегічні рішення мають дуже

великий вплив на майбутнє становище підприємства, і тому важливо, щоб була зібрана точна інформація про можливості фірми і її економічне середовище. Тому стратегічні рішення повинні бути прерогативою вищої адміністрації.

Крім стратегічних, або довгострокових рішень, адміністрація повинна також приймати рішення, які не вимагають довгострокового залучення ресурсів підприємства. Такі рішення вважаються короткостроковими, і зазвичай є прерогативою менеджерів більш низького рівня управління. Ухвалення короткострокових рішень ґрунтується на економічному стані сьогоднішнього дня і на оцінці матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, якими підприємство має в своєму розпорядженні в даний час. А ці ресурси в значній мірі визначаються якістю прийнятих підприємством довгострокових рішень.

Після того як необхідна інформація зібрана, адміністрація повинна вирішити, які курси дій вибрати.

Вибір оптимального курсу дії з альтернативних варіантів. На практиці прийняття рішення — це порівняльна оцінка конкуруючих альтернативних курсів дій і вибір варіанту, який найбільшою мірою відповідає цілям підприємства. Якщо такої в умовах кризи є максимізація майбутніх надходжень чистих платежів на рахунки підприємства, то оптимальний альтернативний курс дій повинен вибиратися шляхом порівняння прогнозів надходження грошей на рахунки підприємства. Отже, до кожного альтернативного варіанту дій повинні бути застосовані методи аналізу приросту чистих грошових надходжень. Альтернативні варіанти оцінюються за пропонуваними чистими грошовими надходженнями, і ті, які дають найбільшу величину, повинні бути розглянуті з точки зору якісних факторів.

Обрані альтернативні курси є відправною точкою для створення системи реалізації рішень. Дана система повинна включати організаційні, економічні, фінансові та інші елементи, що дозволяють здійснити прийняті рішення.

Для здійснення прийнятих рішень складається кошторис. Кошторис — фінансовий план реалізації різних рішень, прийнятих адміністрацією. Кошторисів може бути досить багато. Тому вони зводяться в єдиний документ, в якому в концентрованій формі виражені наміри організації та очікувані результати. Цей документ називається узагальненою фінансовим кошторисом, яка складається з кошторисного

рахунку доходів і збитків, розрахунку руху готівки і балансу. Процес складання кошторису спрямований на те, щоб кожен член організації знав про свою роль в здійсненні рішень адміністрації.

Управлінська функція процесу контролю і регулювання — оцінка результатів діяльності, подання відомостей про них і вироблення коригувальних заходів, спрямованих на те, щоб цілі були досягнуті і плани підприємства реалізовані.

Для контролю за результатами діяльності виконавці готують звіти і представляють їх менеджерам, відповідальним за виконання певних рішень. Звіти, що містять дані порівняння фактичних результатів і запланованих, повинні готуватися систематично. Дані цих звітів забезпечують зворотний зв'язок для порівняння запланованих і фактичних результатів. У таких звітах особлива увага повинна приділятися показниками, які розходяться з запланованими, щоб менеджери зосередили на них свою увагу. Цей процес — застосування способу управління за відхиленнями.

Ефективність контролю та регулювання залежить від коригувальних дій, спрямованих на приведення фактичних результатів у відповідність з запланованими показниками. У свою чергу, плани також можуть уточнюватися, якщо результати порівнянь показують, що якісь заплановані показники не можуть бути досягнуті.

Коригувальні дії щодо приведення фактичних результатів у відповідність з запланованими показниками або дії щодо уточнення планів, якщо порівняння результатів показують, що ці плани не можуть бути виконані. І якщо виявиться, що вони не можуть бути реалізовані, то необхідно розглянути альтернативні курси дій, які забезпечать досягнення цілей підприємства, в тому числі необхідно розглянути питання про доцільність проведення подальших робіт з виведення підприємства з кризи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, процес прийняття рішень в кризовій ситуації — це динамічний, повторюваний процес, спрямований на досягнення запланованих результатів, спрямований на досягнення запланованих результатів для формування умов сталого розвитку. Перспективами подальших досліджень вважаємо дослідження механізму прийняття превентивних рішень в управлінні ризиками та розробку алгоритму його застосування.

Література

1. Букреев А. М. Антикризисное управление / Букреев А. М., Гончаров В. Н., Зось-Киор Н. В., Шевченко М. Н., Ильин В. Ю. Учебное пособие / Под ред. проф. А. М. Букреева и проф. В. Н. Гончарова. — Луганск: Элтон-2, 2012. — 416 с.
2. Зверук Л. А. Антикризисное управление предприятием в условиях инновационного развития / Л. А. Зверук, Н. М. Давиденко // Международный научный журнал «Интернаука». — № 1 (23), 2 т., 2017. — С. 69–75.
3. Мельниченко О. О. Суть антикризисного управления предприятием в современных условиях хозяйствования / О. О. Мельниченко // Экономічний аналіз: зб. наук. праць; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. — Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2015. — Том 21. — № 2. — С. 157–162.
4. Brealey R., Myers S. Principles of Corporate Finance. McGraw-Hill, 1988.
5. Cyert R. M., March J. G. A Behavioural Theory of the Firm / Prentice-Hill, 1969.
6. Simon H. A. Theories of decision — making in economics and behavioural science/ American Economic Review 49 (3), 1959.

References

1. Bukreyev A. M. Antikrizisnoye upravleniye / Bukreyev A. M., Goncharov V. N., Zos-Kior N. V., Shevchenko M. N., Ilin V. Yu. Uchebnoye posobiye / Pod red. prof. A. M. Bukreyeva i prof. V. N. Goncharova. — Lugansk: Elton-2, 2012. — 416 с.
2. Zveruk L. A. Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom v umovakh innovatsiinoho rozvytku / L. A. Zveruk, N. M. Davydenko // Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal «Internauka». — № 1 (23), 2 т., 2017. — С. 69–75.
3. Melnychenko O. O. Sutnist antykryzovoho upravlinnia pidpriemstvom u suchasnykh umovakh hospodariuvannia / O. O. Melnychenko // Ekonomichnyi analiz: zb. nauk. prats; redkol.: V. A. Derii (holov. red.) ta in. — Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr TNEU «Ekonomichna dumka», 2015. — Tom 21. — № 2. — С. 157–162.
4. Brealey R., Myers S. Principles of Corporate Finance. McGraw-Hill, 1988.
5. Cyert R. M., March J. G. A Behavioural Theory of the Firm / Prentice-Hill, 1969.
6. Simon H. A. Theories of decision — making in economics and behavioural science/ American Economic Review 49 (3), 1959.

Зось-Кіор Микола Валерійович

доктор економічних наук,

професор кафедри менеджменту і логістики

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Зось-Кіор Николай Валерьевич

доктор экономических наук,

профессор кафедры менеджмента и логистики

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

Zos-Kior Mykola

Doctor of Economics,

Professor of the Department of Management and Logistics

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Наголюк Олена Євгенівна

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри менеджменту, статистики та економічного аналізу

Луганський національний аграрний університет (м. Харків)

Наголюк Елена Евгениевна

кандидат юридических наук,

старший преподаватель кафедры менеджмента, статистики и экономического анализа

Луганский национальный аграрный университет (г. Харьков)

Nagolyuk Elena

PhD (Jur),

Senior Lecturer of the Department of Management, Statistics and Economic Analysis

Lugansk National Agrarian University (Kharkiv)

Шульга Ліана Олександрівна

студентка

Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Шульга Лиана Александровна

студентка

Полтавского национального технического университета имени Юрия Кондратюка

Shulga Liana

Student of the

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

ОСОБЕННОСТИ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

FEATURES OF CRISIS MANAGEMENT IS THE CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY

Анотація. Проаналізовано виникнення і розгортання системної кризи. Сконцентровано увагу на реагуванні керівників (оперативна Crash-програма), ефективного антикризового управління, мобілізації внутрішніх ресурсів. Запропоновано застосування процедури антикризового управління, яка передбачає впровадження в систему підприємницької діяльності виробничо-технічних заходів, використання зовнішніх і внутрішніх резервів для відновлення прибутковості та уникнення банкрутства.

Ключові слова: системна криза, кризовий стан, антикризове управління, економічна нестабільність, ефективність, сталий розвиток.

Аннотация. Проанализировано возникновение и развертывание системного кризиса. Сконцентрировано внимание на реагировании руководителей (оперативная Crash-программа), эффективном антикризисном управлении, мобилизации внутренних ресурсов. Предложено применение процедуры антикризисного управления, которая предусматривает внедрение в систему предпринимательской деятельности производственно-технических мероприятий, использование внешних и внутренних резервов для восстановления прибыльности и избежания банкротства.

Ключевые слова: системный кризис, кризисное состояние, антикризисное управление, экономическая нестабильность, эффективность, устойчивое развитие.

Summary. Analyzed the emergence and deployment of a systemic crisis. The focus is on responding leaders (operational Crash-program), effective anti-crisis management, mobilizing internal resources. The application of the anti-crisis management procedure is proposed. It involves the introduction of industrial and technical measures into the system of entrepreneurial activity. It also proposes the use of external and internal reserves to restore profitability and avoid bankruptcy.

Key words: systemic crisis, crisis situation, anti-crisis management, economic instability, efficiency, sustainable development.

Постановка проблеми. На сьогодні фінансова діяльність підприємства повинна відповідати макроекономічним умовам та умовам, які «диктує» ринок. Саме тому, актуальним, особливо за формування умов стабільного розвитку, є поетапний аналіз виробничо-господарських результатів діяльності підприємства та фінансово-економічного механізму антикризових перетворень на підприємстві, а також виявлення резервів і методів підвищення прибутковості та ліквідності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти та особливості антикризового управління та санації сьогодні є об'єктами дослідження вчених в роботах, присвячених фінансовому оздоровленню підприємств. Це зумовлено необхідністю вивчення ефективності його здійснення відносно підприємств, що знаходяться в кризовому стані. Зокрема, дослідженню проблем антикризового управління присвячені роботи таких українських вчених, як О. О. Терещенко [9], О. Д. Данілов [4], М. І. Тітов [10], А. Г. Семенов [7], Ю. С. Шембель [11], а також зарубіжних економістів Н. Здравомислова, М. Гелінга, Б. Бекенферде та інших [3; 6; 8].

Проте до теперішнього часу в літературі не систематизовано адаптивні критерії оцінки ефективності проведення антикризової процедури і існують розбіжності законодавчої бази щодо доцільності здійснення санації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є обґрунтування особливостей антикризового управління за формування умов сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Система антикризового управління підприємницькою діяльністю

являє собою комплекс узгоджених елементів, які, взаємодіючи між собою, діагностують ознаки та прояви кризи, сприяють її подоланню, подальшому поверненню підприємницьких структур до стабільного функціонування та створюють необхідні умови для подолання негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на діяльність підприємств. До складових елементів антикризового управління належать: суб'єкт та об'єкт, мета, пріоритетні цілі та завдання, основні принципи, функції, методи та критерії оцінки ефективності проведення антикризових заходів [3, с. 51].

Головною метою антикризового управління є створення умов для стійкого функціонування підприємств на ринку у відповідь на будь-які економічні, політичні і соціальні перетворення в країні, розробка стратегічних альтернатив на основі прогнозування та передбачення розвитку ситуації, уникнення фінансових проблем та подолання загрози банкрутства з найменшими втратами, впровадження інноваційних змін у діяльність (рис. 1).

Предметом антикризового управління діяльністю підприємства є дослідження можливих і реальних причин кризи, факторів що її спричиняють, її ознак і наслідків, що погіршують нормальні умови функціонування підприємства [6, с. 113].

Об'єктом антикризового управління є кризові явища у розвитку підприємства, процес їх подолання та подальше попередження. Суб'єктами антикризового управління є певне коло осіб, що реалізує його наступні завдання: своєчасне виявлення слабких ознак появи кризи і відповідне оперативне реагування; інтенсивне використання усіх можливих засобів управління; впровадження різноманітних

Рис. 1. Сутність антикризового управління діяльністю підприємств

інструментів подолання фінансових проблем з найменшими збитками.

Система антикризового управління підприємством повинна відповідати і таким принципам: сталість і безперервність; рання діагностика кризових явищ; інноваційність у всіх сферах діяльності підприємства; управління по «слабких сигналах».

При попередженні кризових ситуацій, виділяють шість основних антикризових функцій: планування, організація, мотивація, облік, аналіз і контроль. Критеріями оцінки ефективності антикризового управління є наступні:

- динаміка позитивних змін та економічного ефекту;
- відповідність змін втраченим можливостям підприємства;
- швидкість пристосування підприємства до змін;
- достатність та швидкість одержання інформації для прийняття об'єктивних антикризових рішень;
- доцільність антикризових заходів [6, с. 115].

Діагностика кризового стану є необхідним етапом у процесі вивчення небезпек, що приховані у підсистемах життєдіяльності підприємства, що здійснюється на основі дослідження проблеми у результаті нагляду за станом усіх ланок підприємства. Діагностикою кризи є виявлення невідповідностей та характеру відхилень між фактичним та плановим (нормативним) значенням певних фінансових та економічних показників, між внутрішнім та зовнішнім середовищем підприємства, між окремими структурами всередині підприємства, аналіз величини цих

відхилень та можливості їх негативного впливу на процес функціонування та розвитку.

Всі явища і процеси господарської діяльності підприємств перебувають у взаємозв'язку, взаємозалежності й обумовленості. Одні з них безпосередньо пов'язані між собою, інші — опосередковано.

Ринкова економіка має відому нестійкість, нестабільність економічного розвитку. Проте ця нестабільність є характерно негативним явищем, яке неминуче веде до катастрофи і краху економічної системи. З явищами економічної нестабільності слід рахуватися в економічній політиці держави. Завдання економічної політики полягає в тому, щоб домогтися стабілізації функціонування і розвитку економіки, забезпечуючи тим самим здорову основу для соціальної і політичної стабільності.

Серед численних форм економічної нестабільності найбільш суттєвими є: циклічні коливання рівня ВВП, інвестицій, споживання, зайнятості; безробіття; інфляція.

В сучасних економічних умовах все більший впливає на стан народного господарства економічна нестабільність, що виявляється в економічних циклах, які регулярно повторюються. Глобалізація світової економіки і участь України в міжнародних процесах зумовили значний вплив економічної нестабільності як на економіку країни в цілому, так і на економічний стан суб'єктів господарювання. Вітчизняні промислові підприємства випробовують труднощі в досягненні показників економічного розвитку.

Якісно та вчасно здійснена діагностика підприємства формує відповідну аналітичну основу для створення антикризової програми підприємства, розробки комплексу доцільних та відповідних дослідженим умовам антикризових заходів, та забезпечує сприятливі передумови для вдалого вирішення задач по виявленню, попередженню та подоланню кризи [8, с. 89].

Задля виявлення чинників неплатоспроможності та ознак кризи на підприємстві, попередження загрози збитковості у довгостроковому періоді важливим є застосування політики антикризового управління, що передбачає: проведення деталізованого контролю за фінансовим станом.

Фундаментом, що забезпечуватиме стійкість підприємства та його подальший розвиток за умов нестабільності економічного макро- і мікросередовища, погіршення яких може призвести до виникнення кризи, має бути попередньо визначена інноваційна стратегія діяльності підприємства, що є одним з інструментів у процесі реалізації антикризової програми.

Основними ознаками інноваційної стратегії підприємства, як організаційної складової антикризового управління є:

- 1) розробка та розвиток нових видів продукції та послуг, та удосконалення їх споживчих властивостей;
- 2) нове виробництво, як результат науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт;
- 3) застосування альтернативних методів виробництва та використання обмежених ресурсів;
- 4) чутливість до можливих змін у стані середовища функціонування підприємства;
- 5) виведення новації на ринок (комерціалізація);
- 6) націленість на підвищення та розширення інноваційних можливостей підприємства;
- 7) інноваційна політика є чинником, що сприяє виходу на нові ринки збуту та підвищенню конкурентоспроможності [7, с. 29].

Інноваційна діяльність, яка є підґрунтям антикризового управління, може бути більш ефективним засобом виходу з кризи та більш доцільним заходом, ніж політика економії витрат та зниження собівартості і повинна мати найбільш вагоме значення при виборі шляхів забезпечення беззбиткового функціонування підприємства.

Інноваційні процеси слід досліджувати і впроваджувати на підприємствах не лише у результаті настання критичної ситуації і виникнення кризи, але й задля попередження появи кризових явищ у функціональних елементах підприємства за звичних обставин його роботи. Антикризове управління,

що базується на інноваційній діяльності, сприятиме уникненню кризи розвитку підприємства, створенню стійких умов функціонування, підвищенню конкурентних позицій на ринку.

Існують відмінності у аспектах антикризового управління діяльністю підприємств та санації у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. На відмінну від вітчизняних науковців, які антикризове управління визначають як сукупність певних процедур та послідовність конкретних заходів, зарубіжні економісти вважають, що антикризовому управлінню характерні прояви суспільних комунікацій та акцентують увагу на необхідності зв'язків із громадськістю. Відповідно, у розвинених країнах світу набула поширення особлива антикризова політика, що включає значну кількість процесуальних заходів щодо недопущення банкрутства та процедури задля максимального задоволення вимог кредиторів підприємствами-боржниками. Крім того, у закордонній сфері антикризового управління підприємницькою діяльністю присутні некомерційні організації, які сприяють практиці ризик-менеджменту та обміну ідеями задля запобігання кризовим ситуаціям [2].

У процесі розробки антикризових процедур для управління суб'єктами господарювання в Україні необхідно враховувати досвід провідних країн світу. Пріоритетним повинні стати збереження життєздатності підприємств та створення передумов для співіснування підприємницьких структур.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На тлі економічної нестабільності ситуація суб'єктів економічних відносин загострюється їх невідповідністю до кризи. Неврахування ймовірності виникнення і розвитку кризових явищ в діяльності суб'єктів господарювання та низький рівень управління стали причинами високого рівня банкрутства. З огляду на такі обставини, величезної ваги для ринкових агентів набуває антикризове управління, яке повинно бути направлено як на недопущення виникнення кризи, мінімізації її впливу, так і на посткризову стабілізацію діяльності. З'ясування місця антикризового управління діяльністю підприємства в теорії і практиці управління проходить через уточнення поняття кризи, а також факторів і причин її виникнення в діяльності суб'єктів господарювання. Саме тому спрямованість на досягнення стратегічних завдань, своєчасне реагування за «слабкими сигналами», інноваційна політика, адекватне державне і законодавче регулювання процедур банкрутства та санації є особливо важливими при виході підприємств з кризового стану.

Література

1. Букреев А. М. Антикризисное управление / Букреев А. М., Гончаров В. Н., Зось-Киор Н. В., Шевченко М. Н., Ильин В. Ю. Учебное пособие / Под ред. проф. А. М. Букреева и проф. В. Н. Гончарова. — Луганск: Элтон-2, 2012. — 416 с.
2. Васильева Т. А. Держава, підприємства та банки в системі антикризового управління: монографія / Т. А. Васильєва, О. Б. Афанасьєва — Суми: Вид. «Ярославна», 2013. — 488 с.
3. Гринько Т. В. Стратегія як інструмент антикризового управління на підприємстві / Т. В. Гринько // Економіст. — 2013. — № 8. — С. 51–53.
4. Данілов О. Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях: [навч. посіб.] / О. Д. Данілов, Т. В. Паєнтко. — К.: Центр навчальної літератури, 2011. — 256 с.
5. Кунденко А. В. Використання інноваційної стратегії в системі антикризового управління підприємством / Кунденко А. В., Мороз Н. В. Логвиненко А. І. // Науковий вісник ЧДІЕУ. — 2012. — № 3 (15). — С. 130–137.
6. Лігоненко Л. О. Банкрутство та санація суб'єктів господарювання в Україні: монографія / Л. О. Лігоненко, О. О. Хіленко, І. І. Дянков. — К.: КНТЕУ, 2011. — 348 с.
7. Прохорова В. В. Інноваційні перетворення як структурний елемент антикризового управління підприємством / В. В. Прохорова, В. І. Ярмолюк // Економіка і управління. — 2013. — № 2. — С. 28–33.
8. Семенов А. Г. Ключові аспекти антикризового управління підприємством / А. Г. Семенов. — К.: Знання, 2007. — 244 с.

References

1. Bukreev A. M. Anticrisis Management / Bukreyev A. M., Goncharov V. N., Zos-Kyor N. V., Shevchenko M. N., Ilyin V. Yu. Textbook / Ed. prof. A. M. Bukreyeva and prof. V. N. Goncharova — Lugansk: Elton-2, 2012. — 416 p.
2. Vasiliev T. A. State, enterprises and banks in the system of crisis management: monograph / T. A. Vasiliev, O. B. Afanasyeva — Sumy: Kind. «Yaroslavna», 2013. — 488 pp.
3. Grin'ko T. V. Strategy as an instrument of crisis management in the enterprise / T. V. Grin'ko // Economist. — 2013. — No. 8. — P. 51–53.
4. Danilov O. D. Finances of enterprises in questions and answers: [teach. manual.] / O. D. Danilov, T. V. Guy — K.: Center for Educational Literature, 2011. — 256 p.
5. Kundenko A. V. Use of innovation strategy in the system of crisis management of the enterprise / Kundenko A. V., Moroz N. V. Logvinenko A. I. // Scientific herald CHIUU. — 2012. — No. 3 (15). — P. 130–137.
6. Lyhonenko L. O. Bankruptcy and rehabilitation of business entities in Ukraine: monograph / L. O. Ligonenko, O. O. Khilenko, I. I. Dyankov. — K.: KNTEU, 2011. — 348 p.
7. Prokhorova V. V. Innovative Transformations as a Structural Element of the Crisis Management Enterprise / V. V. Prokhorova, V. I. Yarmolyuk // Economy and Management. — 2013. — № 2. — P. 28–33.
8. Semenov AG Key aspects of anti-crisis management of the enterprise / A. G. Semenov — K.: Knowledge, 2007. — 244 p.

Хомчук Марина Володимирівна

аспірант

Київського національного торговельно-економічного університету

Хомчук Марина Владимировна

аспирант

Киевского национального торгово-экономического университета

Khomchuk Maryna

Postgraduate Student of the

Kyiv National University of Trade and Economics

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЛОГІСТИЧНОГО АУДИТУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

РОЛЬ И МЕСТО ЛОГИСТИЧЕСКОГО АУДИТА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ ПРЕДПРИЯТИЯ ОПТОВОЙ ТОРГОВЛИ

THE ROLE AND PLACE OF LOGISTIC AUDIT IN THE PROCESS OF FORMATION THE LOGISTIC STRATEGY BY THE WHOLESALE TRADE ENTERPRISE

Анотація. У статті досліджуються особливості проведення логістичного аудиту підприємством оптової торгівлі. Визначено роль та місце аудиту логістики в процесі формування логістичної стратегії. Запропоновано використання експрес-анкети для визначення необхідності проведення аналізу діючої логістичної стратегії підприємствам, що не мають активної системи контролінгу. Автором досліджено підходи до визначення сутності поняття логістичного аудиту у науковій літературі та запропоновано власне визначення з точки зору впливу на формування логістичної стратегії. Наведено перелік завдань, які ставляться перед аудитом логістики в процесі формування або коригування логістичної стратегії та запропоновано напрями його проведення на підприємствах оптової торгівлі. Визначено необхідність проведення як внутрішнього логістичного аудиту, що рекомендується здійснювати шляхом оцінювання ефективності обслуговування клієнтів, витрат та використання активів, так і зовнішнього, що передбачає аудит постачальників, клієнтів, конкурентів та взаємовідносин у ланцюзі поставок. На думку автора, у подальших дослідженнях варто дослідити методичні підходи до впровадження логістичного контролінгу підприємствами оптової торгівлі, що дозволить інтегрувати традиційні методи обліку, аналізу, планування і контролю в єдину систему отримання, обробки і узагальнення інформації та прийняття на її основі обґрунтованих управлінських рішень.

Ключові слова: логістичний аудит, логістична стратегія, аналіз логістичного середовища.

Аннотация. В статье исследуются особенности проведения логистического аудита предприятием оптовой торговли. Определена роль и место аудита логистики в процессе формирования логистической стратегии. Предложено использование экспресс-анкеты для определения необходимости проведения анализа действующей логистической стратегии предприятиям, не имеющим системы контроллинга. Автором исследованы подходы к определению сущности понятия логистического аудита в научной литературе и предложено собственное определение с точки зрения влияния на формирование логистической стратегии. Приведен перечень задач, которые ставятся перед аудитом логистики в процессе формирования или корректировки логистической стратегии и предложены направления его проведения на предприятиях оптовой торговли. Определена необходимость проведения как внутреннего логистического аудита, который рекомендуется осуществлять путем оценки эффективности обслуживания клиентов, затрат и использования активов, так и внешнего, что предусматривает аудит поставщиков, клиентов, конкурентов и взаимоотношений в цепи поставок. По мнению автора, в дальнейших исследованиях следует исследовать методические подходы к внедрению логистического

контроллинга підприємствами оптової торгівлі, що дозволить інтегрувати традиційні методи учета, аналізу, планування і контролю в єдину систему отримання, обробки і обобщення інформації і прийняття на її основі обґрунтованих управлінських рішень.

Ключевые слова: логистический аудит, логистическая стратегия, анализ логистической среды.

Summary. The article deals with the peculiarities of conducting logistic audit by the wholesale trade company. The role and place of logistic audit in the process of formation of the logistic strategy is determined. The use of an express questionnaire for the determination of the need for an analysis of the current logistic strategy for enterprises that do not have an active controlling system is proposed. The author studies approaches to the definition of the essence of the concept of logistic audit in the scientific literature and proposes an own definition from the point of view of influence on the formation of logistic strategy. The list of tasks related to the audit of logistics in the process of formation or adjustment of the logistic strategy is given and directions of its carrying out at the wholesale trade enterprises are offered. The necessity of conducting is determined as an internal logistic audit, which is recommended by assessing the effectiveness of customer service, costs and use of assets, and external, which involves auditing suppliers, customers, competitors and relationships in the supply chain. In the author's opinion, in further research it is worth to investigate methodical approaches to the implementation of logistic controlling by wholesale trade enterprises, which will allow to integrate traditional methods of accounting, analysis, planning and control into a unified system of obtaining, processing and generalization of information and adopting on its basis on reasoned managerial decisions.

Key words: logistic audit, logistic strategy, logistics environment analysis.

Постановка проблеми. На сучасному етапі господарювання підприємствами оптової торгівлі активно здійснюється формування та впровадження логістичних стратегій, проте недостатньо уваги приділяється проведенню комплексного логістичного аудиту, як головного інструменту аналізу логістичної діяльності, результати якого дозволяють зробити висновки про доцільність чи недоцільність зміни діючої логістичної стратегії, а також виявити «вузькі місця» у логістиці підприємства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів логістичного аудиту присвячені наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Белякової [7], С. А. Бубнова [4], В. В. Дибської [8], Е. И. Зайцева [8], Л. К. Кириллової [6], Д. М. Ламберта [1], Р. Р. Ларіної [12], Я. Я. Назаренко [3], А. А. Рижой [7], В. І. Сергеева [8], Н. В. Скузоватової [6], Дж. Р. Стока [1], Р. І. Туктарової [5], О. Г. Чирви [5], Н. І. Чухрай [13] та ін.

Проте, недостатньо уваги приділено логістичному аудиту підприємств оптової торгівлі та його ролі в процесі формування логістичної стратегії.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення ролі і місця логістичного аудиту в процесі формування логістичної стратегії підприємством оптової торгівлі.

Результати досліджень. Протягом останніх років проблемам формування, впровадження та реалізації логістичних стратегій підприємствами оптової торгівлі відводиться важливе місце у стратегічному плануванні. Причинами цього є розуміння ступеня зрілості ринку, на якому ведеться конкуренція,

впливу логістичних витрат та активів на рентабельність підприємств, глобалізації джерел постачання, виробництва та попиту. Проте, для довгострокової та прибуткової діяльності підприємства необхідно не лише розробити та впровадити логістичну стратегію, а і регулярно здійснювати її оцінювання та модифікацію.

Динаміка змін, що відбувається в економіці підвищує ризик погіршення позиції на ринку, особливо для підприємств, які не здійснюють прогнозування змін і розробки стратегій, що дозволять своєчасно їх врахувати [1, с. 634].

Визначення необхідності дослідження логістичного управління можна виявити, використовуючи опитування для керівника відділу логістики, що пропонується автором (табл. 1).

Залежно від результатів обробки вищезапропонованої анкети формується структура аналізу логістичної діяльності підприємства оптової торгівлі. Варто зазначити, що розроблену анкету недоцільно застосовувати на підприємствах, що мають активную систему логістичного контролінгу. Адже, підприємства, що впровадили ефективну систему контролінгу та регулярно застосовують аналіз логістичної діяльності, у своїй більшості, вчасно реагують на зміни ключових показників і здійснюють коригування чи формування нової логістичної стратегії.

Зарубіжні автори Сток Дж. Р., Ламберт Д. М. основним інструментом аналізу існуючого стану логістики вважають логістичний аудит [2, с. 51].

Варто розглянути сучасні підходи до визначення поняття «логістичний аудит» у дослідженнях науковців (табл. 2).

Таблиця 1

Визначення необхідності проведення дослідження логістичної стратегії підприємства оптової торгівлі

Для визначення необхідності аналізу діяльності, дайте відповідь на наступні ключові запитання, що стосуються логістичної стратегії				
Відповідаючи на запитання, обведіть кількість балів обраної відповіді	Характер змін			
	Значний	Помірний	Незначний	Відсутній
Ринки підприємства оптової торгівлі				
1. Відкрило чи закрило ваше підприємство останнім часом нові сегменти ринку, що призвело до розширення логістичних функцій та додаткового обслуговування клієнтів?	6	4	2	0
2. Чи виникли зміни у вантажах, що відправляються клієнтам (підприємствам оптової та роздрібно торгівлі)вашим підприємством?	9	6	3	0
Товар				
3. Чи збільшився (зменшився) асортимент товарів, що реалізує ваше підприємство?	6	4	2	0
4. Чи часто підприємство змінює номенклатуру закупівлі?	4	3	2	0
Обслуговування клієнтів				
5. Чи виявило останнє опитування клієнтів які-небудь проблеми?	4	3	2	0
6. Чи зріс останнім часом рівень скарг зі сторони клієнтів?	6	4	2	0
7. Чи виникли які-небудь зміни в забезпечуючих системах, або обробці замовлень, які викликали зміни часу виконання замовлення?	6	4	2	0
8. Чи впровадило підприємство нові послуги (доставки товарів; бонусних систем) обслуговування клієнтів?	4	3	2	0
Логістичні операції				
9. Чи викликали такі фактори як вартість робочої сили або обладнання зміни в розміщенні і/або характері операцій?	6	4	2	0
10. Чи вплинула зміна об'єму закупівлі або продажу на тип, якість, упаковку, кількість або розмір упакованого товару?	6	4	2	0
Транспорт				
11. Чи змінився вигляд вантажу, що відправляється (TL, LTL, парцельний)	6	4	2	0
12. Чи були кардинально змінені маршрути доставки товарів?	4	3	2	0
Склад				
13. Чи були здійсненні заходи щодо передачі в оренду чи будівництва власного складу?	9	6	3	0
14. Чи були оптимізовані моделі управління товарними запасами	6	4	2	0
15. Чи змінився об'єм переміщення вхідних і вихідних товарів підприємства звичайним способом, прийнятим для навантаження товару?	6	4	2	0
16. Чи були проведені заходи по автоматизації складських процесів?	6	4	2	0
Партнери				
17. Чи мала місце зміна або відмова у співпраці постачальника, клієнта?	9	6	3	0
18. Чи були передані на аутсорсинг одна або кілька логістичних операцій?	9	6	3	0
Інше				
19. Чи зросли (у відсотках до об'єму продажу) витрати на логістику розподілу?	6	4	2	0
20. Чи відбулись внутрішні структурні зміни на підприємстві, що призвели до інтеграції чи сегрегації у системі логістики?	9	6	3	0

Сума				
<ul style="list-style-type: none"> • Менше 40 — доцільно проаналізувати допоміжні процеси і операції та розробити міри для їх удосконалення • Діапазон від 40 до 70 — доцільно виділити першочергові проблеми і побудувати аналіз таким чином, щоб вирішити їх в рамках існуючої стратегії • Результат 70 і вище — Варто провести аналіз стратегії для переорієнтації функцій логістики, більш тісно пов'язавши її з бізнес-стратегією підприємства 				

Джерело: розроблено автором для підприємства оптової торгівлі на основі [1, с. 472–473]

Проаналізувавши підходи до визначення сутності поняття, можна зробити висновок, що логістичний аудит — це системний процес здійснення незалежної комплексної оцінки логістичної діяльності підприємства, з метою перевірки її ефективності та виявлення «слабких місць» для виявлення напрямів удосконалення логістичної стратегії.

Проведення аудиту доручається незалежній стороні, яка проводить оцінку всіх аспектів ланцюга поставок компанії, визначає «сильні» і «слабкі» сторони логістичної системи підприємства, відстежує тенденції, що впливають на їх формування, аналізує випадки неефективного використання ресурсів, визначає рівень конкурентоспроможності логістичної системи підприємства.

Мета логістичного аудиту направлена на залучення пильної уваги вищого менеджменту підприємства до логістичного підходу в управлінні. За результатами професійної діагностики логістичної системи будуть прийматися виважені фінансово обґрунтовані рішення, спрямовані на поліпшення всієї логістичної системи та підвищення ефективності логістичної стратегії.

Колектив авторів [2, с. 319] виділяє наступні завдання логістичного аудиту:

1. Правильно зпозиціонувати логістику в загальній структурі підприємства, узгодити логістичні цілі та стратегії з глобальними стратегіями підприємства.
2. Зниження операційних витрат на складування, транспорт, навантаження-розвантаження.
3. Впровадження сучасних логістичних технологій, спрямованих на підвищення ефективності роботи всього ланцюга поставок.

Проте, на нашу думку, здійснення логістичного аудиту в процесі формування (або коригування) логістичної стратегії підприємства оптової торгівлі має на меті виконання більш розширеного переліку завдань, а саме [8, с. 629]:

- перевірка виконання стратегічного (тактичного, оперативного) логістичного плану;
- визначення відповідності логістичного стратегічного плану корпоративній стратегії підприємства;
- визначення якості логістичного сервісу та ступеня задоволення потреб клієнтів;
- здійснення оцінки ефективності виконання окремих логістичних функцій та роботи окремих

Рис. 1. Схема формування логістичної стратегії підприємства [2, с. 48]

Таблиця 2

Сучасні підходи до визначення поняття «логістичний аудит» у науковій літературі

Поняття	Визначення
Логістичний аудит [2, с. 319]	це незалежна безстороння оцінка всіх складових ланцюга поставок на підприємстві, яка включає аналіз системи планування та документообігу, технологічних процедур, взаємовідносин з постачальниками і клієнтами, а також аналіз ефективності логістичної інфраструктури компанії, системи контролю якості та рівня витрат на обслуговування логістичних процесів
Логістичний аудит [3, с. 99]	оцінка всіх аспектів ланцюгів постачань, що проводиться незалежною стороною, включаючи взаємовідносини із постачальниками й клієнтами, планування, процедури, документообіг, логістичну інфраструктуру, контроль над якістю й відповідністю витрат на логістику місцевим ринковим умовам.
Логістичний аудит [5]	системний процес отримання і оцінки об'єктивних даних про дії і події, що встановлює рівень їх відповідності встановленим критеріям по всьому ланцюгу поставок
Логістичний аудит [4]	комплексна перевірка ефективності роботи логістичних підсистем підприємства, у ході якої проводиться виявлення «проблемних зон», складається дерево причинно-наслідкових зв'язків між ними, проводяться економічні розрахунки системи управління запасами, використання площ, продажу
Логістичний аудит [6]	комплексна оцінка логістичних бізнес-процесів, що дозволяє визначити умови реалізації логістики компаній, виявити проблемні місця, визначити розбіжності існуючої логістичної системи і ланцюга поставок, її продуктивності, застосовуваних технологій і результатів, що досягаються в даній області, а так само дозволяє розробити напрямки розвитку компанії в рамках логістичної стратегії підприємства
Логістичний аудит [7]	це регулярний аналіз ключових показників логістичної діяльності підприємства з метою встановлення шляхів скорочення логістичних витрат і виявлення інших організаційно-управлінських проблем, а також для визначення динаміки цих ключових показників діяльності підприємства і їх порівняння з кращими в галузі
Аудит логістики фірми [8]	це всестороннє вивчення організації логістичного процесу, стану та функціонування системи управління; витрат на виконання логістичної діяльності; виявлення недоліків у організації, плануванні, виконанні та контролі логістики, а також якості логістичного сервісу та шляхів їх ліквідації. Експертиза і наступний аналіз стану логістики дозволить виробити напрямки побудови та удосконалення логістичної системи для подальшого підвищення ефективності логістичної діяльності фірми.

Джерело: згруповано автором на основі [2–7]

- підсистем, ланок та елементів логістичної стратегії;
- здійснення оцінки ефективності використання в логістиці підприємства інвестицій, оборотного капіталу, матеріальних та трудових ресурсів;
- визначення продуктивності логістичної інфраструктури (складської та транспортної);
- визначення рівня технологічної та технічної бази логістичного менеджменту;
- здійснення оцінки ефективності інформаційної підтримки логістики та застосування новітніх технологій;
- здійснення аудиту логістичних витрат;
- здійснення аналізу логістичних ризиків та розроблення заходів щодо їх зниження;
- здійснення аналізу постачальників, клієнтів, посередників з позицій реалізації логістичної стратегії підприємства;
- визначення рівня координації, інтеграції взаємодії підприємства та логістичних посередників.

Проведення внутрішнього логістичного аудиту підприємства оптової торгівлі пропонується проводити за трьома групами показників:

1. Ефективність обслуговування клієнтів:

- час виконання циклу замовлення — в цілому і по кожному компоненту;
- коефіцієнт задоволення попиту (зіставлення числа замовлень з числом доставлених замовлень у відсотках);
- стабільність часу виконання замовлень (часові характеристики відхилень);
- характеристики реагування на запити клієнтів;
- здатність коригувати розмір отриманого замовлення;
- здатність змінювати час доставки замовлення;
- здатність враховувати графіки доставки;
- здатність замінювати одні види товару іншими, в тому числі і при виникненні затримки у виконанні замовлення [8, 9, 10].

2. Ефективність логістики або витрати, пов'язані з виконанням кожного з наступних функціональних видів діяльності:

- закупівля;
- транспортування;
- складування;
- управління запасами;
- планування збуту;
- надходження та обробка замовлень [8, 11].

3. Використання активів:

- запаси;
 - складські споруди;
 - власний парк рухомого складу.
- Зовнішній логістичний аудит підприємства оптової торгівлі, на нашу думку, доцільно проводити за такими напрямками:
- аудит ринку;
 - аудит постачальників (розташування, надійність, якість роботи, сумісність інформаційної системи з системою обробки замовлень підприємства);
 - аудит клієнтів (структуризація споживачів за обсягами закупівель, структурою асортименту, регіонами закупівлі; обсяг і рентабельність

- продажу стосовно кожного клієнта; інформаційне співробітництво);
- аудит конкурентів (частка ринку, яку займають найбільші конкуренти; аналіз логістичних ланцюгів у постачанні, збуті, сформованих основними конкурентами; методи отримання замовлень основними конкурентами; ефективність систем логістично-орієнтованого управління основних конкурентів; стандарти логістичного обслуговування споживачів основними конкурентами; атрибути товарів конкурентів щодо логістичної діяльності конкурентів);
- аудит взаємовідносин всередині ланцюга поставок, що передбачає встановлення, підтримання та розвиток довгострокових взаємовідносин між учасниками каналів розподілу та постачання у всьому ланцюзі поставок. У ході даного аудиту здійснюється перевірка надійності контактів в ланцюзі поставок і їх гнучкості у взаємному врахуванні та узгодженні інтересів кожної сторони [12, 13].

Таблиця 3

Основні питання діяльності підприємства, відповіді на які містить звіт про результати логістичного аудиту

Ринок	Які зміни, швидше за все, відбудуться в структурі кожного ринкового сегмента і як ці зміни вплинуть на його відносне значення? Які ланцюги поставок в даний час використовують ваші конкуренти і на яких їх ланках підприємство може отримати перевагу з точки зору диференціації?
Складування	Чи слід підприємству використовувати централізовану або децентралізовану / регіональну складську мережу? Як може підприємство підвищити продуктивність роботи своїх складів і які зміни для цього потрібні? Чи є потреба у збільшенні власних складів?
Транспортування	Як можна скоротити витрати на транспортування без негативних наслідків для рівня обслуговування клієнтів? Чи викликають проблеми процедури виконання невеликих замовлень? Як, швидше за все, зміниться в майбутньому ситуація з невеликими замовленнями і які стратегії повинні застосовувати менеджери для мінімізації пов'язаних з ними витрат? Чи повинно підприємство збільшувати, скорочувати або зберігати на колишньому рівні поточні інвестиції у власний парк рухомого складу?
Обслуговування клієнтів	Чи дозволить досягнення підприємством поточних стандартів часу виконання замовлень і коефіцієнта задоволення попиту стати лідером у своїй галузі? Які загальні стратегії обслуговування клієнтів слід розробляти і як вони будуть відрізнятися по окремим споживчим (ринковим) сегментам? Як повинна підприємство активно реагувати на бажання клієнтів скоротити витрати на запаси або інші витрати? Які вимоги до системи обробки замовлень підприємство повинно задовольнити, щоб бути лідером в галузі за показником оперативного реагування на запити клієнтів?
Організаційна структура	Яка організаційна структура логістики підприємства може найкращим чином взаємодіяти з маркетингом, фінансами / бухгалтерією? Чи існують можливості для консолідування логістичних операцій дочірніх підприємств/ незалежних операційних підрозділів підприємства?
Витрати	Які оптимальні можливості скорочення витрат на логістичні операції підприємства?

Джерело: складено автором на основі [8]

Результатом комплексного логістичного аудиту є зведений звіт, який дає відповіді на питання щодо змін і напрямків оптимізації складових логістичної діяльності підприємства оптової торгівлі, що може бути підґрунтям для коригування чи формування нової логістичної стратегії (табл. 3).

Проведений зовнішній аудит дозволяє керівництву підприємства оптової торгівлі порівнювати показники її роботи з даними конкурентів за атрибутами, які найбільш важливі для клієнтів. Внутрішній аудит допомагає виявити основні недоліки в роботі логістичної системи підприємства. Всі отримані дані дозволяють надати рекомендації щодо стратегії та вказати, які конкретні зміни повинні бути зроблені в діючій операційній системі логістики, виявити, які ключові змінні вимагають коригування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначено роль і місце логістичного аудиту в процесі логістичного управління. Запропонована експрес-анкета для визначення необхідності аналізу логістичної

стратегії підприємствами, які не впровадили систему контролінгу. Проведений зовнішній аудит дозволяє керівництву підприємства зіставляти показники її роботи з даними конкурентів по атрибутам, які найбільш важливі для клієнтів. Внутрішній аудит допомагає виявити основні недоліки в роботі логістичної стратегії підприємства оптової торгівлі. Всі отримані дані дозволяють дати рекомендації щодо зміни чи розробки нової логістичної стратегії і вказати, які конкретні зміни повинні бути зроблені в чинній операційній системі логістики; виявити, які ключові змінні вимагають коригування.

Доцільно проводити подальші дослідження щодо впровадження логістичного контролінгу на підприємстві оптової торгівлі, що дозволить отримати сукупність сучасних методів і інструментів менеджменту, необхідних для передбачення майбутніх загроз і досягнення прогнозованих перспектив на основі системи адаптації до постійно мінливих умов середовища логістики.

Література

1. Сток Дж. Р., Ламберт Д. М. Стратегическое управление логистикой: Пер. с 4-го англ. Изд. — М.: ИНФРА-М, 2005. — 797 с.
2. Аналітична оцінка та контроль бізнес-процесів в межах маркетингової стратегії суб'єкта господарювання: монографія / за заг. ред. д. е. н., проф. Замули І. В. — Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2016. — 388 с.
3. Назаренко Я. Я.: Логістичний аудит: проблеми та перспективи розвитку в Україні / Вісник Національного транспортного університету: В 2-х частинах: Ч. 2. — К.: НТУ, 2009. — Вип. 16. — С. 47–53.
4. Бубнов С. А. Как провести внутренний логистический аудит торговых предприятий с разветвленной филиальной структурой / Коммерческий директор. — № 9. — 2011. — 23–26.
5. Туктарова Р. И. Логистический аудит как инструмент повышения эффективности деятельности предприятия / Р. И. Туктарова, О. Г. Чирва // Вектор науки Тольят. гос. ун-та. — 2013. — № 4 (26). — С. 167–171; [Электронный ресурс]. — URL: http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site3456/html/media93797/39%20Tuktarova.pdf
6. Скузоватова Н. В. Особенности применения логистического аудита бизнес-процессов деятельности предприятий торговли / Н. В. Скузоватова, Л. К. Кириллова / Проблемы развития предприятий: теория и практика. — 2014. — С. 219–225.
7. Белякова В. Логистический аудит как инструмент логистического контролинга / В. Белякова, А. А. Рыжая // Сибирский государственный аэрокосмический университет имени академика М. Ф. Решетнева. — 2016. — Т. 2, № 10. — С. 804–808; [Электронный ресурс]. — URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_28880318_35188577.pdf
8. Дыбская В. В. Логистика: Учебник / В. В. Дыбская, Е. И. Зайцев, В. И. Сергеев, А. Н. Стерлигова; под ред. В. И. Сергеева. — М.: Эксмо, 2012. — 944 с. (Полный курс МВА).
9. Мехович С. А. Методологічна основа логістичного аудиту / С. А. Мехович, О. С. Захарченков // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. — Харьков: БЭТ, 2013. — № 9 (115). — С. 46–51.
10. Гайдабрус Н. В. Оцінка якості рівня логістичного сервісу / Н. В. Гайдабрус // Інноваційна економіка. — 2013. — № 6 (44). — С. 246–251.
11. Михальчик Л. Ю. Оптимізація логістичних витрат промислового підприємства засобами аудиту / Л. Ю. Михальчик, О. А. Мельничук // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — № 4, Т. 1. — С. 120–123.
12. Ларина Р. Р. Логистический аудит в обеспечении эффективной деятельности промышленных предприятий / Р. Р. Ларина // Бизнес информ. — 2007. — № 3–4. — С. 98–102.
13. Чухрай Н. І. Основні аспекти аудиту логістики в системі менеджменту / Н. І. Чухрай, О. Б. Гірна // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». — 2008. — № 624. — С. 110–116.

References

1. Stok Dzh. R., Lambert D. M. Strategicheskoe upravlenie logistikoy: Per. s 4-go angl. Izd. — M.: INFRA-M, 2005. — 797 s.
2. Analitichna ocinka ta kontrolj biznes-procesiv v mezhakh marketynghovoi strateghiji sub'jekta ghospodarjuvanja: monohrafija / za zagh. red.d.e.n., prof. Zamuly I. V. — Zhytomyr: Vydavecj O. O. Jevenok, 2016. — 388 s.
3. Nazarenko Ja. Ja.: Loghistychnyj audyt: problemy ta perspektyvy rozvytku v Ukraini // Visnyk Nacionaljnogho transportnogho universytetu: V 2-kh chastynakh: Ch.2. — K.: NTU, 2009. — Vyp. 16. — S.47–53.
4. Bubnov S. A. Kak provesti vnutrenniy logisticheskiy audit togovykh predpriyatiy s razvetvlennoy filialnoy strukturoy // Kommercheskiy direktor. — № 9. — 2011. — 23–26.
5. Tuktarova R. I. Logisticheskiy audit kak instrument povysheniya effektivnosti deyatelnosti predpriyatiya / R. I. Tuktarova, O. G. Chirva // Vektor nauki Tolyat. gos. un-ta. — 2013. — № 4 (26). — S. 167–171; [Elektronnyy resurs]. — URL: http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site3456/html/media93797/39%20Tuktarova.pdf
6. Skuzovatova N. V. Osobennosti primeneniya logisticheskogo audita bizness-protsessov deyatelnosti predpriyatiy togovli / N. V. Skuzovatova, L. K. Kirillova // Problemi razvitiya predpriyatiy: teoriya i praktika, 2014. — S. 219–225.
7. Belyakova V. Logisticheskiy audit kak instrument logisticheskogo kontrolinga / V. Belyakova, A. A. Ryzhaya // Sibirskiy gosudarstvennyy aerokosmicheskij universitet imeni akademika M. F. Reshetneva. — 2016. — T.2. — № 10. — S. 804–808; [Elektronnyy resurs]. — URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_28880318_35188577.pdf
8. Dyibskaya V. V. Logistika: Uchebnik / V. V. Dyibskaya, E. I. Zaytsev, V. I. Sergeev, A. N. Sterligova; pod red. V. I. Sergeeva. — M.: Eksmo, 2012. — 944 s. (Polnyiy kurs MBA).
9. Mekhovych S. A. Metodolohichna osnova lohistychnoho audytu / S. A. Mekhovych, O. S. Zakharchenkov // Enerhosberezhenye. Enerhetyka. Enerhoaudyt. — Kharkov: BET, 2013. — № 9 (115). — S. 46–51.
10. Haidabrus N. V. Otsinka yakosti rivnia lohistychnoho servisu / N. V. Haidabrus // Innovatsiina ekonomika. — 2013. — № 6 (44). — S. 246–251.
11. Mykhalchuk L. Iu. Optyimizatsiia lohistychnykh vytrat promyslovoho pidpriemstva zasobamy audytu / L. Iu. Mykhalchuk, O. A. Melnychuk // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. — 2010. — № 4, T. 1. — S. 120–123.
12. Larina R. R. Logisticheskiy audit v obespechenii effektivnoy deyatelnosti promyshlennykh predpriyatiy / R. R. Larina // Biznes inform. — 2007. — № 3–4. — S. 98–102.
13. Chukhrai N. I. Osnovni aspekty audytu lohistyky v systemi menedzhmentu / N. I. Chukhrai, O. B. Hirna // Visn. Nats. un-tu 'Lviv. politekhnik'. — 2008. — № 624. — S. 110–116.

Гранат Лілія Володимирівна
аспірантка
Київського національного торговельно-економічного університету
Гранат Лилия Владимировна
аспирантка
Киевского национального торгово-экономического университета
Granat Liliia
Postgraduate Student of the
Kyiv national university of trade and economics

**БРЕНДИНГ ПІДПРИЄМСТВ ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ:
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ**
**БРЕНДИНГ ПРЕДПРИЯТИЙ ІНТЕРНЕТ-ТОРГОВЛІ:
ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ**
**BRANDING AT INTERNET TRADE ENTERPRISES:
TRENDS AND PREREQUISITES OF DEVELOPMENT**

Анотація. На основі попереднього аналізу наукових праць з бренд-менеджменту та маркетингу в мережі Інтернет встановлено, що на сьогоднішній день не розкрита тема управління брендом інтернет-магазину. Першим кроком до розкриття тематики є розуміння тенденцій ринку електронної комерції та передумов розвитку технології брендингу для підприємств роздрібно-електронної торгівлі. З метою подальшого розвитку бренд-менеджменту онлайн-підприємств у статті розглянуто тенденції поширення мережі Інтернет і зростання електронної комерції в Європі та Україні. Викладені результати авторського дослідження українських інтернет-покупців, що демонструють значення технології брендингу для підприємств роздрібно-електронної торгівлі: проаналізовано пріоритети, критерії та способи вибору інтернет-магазинів для здійснення покупок. Наведено аргументацію актуальності теми бренду і управління ним для інтернет-магазинів.

Ключові слова: бренд підприємства роздрібно-електронної торгівлі, брендинг, бренд-менеджмент, електронна комерція.

Аннотация. На основании предварительного анализа научных работ по бренд-менеджменту и маркетингу в сети Интернет установлено, что на сегодняшний день не раскрыта тема управления брендом интернет-магазина. Первым шагом к раскрытию тематики есть понимание тенденций рынка электронной коммерции и предпосылок развития технологии брендинга для предприятий розничной электронной торговли. С целью дальнейшего развития бренд-менеджмента онлайн-предприятий в статье рассмотрены тенденции распространения сети Интернет и роста электронной коммерции в Европе и Украине. Изложены результаты авторского исследования украинских интернет-покупателей, которые демонстрируют значение технологии брендинга для предприятий розничной электронной торговли: проанализированы приоритеты, критерии и способы выбора интернет-магазинов для совершения покупок. Приведена аргументация актуальности темы бренда и управления ним для интернет-магазинов.

Ключевые слова: бренд предприятия розничной электронной торговли, брендинг, бренд-менеджмент, электронная коммерция.

Summary. Based on a preliminary analysis of scientific works about brand management and marketing on the Internet, it has been established that the theme of online store brand managing is not disclosed for today. The first step towards disclosure is to understand trends of the e-commerce market. Also it is important to understand prerequisites of development the branding technology for retail e-commerce companies. With the purpose of further development of online enterprises brand management the article considers the tendencies of Internet distribution and the growth of e-commerce in Europe and Ukraine. There are presented results of the author's research about Ukrainian Internet buyers that demonstrate the importance of branding technology for retail e-commerce companies: priorities, criteria and ways of choosing online stores for making purchases are analyzed. The relevance reasoning of the brand-management for online stores is given.

Key words: online store brand, branding, brand management, e-commerce.

Постановка проблеми. В умовах поширення мережі Інтернет та електронної комерції все більшого значення для підприємств роздрібно електронної торгівлі набувають бренди. На сьогоднішній день дана тематика не розкрита теоретично та практично. Необхідно донести її вагомість для подальшого розвитку бренд-менеджменту в мережі Інтернет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці ретельно досліджують феномен бренду як інструмента впливу на свідомість споживачів, вивчають його складові, розробляють моделі брендингу та управління брендами. На сьогодні відомі сутнісні, процесійні, комплексні моделі, кожна з яких фокусується на різних аспектах управління брендами. Тема бренд-менеджменту піднімається у працях таких авторів, як Д. Аакер [1], Б. Ванекен [2], О. Зозульов [3], В. Пустотін [4], Є. Ромат [5], Я. Приходченко [6] та інших.

Окремо або комплексно вивчаються певні елементи, інструменти, технології маркетингу як такі, що впливають на діяльність підприємств чи то традиційної торгівлі, чи то підприємств роздрібно електронної торгівлі. Наприклад, висвітлюються теми товарної, цінової, комунікаційної, збутової політики підприємства в середовищі Інтернет, що описується в роботах Гамової І. [7], вивчається мерчандайзинг інтернет-магазинів [8], фактори формування довіри до них [9] тощо. І число предметів дослідження постійно росте — збільшується кількість інструментів просування на просторах мережі Інтернет, вигадуються нові технології, формати, розвивається цифровий (digital) маркетинг. Міжнародні асоціації, такі як Ecommerce Europe, публікують звіти, присвячені розвитку мережі Інтернет та електронній комерції. Все це працює на досягнення різних маркетингових цілей, зокрема — на побудову та підтримку сильних онлайн брендів.

В цілому, поява публікацій про бренд-менеджмент та бізнес в мережі Інтернет, проведення наукових досліджень, а також створення законодавчої бази у сфері регулювання економічних відносин в онлайн середовищі ще раз підкреслюють актуальність даних питань. Проте дотепер не розкрита тема, що поєднує аспекти управління брендом підприємства та мережу Інтернет як середовище його існування. Недостатнє висвітлення даної проблематики проявляється у відсутності єдиного понятійного апарату, розбіжностях у визначенні конкретних понять, брак практичних рекомендацій. Першим кроком на шляху до освоєння успішного розвитку брендів в мережі Інтернет є усвідомлення актуальності питання та дослідження передумов і тенденцій розвитку онлайн бренд-менеджменту.

Метою дослідження є аргументація актуальності теми брендингу для підприємств роздрібно електронної торгівлі, дослідження передумов його розвитку.

Матеріали та методи. Матеріалами досліджень слугували праці науковців, які зробили внесок у теоретичні та методологічні аспекти бренд-менеджменту, законодавство України, інтернет-ресурси дослідних компаній, а також результати наукового дослідження покупців інтернет-магазинів, проведене автором статті в рамках написання дисертаційної роботи.

У процесі дослідження використано такі наукові методи: бібліографічний — дослідження літературних джерел для отримання необхідної інформації щодо теми дослідження; індукції та дедукції, аналізу та синтезу — для відображення сутності; узагальнення — для формування відповідних висновків; опитування — для підтвердження наведеної інформації.

Результати. У даній статті бренд підприємства електронної роздрібно торгівлі визначається як бренд підприємства, що використовує у своїй діяльності інтернет-магазин. При цьому дане визначення не виключає ті підприємства, що функціонують як в інтернет-мережі, так і мають представництва в офлайн середовищі. Управління брендом або бренд-менеджмент — управлінська діяльність, що передбачає побудову, розвиток та підтримку портфелю брендів підприємства за допомогою комплексу маркетингових інструментів та технологій з метою досягнення довгострокових лідируючих позицій на цільових ринках та, як наслідок, максимізації марочного капіталу. Це визначення також релевантне підприємствам роздрібно електронної торгівлі.

За даними, наведеними Internet World Stats [10], проникнення мережі Інтернет в Україні складає 52,5% (23,3 млн користувачів) станом на кінець червня 2017 р., а загальна кількість покупців інтернет-магазинів складає приблизно 4 млн осіб. Незважаючи на те, що проникнення мережі Інтернет в Україні залишається низьким у порівнянні з іншими європейськими країнами, наведені нижче дані свідчать про тенденцію подальшого розвитку [11].

Підтвердженням розвитку мережі Інтернет в Україні є зростання кількості українських доменних імен. За підсумками липня 2017 року в домені UA кількість реєстрацій склала 558 тис. У порівнянні з аналогічним періодом 2016 року зростання склало 0,5% [12].

Пенетрація мережі Інтернет стимулює розвиток роздрібно електронної торгівлі в Україні, а саме — поширення та удосконалення методів позамагазинного обслуговування. Це підтверджується створенням нормативно-правової бази, зокрема — введенням

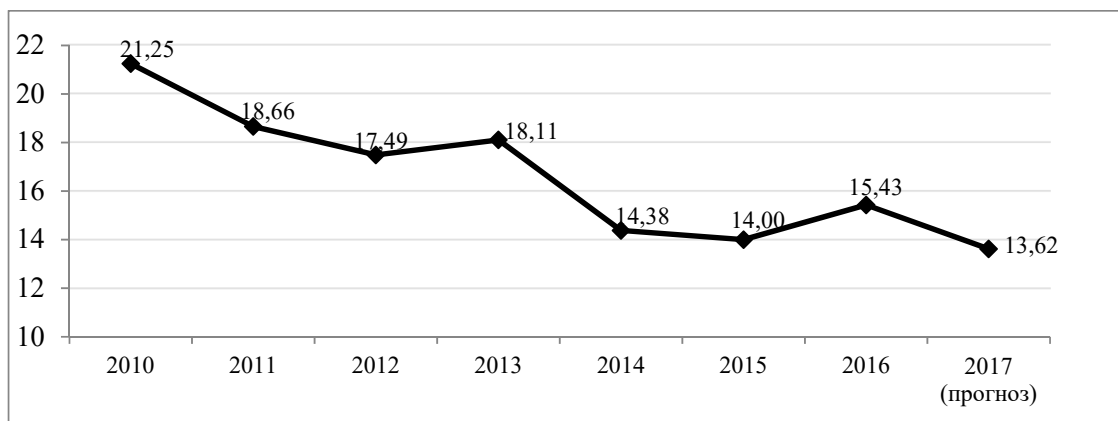

Рис. 1. Темпи росту обсягів електронної комерції, Європа, % [11]

Закону про електронну комерцію, прийнятого 3 вересня 2015 року, а також статистичними даними, наведеними у статті [13].

Відповідно до Закону про електронну комерцію, електронна торгівля — це господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Електронна торгівля здійснюється за допомогою інтернет-магазинів. Інтернет-магазин — засіб для представлення або реалізації товару, роботи чи послуги шляхом вчинення електронного правочину.

За даними European Ecommerce Report 2017 [11] в цілому по Європі спостерігається зниження темпів росту обсягів електронної комерції у відсотковому вираженні — 13% приросту у 2017 р. у порівнянні з 15% у попередньому році (Рис. 1). Проте в абсолютних показниках фіксується зростання (Рис. 2).

Україна також демонструє тенденцію до збільшення обсягів продажів (у грошовому вимірі) через підприємства електронної торгівлі: за прогнозами у 2017 р. показник досягне 1,52 млрд євро. (Рис. 3).

Українські користувачі не стоять на місці, зростає кількість українських покупців, що здійснюють покупки за допомогою мобільних пристроїв. Наприклад, в першому півріччі 2017 р. 47% клієнтів одного з найбільших маркетплейсів України — Prom.ua використовували мобільні телефони для шопінгу онлайн [14].

Потужні українські офлайн ритейлери виходять на ринок онлайн, і роблять це у якості стратегічно важливого рішення. Багато із лідерів традиційної торгівлі (наприклад, магазини техніки та електроніки Comfy, Foxtrot, Алло) вже успішно конкурують між собою в мережі Інтернет. Бренди таких гравців не зникають у порівняно новому для них середовищі онлайн, а навпаки допомагають розвиватися та змагатися з конкурентами.

Наведені дані означають, що дедалі більше зростатиме конкуренція в електронній комерції Європи та України, зокрема, а отже — зростатиме інформаційне навантаження на споживачів. Шанси потрапити та затриматись у полі свідомості споживачів для підприємств збільшуватимуться із використанням технології брендингу. Це підтверджується результатами дослідження, проведеними шляхом опитування

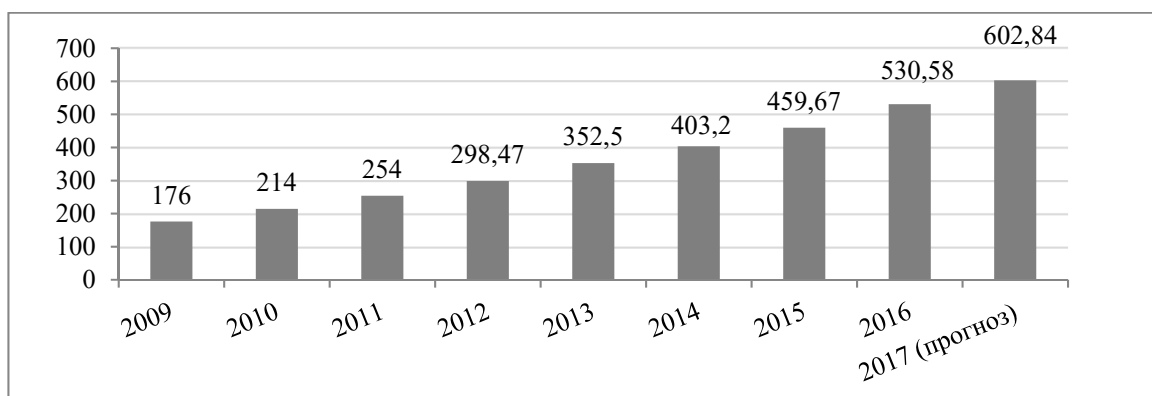

Рис. 2. Обсяги продажів в мережі Інтернет, Європа, млрд євро [11]

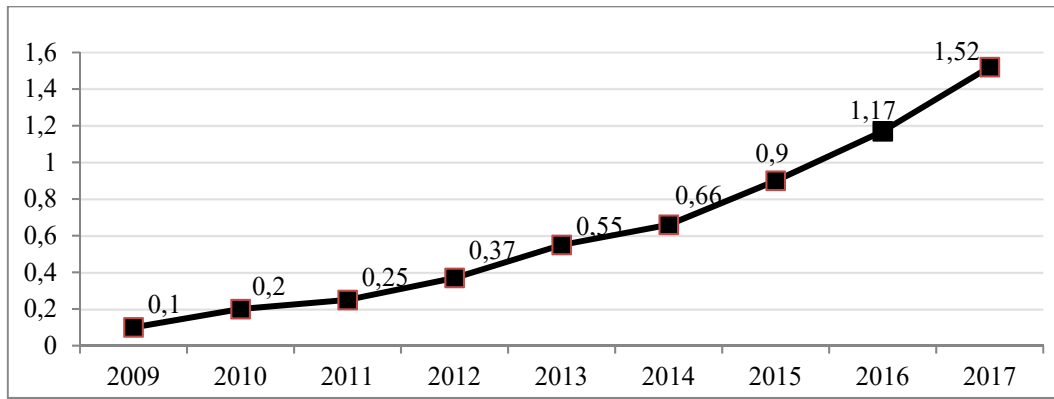

Рис. 3. Обсяги продажів в мережі Інтернет, Україна, млрд євро [11]

покупців інтернет-магазинів (дослідження проведене автором статті шляхом анкетування 400 респондентів по всій Україні, з рівномірним розподілом учасників по статі).

Опитування демонструє, що при необхідності відвідати інтернет-магазин користувачі частіше самостійно роблять запит на знайомий для них сайт (вводять його адресу — 15%, вводять назву конкретного інтернет-магазину — 55%), що підтверджує вагомість значення сильного бренду, який характеризується високим рівнем обізнаності (Рис. 4). Рівень обізнаності про бренд — знання про існування бренду, здатність назвати його спонтанно чи з підказкою. Відповідно, знання про існування конкретного сайту характеризує силу його бренду. Чим сильніший бренд — тим більше відвідувачів можна залучити на сайт інтернет-магазину.

Логічно, що чим більше рівень відвідуваності інтернет-магазину, тим вища ймовірність здійснення покупки. Отже, рівень обізнаності про бренд інтернет-магазину критично важливий для досягнення конверсії у купівлю. Наявність попереднього

досвіду покупок серед інших запропонованих варіантів є одним із найвагоміших критеріїв вибору інтернет-магазину у пошуковій видачі. Це, а також володіння конкретним знанням щодо певного інтернет-магазину, підтверджує, наскільки значимим є бренд підприємства в мережі Інтернет (Рис. 5).

Прямим доказом важливості бренду для ефективного існування інтернет-магазину є діаграма, наведена нижче: більше, ніж 2/3 респондентів відповіли, що скоріше звернуть увагу на вже знайомі для них інтернет-магазини (Рис. 6).

Наведені вище дані дають підставу вважати, що на сьогоднішній день закладене міцне підґрунтя для розвитку бренд-менеджменту підприємств роздрібної електронної торгівлі. Власники мають фокусувати увагу на побудові та підтримці сильного бренду свого інтернет-магазину, щоб мати змогу ефективно конкурувати у боротьбі за клієнтів.

Висновки. Поширення мережі Інтернет як в Європі, так і в Україні, зокрема, стимулює розвиток електронної комерції. Це, в свою чергу, призводить до зростання конкуренції. З метою успішного ве-

Рис. 4. Спосіб вибору конкретного інтернет-магазину, складено автором на основі власного дослідження, проведеного шляхом анкетування 400 інтернет-покупців

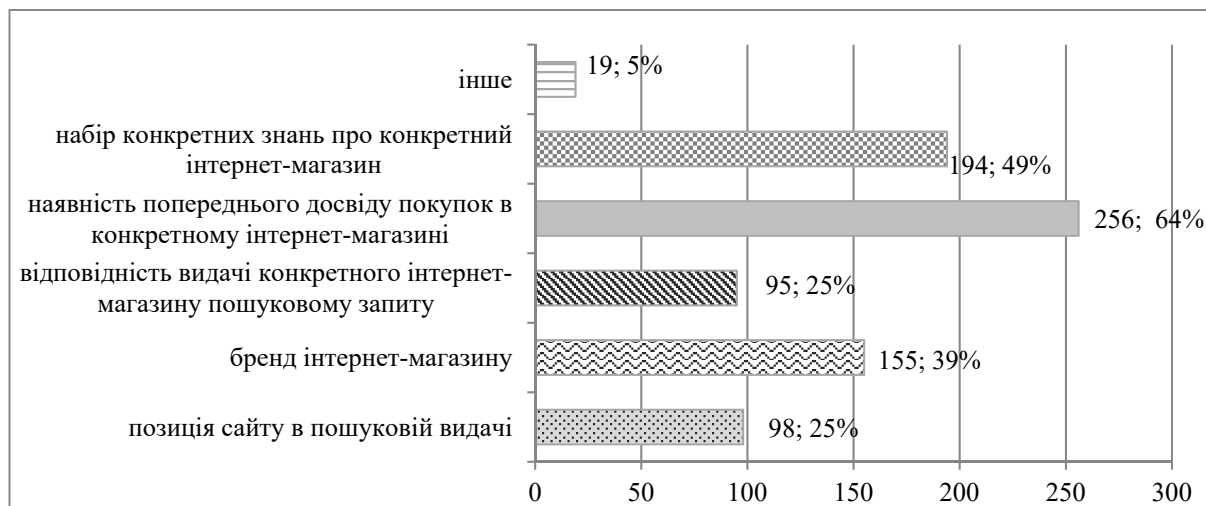

Рис. 5. Критерії вибору інтернет-магазинів в пошуковій системі, осіб та у%, складено автором на основі власного дослідження, проведеного шляхом анкетування 400 інтернет-покупців

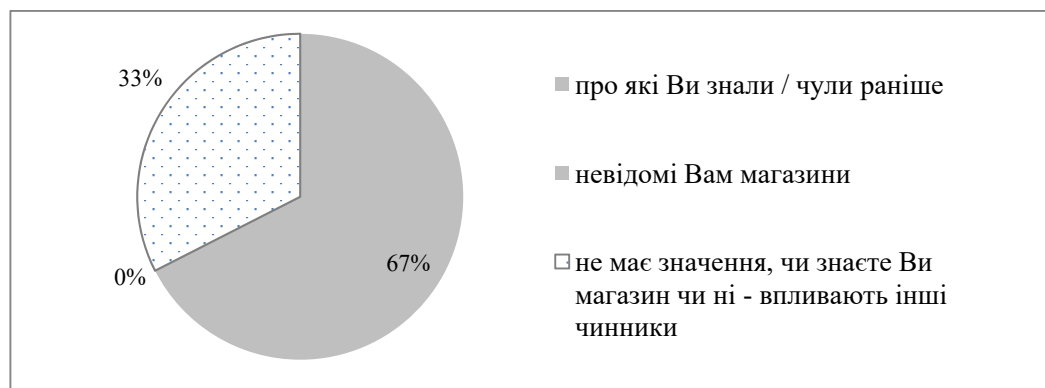

Рис. 6. Пріоритети при виборі інтернет-магазину для ознайомлення з товарами та можливою покупкою, складено автором на основі власного дослідження, проведеного шляхом анкетування 400 інтернет-покупців

дення бізнесу в середовищі онлайн підприємствам роздрібною електронною торгівлі варто зосередитися на побудові сильного бренду інтернет-магазину та процесі управління ним. Актуальність рекомендацій

підтверджується наведеними у статті статистичними даними та результатами опитування покупців різних інтернет-магазинів.

Література

1. Аакер Д., Э. Йохимштайлер. Бренд-лидерство: новая концепция брендинга. М.: Издательский дом Гребенникова, 2003. 380 с.
2. Ванэкен Б. Бренд-помощь / Перев. С англ. И. Малковой под ред. В. Домнина. СПб.: Питер, 2005. 336 с.
3. Зозульов О., Нестерова Ю. Моделі брендингу: класифікація та стисла характеристика, 2006. 44–50 с.
4. Пустотин В. Брендинг в Украине: пройденные этапы и перспективы. Маркетинг и реклама, 2008. — № 10. 19–21 с.
5. Ромат Є. В. Бренд-менеджмент: Опорний конспект лекцій. К.: КНТЕУ, 2010
6. Приходченко Я. В. Бренд-менеджмент торговельних підприємств в умовах маркетингової орієнтації: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04; Донецький національний ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. — Донецьк, 2009. 19 с.

11. European Ecommerce. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ecommerce-europe.eu/research/ecommerce-foundation/>
12. Hostmaster. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://hostmaster.ua/news/?stat201707>
13. Закон України «Про електронну комерцію»: за станом на 23.03.2017 р. / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
14. TradeMasterGroup. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://trademaster.ua/news/17525>
15. Александров Н. Н. Философские вопросы брендинга. Москва: Изд-во Академии Тринитаризма, 2011. 420 с.
16. Велешчук С. С. Бренд-менеджмент в стратегічному розвитку підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Київський національний ун-т технологій та дизайну. К., 2008. 21 с.
17. Капферер Ж.-Н. Бренд навсегда: создание, развитие, поддержка ценности бренда. Москва: Вершина, 2007. 448 с.
18. Котлер Ф., Келлер К. Л. Маркетинг-менеджмент, 2012. — 816 с.
19. Лейни Т. А., Семенова Е. А., Шилина С. А. Бренд-менеджмент. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2008. 134 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mreadz.com/read-273963>
20. Третьяк О. А. Маркетинг. Новые ориентиры модели управления: учебник. М.: Проспект, 2016. 403 с.

References

1. Aaker D., Э. Yokhymshailer. Brend-lyderstvo: novaia kontseptsiya brendynha. M.: Yzdatelskiy dom Hrebennykova, 2003. 380 s.
2. Vanaken B. Brend-pomoshch / Perv. S anhl. Y. Malkovoi pod red. V. Domnyna. SP.: Pyter, 2005. 336 s.
3. Zozulov O., Nesterova Yu. Modeli brendynhu: klasyfikatsiia ta stysla kharakterystyka, 2006. 44–50 s.
4. Pustoty V. Brendynh v Ukrainy: proidennyye etapy u perspektivy. Marketynh y reklama, 2008. — # 10. 19–21 s.
5. Romat Ye. V. Brend-menedzhment: Oporny konspekt lektzii. K.: KNTEU, 2010.
6. Prykhodchenko Ya. V. Brend-menedzhment torhovelykh pidpriemstv v umovakh marketynhovoii oriientsii: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.00.04; Donetskyy natsionalnyy un-t ekonomiky i torhivli im. Mykhaila Tuhan-Baranovskoho. — Donetsk, 2009. 19 s.
7. Namova I. V. Osnovnyye funktsyy upravleniya marketynhom predpriyatiy v sfere elektronnoy torhovly. Ekonomicheskyy vestnyk Donbassa, 2014.
8. Dubovyk T. V. Internet-marketynhovi komunikatsii: monohrafiia. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2014. 331 s.
9. Ehher F. Developing a Model of Trust for Electronic Commerce: An Application to a Permissive Marketing Web Site. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www9.wwwconference.org/final-posters/poster36.html>
10. Internet World Stats. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>
11. European Ecommerce. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.ecommerce-europe.eu/research/ecommerce-foundation/>
12. Hostmaster. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://hostmaster.ua/news/?stat201707>
13. Zakon Ukrainy «Pro elektronnu komertsiiu»: za stanom na 23.03.2017 r. / Verkhovna Rada Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
14. TradeMasterGroup. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://trademaster.ua/news/17525>
15. Aleksandrov N. N. Fylosofskyye voprosy brendynha. Moskva: Yzd-vo Akademyy Trynytaryzma, 2011. 420 s.
16. Veleshchuk S. S. Brend-menedzhment v stratehichnomu rozvytku pidpriemstv: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.00.04. Kyivskyy natsionalnyy un-t tekhnologii ta dizainu. K., 2008. 21 s.
17. Kapferer Zh.-N. Brend navsehda: sozdanye, razvytye, podderzhka tsennosti brenda. Moskva: Vershyna, 2007. 448 s.
18. Kotler F., Keller K. L. Marketynh-menedzhment, 2012. — 816 s.
19. Leiny T. A., Semenova E. A., Shylina S. A. Brend-menedzhment. M.: Yzdatelsko-torhovaia korporatsiia «Dashkov y K°», 2008. 134 s. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://mreadz.com/read-273963>
20. Tretiak O. A. Marketynh. Novyye oryentyry modely upravleniya: uchebnyk. M.: Prospekt, 2016. 403 s.

Камінський Олег Євгенович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри інформаційного менеджменту

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Каминский Олег Евгеньевич

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры информационного менеджмента

Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана

Kaminsky Oleg

PhD in Enterprise Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Information Management Department

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ПОСТРОЕНИЮ ОБЛАЧНЫХ СЕРВИСОВ

CONCEPTUAL APPROACHES TO BUILDING CLOUD SERVICE

Анотація. У статті досліджені основні засади побудови хмарних сервісів на базі моделі SaaS. Саме цей вид хмарних сервісів на теперішній час найбільш динамічно розвивається в Україні. Автор визначає основні проблеми побудови сучасних хмарних сервісів і варіанти їх розв'язання шляхом застосування методів аналізу складних систем за економічними критеріями. Особливістю хмарних сервісів є їх слабка структурованість в порівнянні з традиційними інформаційними системами, а також свобода користувачів і розробників в плані кількісного і якісного розвитку системи. Сучасні хмарні сервіси представляють складні динамічні інформаційні системи, які включають велику кількість різних компонентів. При формуванні структури хмарного сервісу метод порівняльного аналізу за критерієм функціональної придатності дає можливість провести вибір платформ для реалізації хмарного сервісу, сформулювати склад компонентів і функцій такого сервісу, та вибрати підмножину варіантів реалізації хмарного сервісу, як найбільше буде відповідати вимогам власника. Розглянуті методи та моделі можуть використовуватися в різних областях економіки та управління для побудови та експлуатації хмарних сервісів.

Ключові слова: хмарні обчислення, компоненти хмарних обчислень, інформаційні технології, хмарні платформи.

Аннотация. В статье исследованы основные принципы построения облачных сервисов на базе модели SaaS. Именно этот вид облачных сервисов в настоящее время наиболее динамично развивается в Украине. Автор определяет основные проблемы построения современных облачных сервисов и варианты их решения путем применения методов анализа сложных систем по экономическим критериям. Особенностью облачных сервисов является их слабая структурированность по сравнению с традиционными информационными системами, а также свобода пользователей и разработчиков в плане количественного и качественного развития системы. Современные облачные сервисы представляют сложные динамические информационные системы, включающие большое количество различных компонентов. При формировании структуры облачного сервиса метод сравнительного анализа по критерию функциональной пригодности дает возможность провести выбор платформ для реализации облачного сервиса, сформировать состав компонентов и функций такого сервиса, и выбрать подмножество вариантов реализации облачного сервиса, как наиболее будет соответствовать требованиям владельца. Рассмотренные методы и модели могут использоваться в различных областях экономики и управления для построения и эксплуатации облачных сервисов.

Ключевые слова: облачные вычисления, компоненты облачных вычислений, информационные технологии, облачные платформы.

Summary. The article deals with the basic principles of building a cloud services model based on SaaS. This type of cloud services is currently developing dynamically in Ukraine. The author identifies the main problems of building modern cloud services and options to solve them by applying methods of analysis of complex systems according to economic criteria. The feature

of cloud services is their poor structuring in comparison with traditional information systems, and the freedom of users and developers in terms of quantitative and qualitative development of the system. Modern cloud services represent complex dynamic information systems which include many different components. In forming of the structure of cloud service method of comparative analysis according to the criterion of functional suitability gives the opportunity to choose platform for cloud service, to form the composition of the components and functions of such a service, and select a subset of options for implementing cloud service that will most likely meet the owner's requirements. The methods and models can be used in various fields of Economics and Management for the construction and operation of cloud services.

Key words: cloud computing, components of cloud computing, information technologies, cloud platforms.

Постановка проблеми. За останні кілька років парадигма хмарних обчислень набрала чинності і стала популярною в сфері інформаційних технологій. За прогнозами провідних консалтингових компаній світу, швидке вдосконалення та поширення хмарних технологій (cloud computing) є одним з ключових трендів, що в найближчі 5–8 років помітно вплинуть на глобальний розвиток не лише IT-індустрії, але і на сфери бізнесу, фінансів, державного управління, медицини, освіти та на багато інших сфер людського життя [1].

Особлива увага приділяється хмарним сервісам, побудованим за моделлю SaaS (Software as a Service). Саме цей вид хмарних сервісів найбільш динамічно розвивається в Україні. Сьогодні ряд постачальників на вітчизняному хмарному ринку вже надає послуги по моделі SaaS, а найголовніше — ці послуги мають зростаючий попит.

Особливістю хмарних сервісів є їх слабка структурованість в порівнянні з традиційними інформаційними системами, а також свобода користувачів і розробників в плані кількісного і якісного розвитку системи. Процеси створення і використання хмарних сервісів мають свою економічну складову, вони характеризуються витратами праці і коштів з одного боку, і отриманням прямого або непрямого прибутку — з іншого. Складність сучасних хмар визначає необхідність звернення до методів економіко-математичного моделювання. Для забезпечення ефективного побудови хмарних сервісів за моделлю SaaS, їх підтримки та розвитку є актуальним вивчення економічної сторони процесів їх розробки та експлуатації, дослідження відповідних моделей та методів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретичні й практичні аспекти хмарних технологій піднімаються у працях таких зарубіжних та вітчизняних авторів, як Різа Дж. [2], Фінгара П. [3], Дрозда І. К. [4], Соколенко В. А. [5], Генсьорської М. М. [6], Юдіна О. К. [7, 8], Скарлетт К [9], Мерліно Дж., Аркоуліса С. [10] та ін.

Наприклад, в роботі Скарлетт К [9] хмарні сервіси визначено, як додатки для автоматизації бізнесу,

поширювані за моделлю SaaS (ПЗ як послуга), або за іншими моделями, через публічні «хмари» і доступні широкому колу замовників за прийнятною ціною.

В роботі зарубіжних вчених Мерліно Дж., Аркоуліса С. [10] та ін. стверджується, що передача основних служб та програмних додатків до хмар створила нові вимоги до розробки продуктивного програмного забезпечення. Хмарні концепції та технології забезпечують розвиток середовищ розробки програмного забезпечення «у хмарі для хмари», оскільки вони можуть легко забезпечити достатню кількість обчислювальних ресурсів для розробки та тестування коду, підтримку систем спільної роботи розробників, що є ключовим для розробки програмних додатків.

Незважаючи на вагомий внесок учених в дослідження аспектів хмарних технологій, питання побудови хмарних сервісів мають значний практичний інтерес і потребують подальшого розгляду.

Формулювання цілей статті. Сучасні хмарні сервіси представляють складні динамічні інформаційні системи, які включають велику кількість різних компонентів. Метою статті є дослідження теоретико-методологічних підходів до побудови, планування та проектування хмарних сервісів на основі методів порівняльного аналізу за критерієм функціональної придатності, що дасть можливість провести вибір платформ для реалізації хмарного сервісу, сформулювати склад компонентів і функцій такого сервісу, та вибрати підмножину варіантів реалізації хмарного сервісу, як найбільше буде відповідати вимогам власника.

Основний матеріал дослідження.

Хмарний сервіс можна визначити як одну або кілька функцій, пропонованих за допомогою хмарних технологій, які викликаються з використанням єдиного інтерфейсу. При побудові та експлуатації хмарних сервісів доводиться стикатися з цілою низкою чинників, що впливають на процес їх розробки: велике число компонентів сервісу; велике число користувачів; вплив різноманітних випадкових факторів на його функціонування; велике число

технологій і програмних засобів, які використовуються для його побудови; складний характер впливу хмарних технологій на ефективність діяльності організації; включення сервісів в різні бізнес-процеси організації; значні витрати праці на створення і підтримку сервісів. Саме тому, при створенні хмарних сервісів, необхідно прийняти ряд рішень щодо формування структури його можливостей та вибору його складових. Завдання вибору компонентів для побудови хмарного сервісу може вирішуватися на основі економічного аналізу із застосуванням статистичних методів. Це визначають декілька умов:

- хмарний сервіс є інформаційною системою і для її аналізу можна застосовувати широкий спектр економіко-математичних методів, розроблених протягом останнього часу;
- процес функціонування сервісу носить стохастичний характер, де джерелами випадковості служать: характеристики хмарних платформ, кваліфікація розробників, вплив клієнтів на роботу сервісу тощо;
- кожний проект сервісу характеризується своїми витратами на розробку і експлуатацію, які залежать від конкретної мети створення сервісу.

Таким чином, для створення проекту спочатку складається перелік можливих функцій F запланованого хмарного сервісу

$$F = \{f_j\}, j = \overline{1, m};$$

В якості джерела інформації виступають результати аналізу існуючих хмарних сервісів, що створені у вітчизняних або іноземних хмарах, аналіз наукових досліджень та показників ринку хмарних послуг, результати нарад керівництва, а також зовнішні консультаційні послуги.

На базі аналізу бізнес-процесів підприємства складається перелік проектів P хмарних сервісів для підприємства

$$P = \{p_i\}, i = \overline{1, n};$$

Проекти розробляються різними департаментами або підрозділами підприємства, та можуть відповідати деяким типовим хмарним рішенням. Проекти будуть відрізнятися за складом сутностей предметної області, по організації бізнес-процесів їх експлуатації.

Відповідно, кожен проект буде реалізовувати деяку підмножину функцій. Це відображається за допомогою матриці:

$$P = \{p_{ij}\}, i = \overline{1, n}; j = \overline{1, m};$$

де,

$$P_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо функція } j \text{ входить до проекту сервісу } i \\ 0, & \text{якщо функція } j \text{ не входить до проекту сервісу } i \end{cases}$$

Проводиться порівняльний аналіз проектів хмарних сервісів відповідно до стандартної методики оцінки якості програмних продуктів, яку визначає міжнародний стандарт ISO 14598. До матриці P додається додатковий рядок, який відображає вимоги до функціональної придатності майбутнього хмарного сервісу (умовний проект сервісу) і розрахунки по матриці P повторюються. Стандартні методики оцінки якості програмних продуктів передбачають можливість уточнення умовної системи відповідно до результатів розрахунків. В результаті необхідно вибрати такі проекти сервісів, які в достатній мірі перевершують умовний сервіс, але досить близькі до нього за критерієм функціональної придатності. Таким чином, перелік проектів скорочується.

На основі аналізу формуються перелік хмарних платформ та компонентів (на рівні PaaS та IaaS), що здатні забезпечити розробку та експлуатацію хмарних сервісів, і перелік функцій платформ. Відповідно формуються множина хмарних платформ

$$PL = \{p_l^k\}, k = \overline{1, nPL},$$

та множина функцій цих платформ:

$$FPL = \{fpl_l\}, l = \overline{1, mFPL}.$$

Створюється логічна матриця L , елементи якої формуються наступним чином:

$$L_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо функція } j \text{ входить до платформи } i \\ 0, & \text{якщо функція } j \text{ не входить до платформи } i \end{cases}$$

Проводиться аналіз хмарних платформ за критерієм функціональної придатності, що дозволяє визначити групи платформ і засобів розробки, які переважають інші за повнотою функцій. Відповідно до аналізу перелік платформ скорочується.

Для кожного з розглянутих проектів формується множина вимог до засобів та платформ розробки. Таким чином, до множини хмарних платформ додаються умовні платформи $OPL_1 \dots OPL_n$, функції яких дозволяють реалізувати кожен із проектів хмарних сервісів $P_1 \dots P_n$. Відповідно, додаткові строки з умовними платформами додаються в матрицю L .

Проводиться аналіз хмарних платформ за стандартною методикою з урахуванням умовних платформ. На основі доповненої матриці L будуються матриці поглинання, подібності, переваги і відповідні граfi.

Таким чином, можуть бути виділені платформи, які в необхідній мірі поглинають функції умовних платформ, і платформи, які в достатній мірі близькі

до умовних. В результаті формується матриця сумісності

$$CPL = \{cpl_{ik}\}, i = \overline{1, n}; k = \overline{1, nPL};$$

елементи якої показують, чи може бути побудований хмарний сервіс на базі конкретної хмарної платформи

$$CPL_{ik} = \begin{cases} 1, & \text{якщо платформа к дозволяє реалізувати сервіс} \\ 0, & \text{в іншому випадку} \end{cases}$$

Іноді сервіс може бути реалізований тільки на базі певної платформи (наприклад, сервіс аналізу великих обсягів даних на базі SAS (Statistical Analysis Software) можна побудувати тільки на платформі Microsoft Azure). У таких випадках для всіх інших платформ в матриці сумісності встановлюється 0.

Далі ми проводимо об'єднання матриці проектів і матриці платформ. При цьому з декартового твору множин P і PL видаляються варіанти, які не відображають вимоги до сумісності:

$$P' = \{(p_i, pl_k) | cpl_{ik} = 1\}, i = \overline{1, n}; j = \overline{1, m};$$

Множина функцій об'єднується:

$$F' = F \cup FPL;$$

У відповідності до отриманих множин P' та F' формується матриця VR' , вигляд якої наведено в таблиці 1.

Далі ми формуємо множину вимог користувача до хмарної платформи, тобто до систем управління базами даних, мов програмування, фреймворків, за допомогою яких буде розроблятися хмарний сервіс. Ці вимоги описують можливості створюваного хмарного сервісу з точки зору зручності, гнучкості, розширюваності і т.д. наприклад, «Використання мови програмування Ruby, або документо орієнтованої СУБД MongoDB».

Множина вимог до платформ об'єднується з множиною вимог до самого хмарного сервісу. Сфор-

мований таким чином рядок матриці VR описує функціональний склад умовного сервісу P_0 .

На основі стандартної методики проводиться порівняння варіантів реалізації хмарного сервісу. Розраховуються матриці і будуються відповідні графи. Можливі варіанти порівнюються за критерієм функціональної придатності і порівнюються з умовним сервісом, що відображає вимоги до створюваного хмарного сервісу. На основі матриць і графів вибирається підмножина варіантів, що відповідає вимогам до функціонування запланованого сервісу.

При подальшому виборі необхідно враховувати, наприклад, такі фактори, як сукупність витрат (за моделлю ТСО) на побудову і експлуатацію хмарних сервісів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. В цілому, застосування даного концептуального підходу до розробки хмарних сервісів дозволяє вибрати кілька можливих варіантів реалізації сервісу, враховуючи: групи функцій хмарних сервісів; кількісні та порядкові параметри; технології реалізації сервісів; залежність між функціями; ієрархію компонентів хмарного сервісу, вартість розробки. Подальших досліджень потребують методи розрахунку витрат на побудову та експлуатацію хмарних сервісів, та вдосконалення моделі ТСО для них.

При формуванні структури хмарного сервісу запропоновані методи дадуть можливість: провести вибір програмного забезпечення для реалізації хмарного сервісу, сформувавши склад компонентів і функцій такого сервісу, та вибрати підмножину варіантів реалізації хмарного сервісу, як найбільше буде відповідати вимогам власника сервісу. Розглянуті методи та моделі можуть використовуватися в різних областях економіки та управління для побудови та експлуатації хмарних сервісів.

Таблиця 1

Об'єднана матриця варіантів реалізації хмарного сервісу

Варіанти реалізації хмарного сервісу SaaS		Функції сервісу			Функції хмарної платформи PaaS		
проект сервісу	хмарна платформа	f_1	...	f_m	fpl_1		fpl_m
P_1	PL_1						
P_1	PL_5						
P_2	PL_3						
P_2	PL_5						
P_0							

(розробка автора)

Література

1. Symantec: Protecting a Cloudier Future. Market Report. November 2012. [Электронный ресурс]. — http://www.symantec.com/content/en/us/enterprise/white_papers/esg-protecting-a-cloudier-future.en-us.pdf;
2. Риз Дж. Облачные вычисления / Дж. Риз. / Пер с англ. — СПб.: БХВ-Петербург, 2011. — 288 с.
3. Фингар П. Облачные вычисления — бизнес-платформа XXI века / Питер Фингар. — М.: Аквариумная книга, 2011. — 256 с.
4. Дрозд І. К. Інформаційні технології як фактор удосконалення облікових процесів / І. К. Дрозд, В. О. Вдовиченко // Науково-практичне видання «Незалежний аудитор». — К.: КНЕУ. — Сова. — 2013. — № 4. — С. 2–11.
5. Соколенко В. А. Концепція «хмарних» обчислень та її застосування в електронній торгівлі / В. А. Соколенко, А. В. Поляк // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. — Харків: НТУ «ХПІ». — 2013. — № 6(980). — С. 109–117.
6. Генс'юрська М. М. Хмарні сховища даних та їх характеристики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://informatika.udpu.org.ua/?page_id=1896
7. Юдін О. К. Хмарні технології організації інтегрованих корпоративних мереж / О. К. Юдін, Р. В. Зюбіна, Т. В. Зюбін // Інформаційна безпека. — 2013. — Т. 11. — № 3. — С. 112–127.
8. Юдін О. К. Нормативно-правові аспекти використання хмарних технологій / О. К. Юдін, Р. В. Зюбіна // Науковий журнал «Інформаційна безпека». — 2014. — № 3 (23). — С. 303–307.
9. Скарлетт К. «Облачные стандарты: средства взаимодействия приложений в облаке» (2016) [Электронный ресурс]. — <https://www.ibm.com/developerworks/ru/library/cl-tools-to-ensure-cloud-application-interoperability/index.html>
10. Giovanni Merlino, Stamatis Arkoulis et al. «Mobile crowdsensing as a service: A platform for applications on top of sensing» Clouds Future Gener. Comput. Syst., 0167–739X, 56 (2016), pp. 623–639.

References

1. Symantec: Protecting a Cloudier Future. Market Report. November 2012. [Elektronnyy resurs]. — http://www.symantec.com/content/en/us/enterprise/white_papers/esg-protecting-a-cloudier-future.en-us.pdf;
2. Ryz Dzh. Oblachni vychyslenyya / Dzh. Ryz. /Per s anhl. — SPb.: BKhV-Peterburh, 2011. — 288 s.
3. Fynhar P. Oblachni vychyslenyya — byznes-platforma XXI veka / Pyter Fynhar. — M.: Akvamarynovaya knyha, 2011. — 256 s.
4. Drozd I. K. Informatsiyini tekhnolohiyi yak faktor udoskonalennya oblikovykh protsesiv / I. K. Drozd, V. O. Vdoviyenko // Naukovo-praktychne vydannya «Nezaleznyy audytor». — K.: KNEU. — Sova. — 2013. — # 4. — S. 2–11.
5. Sokolenko V. A. Kontseptsiya «khmarnykh» obchyslen' ta yiyi zastosuvannya v elektronniy torhivli / V. A. Sokolenko, A. V. Polyak // Visnyk NTU «KhPI». Seriya: Aktual'ni problemy rozvytku ukrayins'koho suspil'stva. — Kharkiv: NTU «KhPI». — 2013. — # 6(980). — S. 109–117.
6. Hens'ors'ka M. M. Khmarni skhovyshcha danykh ta yikh kharakterystyky [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: http://informatika.udpu.org.ua/?page_id=1896
7. Yudin O. K. Khmarni tekhnolohiyi orhanizatsiyi intehrovanykh korporatyvnykh merezh / O. K. Yudin, R. V. Zyubina, T. V. Zyubin // Informatsiyina bezpeka. — 2013. — T. 11. — # 3. — S. 112–127.
8. Yudin O. K. Normatyvno-pravovi aspekty vykorystannya khmarnykh tekhnolohiy / O. K. Yudin, R. V. Zyubina // Naukoyemni tekhnolohiyi. — 2014. — # 3 (23). — S. 303–307.
9. Skarlett K. «Oblachni standarty: sredstva vzaymodeystviya prylozheny v oblake» (2016) [Elektronnyy resurs]. — <https://www.ibm.com/developerworks/ru/library/cl-tools-to-ensure-cloud-application-interoperability/index.html>
10. Giovanni Merlino, Stamatis Arkoulis et al. «Mobile crowdsensing as a service: A platform for applications on top of sensing» Clouds Future Gener. Comput. Syst., 0167–739X, 56 (2016), pp. 623–639.

Гарапко Евеліна Василівна

*аспірант кафедри менеджменту та управління економічними процесами
Мукачівського державного університету*

Гарапко Эвелина Васильевна

*аспирант кафедры менеджмента и управления экономическими процессами
Мукачевского государственного университета*

Harapko Evelina

*Postgraduate Student of the
Department of Management and Innovation Economic Processes
of the Mukachevo State University*

Гоблик Володимир Васильович

*доктор економічних наук, професор
Мукачівський державний університет*

Гоблик Владимир Васильевич

*доктор экономических наук, профессор
Мукачевский государственный университет*

Hoblyk Volodymyr

*Doctor of Economic Sciences, Professor
Mukachevo State University*

РОЗВИТОК МАЛИХ МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

РАЗВИТИЕ МАЛЫХ ГОРОДСКИХ ПОСЕЛЕНИЙ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

DEVELOPMENT OF SMALL URBAN SETTLEMENTS: NORMATIVE AND LEGAL ASPECT

Анотація. У статті досліджено нормативно-правову базу соціально-економічного розвитку малих міських поселень як теоретико-методологічну основу забезпечення сталого розвитку. Визначено критерії їх розмежування на категорії «малі міські поселення», що включає такі види поселень, як селища міського типу та малі міста. Окреслено відмінності у нормативно-правових актах щодо окремих адміністративно-територіальних одиниць та наголошено на необхідність узгодження критеріїв віднесення поселень «селище міського типу» та «селище» до тієї чи іншої категорії. Для вирішення даної суперечності обґрунтовано пропозиції по вдосконаленню законодавства, запропоновано здійснити перейменування селищ міського типу в містечка.

Досліджено законодавчі акти, що визначали стратегічні цілі розвитку та порядок моніторингу основних показників розвитку малих міських поселень. У зв'язку з проведенням реформи місцевого самоврядування та територіального устрою охарактеризовано нормативно-правовий аспект розвитку малих міських поселень як складових об'єднаних територіальних громад. Запропоновано зміни в законодавстві щодо фінансового забезпечення територіальних громад, що забезпечило розширення джерел наповнення місцевих бюджетів та стало однією з визначальних передумов формування фінансової незалежності малих міських поселень.

Для забезпечення ідентифікації категорії «малі міські поселення», визначення ролі таких поселень в розвитку держави необхідно прийняття Закон України «Про адміністративно-територіальний устрій України», проект якого ще розробляється. Такий підхід дасть змогу зняти суперечки що існують в законодавстві і дасть змогу дослідникам чітко класифікувати міські населені пункти за відповідними критеріями.

Ключові слова: малі міські і поселення, малі міста, селища міського типу, нормативно – правова база, територіальні громади.

Аннотация. В статье исследована нормативно-правовая база социально-экономического развития малых городских поселений как теоретико – методологическая основа обеспечения устойчивого развития. Определены критерии их разграничения на категории «малые городские поселения», что включает такие виды поселений, как поселки городского типа и малые города. Очерчены отличия в нормативно-правовых актах относительно отдельных административно-территориальных единиц и отмечено необходимость согласования критериев отнесения поселений «поселок городского типа» и «поселок» к той или другой категории. Для решения данного противоречия обоснованы предложения по совершенствованию законодательства, предложено осуществить переименовывание поселков городского типа в городки.

Исследованы законодательные акты, которые определяли стратегические цели развития и порядок мониторинга основных показателей развития малых городских поселений. В связи с проведением реформы местного самоуправления и территориального уклада охарактеризован нормативно-правовой аспект развития малых городских поселений как составных объединенных территориальных общин. Предложены изменения в законодательстве относительно финансового обеспечения территориальных общин, которое обеспечило расширение источников наполнения местных бюджетов и стало одной из определяющих предпосылок формирования финансовой независимости малых городских поселений. Для обеспечения идентификации категории «малые городские поселения», определение роли таких поселений в развитии государства необходимо принятие Закон Украины «Об административно -территориальном устройстве Украины», проект которого еще разрабатывается. Такой подход даст возможность снять споры что существуют в законодательстве и даст возможность исследователям четко классифицировать городские населенные пункты по соответствующим критериям.

Ключевые слова: малые городские поселения, малые города, поселки городского типа, нормативно-правовая база, территориальные общины.

Summary. The legal base for the social and economic development of small urban settlements as a theoretical and methodological basis for ensuring sustainable social and economic development has been studied in the article. The criteria for their delimitation into categories «small urban settlements» have been defined, including such types of settlements as urban-type settlements and small towns. Differences in normative legal acts for individual administrative-territorial units have been determined and the need for harmonizing the criteria for classifying settlements as «urban-type settlements» and «villages» in one or another category has been noted. To resolve this contradiction, proposals for improving legislation have been substantiated, it has been proposed to rename the urban-type settlements to towns.

The legislative acts that determined the strategic development goals and the monitoring procedure for the main indicators of the development of small urban settlements have been studied. In connection with the reform of local self-government and territorial structure, the normative and legal aspect of the development of small urban settlements as components of the united territorial communities has been characterized. The changes in the legislation regarding the financial provision of territorial communities have been characterized, the sources of filling local budgets have expanded, and it has become one of the main prerequisites for the formation of the financial independence of small urban settlements.

To ensure the identification of the category «small urban settlements,» the characteristics and role of such settlements in the development of the state, it has been determined that the Law of Ukraine «On the Administrative and Territorial Structure of Ukraine» needs to be adopted, the draft of which is still being developed. At the same time, it has been established that the legal and regulatory support for the development of small urban settlements as constituent parts of the united territorial communities in Ukraine requires further improvement.

Key words: small urban settlements, small towns, urban-type settlements, regulatory and legal base, territorial communities.

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний розвиток України характеризується територіальною концентрацією населення, робочих місць, основних фондів, ресурсів та економічної діяльності у містах країни.

Основну питому вагу у міських населених пунктах України займають малі міські поселення, які виступають опорними точками первинного рівня адміністративно-територіального устрою в країні. Законодавчо визначені критерії ідентифікації таких поселень, визначені стратегічні цілі розвитку та вста-

новлений порядок моніторингу основних показників розвитку мають стати теоретико-методологічною основою, що дозволить ефективно реалізувати потенціал розвитку малих міських поселень на практиці. Тому, в умовах адміністративної реформи в країні актуальною необхідністю постає дослідження нормативно-правової бази щодо функціонування та розвитку малих міських поселень.

Аналіз останніх досліджень. Питанням вивчення міст, зокрема малих міських поселень, присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців.

Зокрема, ґрунтовно досліджене питання класифікації міських населених пунктів у працях Петрук С. Л. [9], Хорева Б. С. [15], Штефан В. С. [16] та інших. Проблеми розвитку малих міських поселень та їх роль у системі територіального розселення висвітлено у працях Гуренко А. В. [4], Дністрянської Н. І., Дністрянського М. С. [6], Боршош І. С. [2] та інших. Однак, на нашу думку, більш глибокого дослідження потребує питання законодавчого регулювання соціально-економічного розвитку малих міських поселень як базового елемента забезпечення такого розвитку.

Формулювання цілей статті. Головною метою дослідження є оцінка та удосконалення існуючої нормативно-правової бази щодо забезпечення соціально-економічного розвитку малих міських поселень в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основними нормативно-правовими актами, що регулюють питання адміністративно-територіального устрою України є Конституція України [7] та Положення «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» [10].

У нормативно-правовій базі України чітко не визначено сутності поняття «малі міські поселення» та критерії їх ідентифікації з інших видів населених пунктів. Так, відповідно до Конституції України (ст. 133) міста та селища законодавчо закріплені як низові територіальні одиниці адміністративно-територіального устрою України [7]. При цьому такий населений пункт як селище міського типу не виокремлюється.

У Положенні «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» до міських населених пунктів відносять міста і селища міського типу. Відповідно до даного Положення, селища міського типу — це населені пункти, розташовані при промислових підприємствах, будовах, залізничних вузлах, гідротехнічних спорудах, підприємствах по виробництву і переробці сільськогосподарської продукції, а також населені пункти, на території яких розташовані вищі та середні спеціальні навчальні заклади, науково-дослідні установи, санаторії та інші стаціонарні лікувальні та оздоровчі заклади, які мають державний житловий фонд, з кількістю населення понад 2 тисячі чоловік, з яких не менш як дві третини становлять робітники, службовці та члени їх сімей. В окремих випадках до категорії селищ міського типу може бути віднесено населені пункти з кількістю населення менш як 2 тисячі чоловік, але не більш як 500 чоловік, якщо вони мають близьку перспективу економічного і соціального розвитку, зростання кількості населення [10].

Очевидно, що відмінності у зазначених нормативно-правових актах щодо переліку окремих адміністративно-територіальних одиниць потребує узгодження назви категорії поселень «селище міського типу» та «селище». Підтримуємо думку Ткача Д. [14] та інших науковців щодо перейменування селищ міського типу в містечка з внесенням відповідних змін до Конституції України. Це дозволить більш ґрунтовно відносити такі поселення до категорії «малі міські поселення», здійснювати статистичні спостереження та відслідковувати тенденції їх розвитку.

У державних будівельних нормах визначено, що населені пункти чисельністю до 50 тис. осіб відносять до малих міст, а також до групи малих міст входять селища міського типу [5].

Таким чином, тільки проаналізувавши низку нормативно-правових актів, можна ідентифікувати категорію «малі міські поселення», яка структурно охоплює такі населені пункти: малі міста та селища міського типу. При цьому, на нашу думку, недоцільним є використання положення щодо визначення категорії поселення на основі таких ознак, як розміщення щодо інших населених пунктів та наявність типової для поселення забудови. Розробка чітких і науково-обґрунтованих критеріїв визначення категорії поселення сприятиме врегулюванню низки проблем адміністративно-територіального устрою України.

Для забезпечення позитивної динаміки розвитку малих міських поселень та стимулювання економічної активності населення важливими є визначення напрямів розвитку таких поселень та моніторинг показників досягнення поставлених завдань. Так, з метою створення організаційних, нормативно-правових та економічних механізмів забезпечення позитивних зрушень у соціально-економічному розвитку малих міст уряд України 18 серпня 2010 року видав розпорядження «Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011–2015 роки» [13]. На нашу думку, цілі та завдання, визначені у програмах різних років, мають узагальнений характер. Тому більш доцільним є формування стратегії розвитку для кожного міста окремо, що може складатися з таких частин: оцінка соціально-економічного стану в населеному пункті; SWOT-аналіз розвитку даного поселення; розробка концепції розвитку населеного пункту на визначений період часу з окресленням ключових етапів її реалізації; моніторинг реалізації концепції.

Для здійснення оцінки соціально-економічного становища малих міських поселень, своєчасного ви-

явлення негативних тенденцій їх розвитку, а також підвищення рівня обґрунтованості цілей їх розвитку в Україні було прийнято «Порядок проведення моніторингу соціально-економічного розвитку малих міст і селищ України» № 288, а згодом постанову «Деякі питання проведення моніторингу соціально-економічного розвитку малих міст» № 750.

Однак, Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 1 квітня 2014 р. № 333-р схвалив третю Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [8], що призвело до втрати чинності вище зазначених законодавчих актів. З даного моменту розвиток малих міських поселень безпосередньо досліджується у зв'язку з розвитком територіальних громад. Позитивний вплив на стимулювання економічного зростання територіальних громад в Україні мало прийняття Закону України «Про співробітництво територіальних громад» [12] та Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [11]. Створення правового підґрунтя, сприяння співробітництву територіальних громад з метою вирішення спільних для громад питань місцевого, регіонального розвитку (у т. ч. у формі делегування виконання окремих завдань; у формі реалізації спільних проектів; у формі спільного фінансування (утримання) підприємств, установ та організацій комунальної власності; у формі утворення спільних комунальних підприємств, установ та організацій; у формі утворення спільного органу управління), позитивно позначиться на концентрації (акумуляції) коштів громад, які можуть бути спрямовані на вирішення спільних для декількох громад питань (розвитку дорожньо-транспортної, енергетичної, освітньої, медичної, інформаційно-комунікаційної та ін. інфраструктури; вирішення питань водопостачання, водовідведення, утилізації ТПВ, благоустрою території тощо). У свою чергу — це сприятиме створенню привабливого для потенційних інвесторів інфраструктурного забезпечення розвитку території, що позитивно позначиться на залученні інвестицій та стимулюванні економічного зростання територіальних громад в Україні [1].

Щодо нормативно-правових аспектів забезпечення розвитку малих міських поселень в контексті реформування місцевого самоврядування та територіального устрою важливим досягненням стало прийняття змін до Бюджетного кодексу [3], якими передбачалося розширення джерел наповнення місцевих бюджетів, що має стати однією з визначальних

передумов формування фінансової незалежності територіальних громад. Так, Бюджетним кодексом розширені податкові джерела формування місцевих бюджетів, при цьому віднесення податкових надходжень до місцевого чи державного бюджету здійснювалось здебільшого за принципом територіального формування об'єкту оподаткування. Отже, визначені такі податкові джерела наповнення місцевих бюджетів:

- передачі доходів з державного бюджету (100% плати за надання адміністративних послуг, 100% державного мита, 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки);
- запровадження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів(пиво, алкогольні напої, тютюнові вироби, нафтопродукти) за ставкою 5% вартості реалізованого товару;
- розширення бази оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до оподаткування цим податком комерційного (нежитлового) майна та автомобілів з великим об'ємом двигуна;
- збільшення нормативу зарахування до місцевих бюджетів екологічного податку з 35% до 80%;
- призначення базової дотації для підвищення фіскальної спроможності бюджетів;
- встановлення єдиних нормативів відрахувань загальнодержавних податків (податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств) за кожною ланкою бюджету з урахуванням видаткових повноважень [3].

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що в Україні сформовано недостатню нормативно-правову базу з питань розвитку малих міських поселень. Зокрема, в чинному законодавстві практично не відображено специфіку їх правового статусу, існують певні розбіжності в переліку одиниць адміністративно-територіального устрою та немає достатньо обґрунтованих критеріїв віднесення поселень до даної категорії. Зазначені неточності досить легко виправити прийняттям відповідного Закону «Про адміністративно-територіальний устрій України», проект якого ще розробляється.

Нормативно-правове забезпечення розвитку малих міських поселень як складових об'єднаних територіальних громад в Україні сформовано та виступає теоретико-методологічною базою забезпечення розвитку таких поселень та утворень.

Література

1. Біла С. О. Вплив децентралізації на стимулювання економічного зростання територіальних громад в Україні / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. — Серія № 18. — Економіка і право: зб. наукових праць. — Випуск 27. — К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. — С. 60–68.
2. Боршош І. С. Особливості розвитку малих міст: закордонний досвід [Електронний ресурс] / І. С. Боршош — Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/5/03.pdf>
3. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 08 лип. 2010 р. — № 2456-VI, прийнятий ВРУ. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Гуренко А. В. Методологічні засади соціально-економічного розвитку малих міст / А. В. Гуренко // Економіка і суспільство. — 2016. — № 6. — С. 256–260.
5. Державні будівельні норми України. ДБН 360–92; Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. — К.: Держбуд України, Укрархбудінформ, 2002. — 108 с.
6. Дністрянська Н. І. Дуже малі міські поселення Львівської області: суспільно-географічний потенціал та перспективи розвитку: Монографія / Н. І. Дністрянська, М. С. Дністрянський. — Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. — 198 с.
7. Конституція України. — К.: Видавничий Дім «ІнЮрс», 2016. — 141 с.
8. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
9. Петрук С. Л. Малі міські поселення України: аналіз сучасного соціально-економічного стану та проблем розвитку / С. Л. Петрук // Український географічний журнал. — 2011. — № 4. — С. 50–54.
10. Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР: затв. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 12.03.1981 р. (із змінами, внесеними згідно із Законом № 4865-VI від 24.05.2012 р. / Відом. Верхов. Ради України. — 2013 — № 17. — Ст. 150.
11. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157 — VIII; зі змінами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
12. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII змінами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
13. Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2010 р. № 1695-р. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1695-2010-%D1%80>
14. Ткач Д. Малі міські поселення: економіко- і соціально-географічні проблеми розвитку / Д. Ткач. — Тернопіль, 1997. — 145 с.
15. Хорев Б. С. Городские поселения СРСР. — М.: Мысль, 1968. — 238 с.
16. Штефан В. С. Законодавчі аспекти визначення критеріїв класифікації міських населених пунктів [Електронний ресурс] / С. Л. Петрук // Теорія і практика правознавства. — 2015. — № 1(7). — Режим доступу: [file:///C:/Users/hp/Downloads/tipp_2015_1_8%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/hp/Downloads/tipp_2015_1_8%20(3).pdf)

References

1. Bila S. O. Vplyv detsentralizatsii na stymuliuвання ekonomichnoho zrostannia terytorialnykh hromad v Ukraini / Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. — Serii № 18. — Ekonomika i pravo: zb. naukovykh prats. — Vypusk 27. — K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2014. — S. 60–68.
2. Borshosh I. S. Osoblyvosti rozvytku malykh mist: zakordonnyi dosvid [Elektronnyi resurs] / I. S. Borshosh — Rezhym dostupu: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/5/03.pdf>
3. Biudzhetni Kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08 lyp. 2010 r. — № 2456-VI, pryiniaty VRU. — Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Hurenko A. V. Metodolohichni zasady sotsialno-ekonomichnoho rozvytku malykh mist / A. V. Hurenko // Ekonomika i suspilstvo. — 2016. — № 6. — S.256–260.
5. Derzhavni budivelni normy Ukrainy. DBN360-92; Mistobuduvannia. Planuvannia i zabudova miskykh i silskykh poselen. — K.: Derzhbud Ukrainy, Ukrarkhbudinform, 2002. — 108 s.
6. Dnistrianska N. I. Duzhe mali miski poseleennia Lvivskoi oblasti: suspilno-heohrafichni potentsial ta perspektyvy rozvytku: Monohrafiia / N. I. Dnistrianska, M. S. Dnistrianskyi. — Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2013. — 198 s.
7. Konstytutsiia Ukrainy. — K.: Vydavnychi Dim «InIurs», 2016. — 141 s.

8. Kontsepsiia reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

9. Petruk S. L. Mali miski poselennia Ukrainy: analiz suchasnoho sotsialno-ekonomichnoho stanu ta problem rozvytku / S. L. Petruk // Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal. — 2011. — № 4. — S. 50–54.

10. Polozhennia pro poriadok vyrishennia pytan administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainskoi RSR: zatv. Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady URSR vid 12.03.1981 r. (iz zminamy, vnesenyi zghidno iz Zakonom № 4865-VI vid 24.05.2012 r. // Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. — 2013 — № 17. — St. 150.

11. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 r. № 157 — VIII; zi zminamy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

12. Pro spivrobotnytstvo terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 17.06.2014 № 1508-VII zminamy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.

13. Pro skhvalennia Kontsepsii Derzhavnoi tsilovoi prohramy pidtrymky sotsialnoekonomichnoho rozvytku malykh mist na 2011–2015 roky [Elektronnyi resurs]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.08.2010 r. № 1695-r. — Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1695-2010-%D1%80>

14. Tkach D. Mali miski poselennia: ekonomiko- i sotsialno-heohrafichni problemy rozvytku / D. Tkach. — Ternopil, 1997. — 145 s.

15. Khorev B. S. Horodskye poseleniia SRSR. — M.: Мысль, 1968. — 238 s.

16. Shtefan V. S. Zakonodavchi aspekty vyznachennia kryteriiv klasyfikatsii miskykh naselenykh punktiv [Elektronnyi resurs] / S. L. Petruk // Teoriia i praktyka pravoznavstva. — 2015. — № 1(7). — Rezhym dostupu: [file:///C:/Users/hp/Downloads/tipp_2015_1_8%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/hp/Downloads/tipp_2015_1_8%20(3).pdf)

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
Series: «Economic sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
Серия: «Экономические науки»

№ 7(7)

Головний редактор — *Камінська Т.Г.*

Київ 2017

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18
Контактний телефон: +38(044) 222 58 89
Контактний телефон: +38(067) 401 84 35
E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 29.11.2017. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура PetersburgС. Друк офсетний.
Умовно-друкованих аркушів 9.53. Тираж 100. Заказ № 217.
Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.